

www.turkishstudies.net/religion

Turkish Studies - Comparative Religious Studies

eISSN: 2667-5544

Research Article / Araştırma Makalesi

ANKARA SCIENCE
UNIVERSITY

Muhammed Ahmed Khalafallah (1916–1997) and Rudolf Karl Bultmann's (1874–1976) Attempts to Interpret the Mythological Elements in Sacred Texts Symbolically

*Muhammed Ahmed Halefullah (1916-1997) Ve Rudolf Karl Bultmann'ın (1874-1976) Kutsal
Metinlerde Bulunan Mitolojik Unsurları Sembolleştirme Çabaları*

Ali Acar* - Büşra Özdemir**

Abstract: This article comparatively examines the approaches of Rudolf Karl Bultmann and Muhammad Ahmad Khalafallah, two significant figures in twentieth-century debates on narrative, mythology, and symbolic expression in sacred texts. The subject of the study is Bultmann's attempt to demythologize the mythological elements in the New Testament through an existential-hermeneutical interpretation, and Khalafallah's effort to interpret the Qur'anic narratives not primarily as historical events but within the framework of literary, psychological, and symbolic messages. The scope of the study first establishes the conceptual framework of mythology and narrative, then analyzes Bultmann's method of demythologization, especially with reference to Jesus, the crucifixion, resurrection, miracle, and revelation, together with Khalafallah's literary-symbolic interpretation of Qur'anic narratives such as the Companions of the Cave, Moses, the people of Ad, eschatological descriptions, the dialogue between God and Jesus, and the expression *asatir al-awwalin*. The significance of the article lies in its discussion of the position of sacred texts in Islamic and Christian traditions in relation to modern reason, history, literature, and hermeneutics, as well as in its attempt to analyze, through examples, the similarities and differences between Bultmann and Khalafallah that have previously been noted only briefly. The aim of the study is to determine how these two thinkers interpreted sacred narratives in terms of historical reality, mythological language, symbolic meaning, and religious message, and to show where their interpretations agree or conflict with classical religious traditions. Methodologically, the study employs conceptual analysis, comparative reading, and text-centered examination; Bultmann's existential-hermeneutical interpretation of the New Testament and Khalafallah's literary approach to Qur'anic narratives are evaluated through their main works and relevant secondary literature. The main hypothesis of the article is that although Bultmann and Khalafallah belong to different religious traditions, both give priority to symbolic, existential, and message-centered interpretation rather than historical factuality in order to make sacred

* Lecturer Dr., Muğla Sıtkı Koçman University, Faculty of Theology, Department of Tafsir
Öğr. Gör. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı
ORCID <https://orcid.org/0009-0006-1289-1703>
aliacar@mu.edu.tr

** Asst. Prof. Dr., Ağrı İbrahim Çeçen University, Faculty of Theology, Department of Tafsir
Dr. Öğr. Üyesi, Ağrı Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı
ORCID <https://orcid.org/0000-0001-8157-656X>
bozdemir@agri.edu.tr

Cite as/ Atıf: Acar, A. & Özdemir, B. (2026). Muhammed Ahmed Khalafallah (1916–1997) and Rudolf Karl Bultmann's (1874–1976) attempts to interpret the mythological elements in sacred texts symbolically / Muhammed Ahmed Halefullah (1916-1997) ve Rudolf Karl Bultmann'ın (1874-1976) kutsal metinlerde bulunan mitolojik unsurları sembolleştirme çabaları. *Turkish Studies-Comparative Religious Studies*, 21(3), 3863-3913. Ankara Bilim University Publications. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.94945>

Received/Geliş: 15 June/Haziran 2026

Accepted/Kabul: 20 September/Eylül 2026

Published/Yayın: 25 September/Eylül 2026

Checked by plagiarism software

narratives meaningful for modern readers; however, they differ in that Bultmann regards the mythological language of the New Testament as problematic, whereas Khalafallah considers the literary style of the Qur'an not as inconsistent but as unique and purposeful. The central problem of the research is whether the attempt to demythologize or symbolically reinterpret narratives in sacred texts constitutes a modern interpretive possibility that strengthens the text's claim to religious truth, or whether it represents a problematic method that weakens the historical and revelatory reality of these narratives. The study concludes that both Bultmann and Khalafallah tend to read sacred narratives through symbolic meanings and therefore clearly depart from traditional Christian and Islamic methods of interpretation; nevertheless, a fundamental difference remains between them, since Khalafallah defends the linguistic and literary integrity of the Qur'an, while Bultmann views the mythological language of the New Testament as a problem that must be overcome for modern humanity.

Keywords: Demythologization, symbolic interpretation, Qur'anic narratives, Rudolf Bultmann, Muhammad Ahmad Khalafallah.

Öz: Bu makale, 20. yüzyılda kutsal metinlerde yer alan kıssa, mitoloji ve sembolik anlatım tartışmalarının iki önemli temsilcisi olan Rudolf Karl Bultmann ile Muhammed Ahmed Halefullah'ın yaklaşımlarını karşılaştırmalı olarak incelemektedir. Araştırmının konusu, Bultmann'ın Yeni Ahit'teki mitolojik unsurları "mitolojiden arındırma" ve varoluşsal-hermenötik yorumla sembolleştirme çabası ile Halefullah'ın Kur'an kıssalarını tarihî vakıa merkezli okumaktan ziyade edebî, psikolojik ve sembolik mesaj ekseninde değerlendirme teşebbüsüdür. Çalışmanın kapsamı, mitoloji ve kıssa kavramlarının teorik çerçevesini ortaya koyduktan sonra Bultmann'ın özellikle Hz. İsa, çarmıh, diriliş, mucize ve vahiy anlayışı etrafında geliştirdiği demitolojizasyon yöntemini; Halefullah'ın ise Ashâb-ı Kehf, Hz. Musa, Âd kavmi, ahiret tasvirleri, Allah-İsa diyalogu ve "esâtîrü'l-evvelîn" ifadeleri bağlamında Kur'an kıssalarına yüklediği edebî-sembolik anlamları ele almaktadır. Makalenin önemi, İslam ve Hristiyan geleneklerinde kutsal metinlerin modern akıl, tarih, edebiyat ve hermenötik karşısındaki konumunu tartışması; ayrıca Bultmann ile Halefullah arasında daha önce yalnızca sınırlı biçimde işaret edilen benzerlik ve farklılıkları örnekler üzerinden tahlil etmeye yönelmesidir. Araştırmının amacı, iki düşünürün kutsal metinlerdeki anlatıları tarihsel gerçeklik, mitolojik dil, sembolik anlam ve dinî mesaj bakımından nasıl yorumladıklarını belirlemek; bu yorumların klasik dinî geleneklerle hangi noktalarda uyuştugunu veya çatıştığını göstermektir. Çalışmada yöntem olarak kavramsal analiz, karşılaştırmalı okuma ve metin merkezli tahlil benimsenmiş; Bultmann'ın Yeni Ahit'e yönelik varoluşçu-hermenötik yorumu ile Halefullah'ın Kur'an kıssalarına ilişkin edebî yaklaşımı, temel eserleri ve ikincil literatür üzerinden değerlendirilmiştir. Makalenin temel hipotezi, Bultmann ile Halefullah'ın farklı dinî geleneklere mensup olmalarına rağmen kutsal metinlerdeki kıssaları modern insanın anlam dünyasına yaklaştırmak için tarihsel gerçekleştirmişlikten çok sembolik, varoluşsal ve mesaj merkezli bir yoruma ağırlık verdikleri; ancak Bultmann'ın Yeni Ahit'teki mitolojik dili problemlili görmesine karşılık Halefullah'ın Kur'an'ın edebî üslubunu tutarsız değil, bilakis eşsiz ve maksatlı kabul etmesi bakımından birbirlerinden ayrıldıklarıdır. Araştırmının temel sorunsalı ise şudur: Kutsal metinlerdeki kıssaları mitolojik unsurlardan arındırma veya sembolik anlama indirgeme çabası, metnin dinî hakikat iddiasını güçlendiren modern bir yorum imkânı mıdır, yoksa kıssaların tarihî ve vahyî gerçekliğini zayıflatan problemlili bir yöntem midir? Çalışmanın ulaştığı sonuç, Bultmann ve Halefullah'ın her ikisinin de kutsal metinlerdeki kıssaları sembolik anlamlar üzerinden okumaya yöneldikleri, bu sebeple geleneksel Hristiyan ve İslamî yorum usullerinden belirgin biçimde ayrıldıkları; buna rağmen Halefullah'ın Kur'an'ın dilsel ve edebî bütünlüğünü savunması, Bultmann'ın ise Yeni Ahit'in mitolojik dilini modern insan için aşılması gereken bir problem olarak görmesi nedeniyle iki yaklaşım arasında esaslı bir fark bulunduğudur.

Anahtar Kelimeler: Mitolojiden Arındırma, Sembolik Yorum, Kur'an Kıssaları, Rudolf Bultmann, Muhammed Ahmed Halefullah.

Structed Abstract:

The twentieth century witnessed intensive debates concerning the position of sacred texts in relation to modern science, history, philosophy, literature, and hermeneutics. Within this intellectual climate, the historical reality of scriptural narratives, the nature of mythological elements, and the limits of symbolic interpretation emerged as major areas of inquiry in both Christian and Islamic thought. Rudolf Karl Bultmann's attempt to interpret the mythological narratives of the New Testament through the method of "demythologization" and Muhammad Ahmad Khalafallah's literary, psychological, and message-oriented approach to Qur'anic narratives constitute two notable examples of these discussions. This study comparatively examines the approaches of Bultmann and Khalafallah, who belonged to different religious and cultural traditions, and aims to identify their convergences and divergences with regard to historical reality, mythological language, symbolic meaning, and religious message.

The conceptual framework of the study is built upon the notions of mythology and narrative. Throughout history, mythology has acquired various semantic layers, including sacred narrative, legend, folktale, and the representation of supernatural events; in the modern period, it has been discussed particularly in relation to historical and scientific truth. In Islamic literature, the term *qisṣa* refers to divinely revealed accounts concerning earlier prophets, communities, and events, intended to provide guidance, moral instruction, and lessons for humankind. In classical Islamic thought, Qur'anic narratives are not regarded merely as literary or symbolic accounts, but also as reports possessing revelatory and historical truth. Therefore, placing mythology and Qur'anic narratives on the same conceptual plane gives rise to certain methodological and theological problems from the perspective of the Islamic doctrine of revelation.

The study employs qualitative research methods, including document analysis, conceptual analysis, comparative reading, and text-centred interpretation. Bultmann's views are examined primarily through the concepts of the New Testament, Jesus, crucifixion, resurrection, miracle, revelation, kerygma, and eschatology. Khalafallah's approach is analysed within the framework of literary narration, historical reality, symbolic meaning, and psychological effect in Qur'anic narratives. His interpretations of the Companions of the Cave, Moses, the people of 'Ād, eschatological depictions, the dialogue between God and Jesus, and the expression "asāfīr al-awwālīn" are assessed in detail. The principal works of both thinkers, together with the relevant secondary literature, are subjected to comparative analysis.

At the centre of Bultmann's understanding of sacred scripture lies the conviction that the mythological worldview of the New Testament cannot be directly accepted by modern readers. According to him, modern individuals, whose worldview has been shaped by scientific thought and causal reasoning, cannot readily embrace traditional accounts involving demonic powers, miracles, descent from heaven, resurrection, and eschatological events. Nevertheless, Bultmann does not maintain that mythological narratives are entirely meaningless or devoid of value. His objective is not to eliminate these narratives, but to disclose the existential and religious message underlying them. In this sense, demythologization refers to the hermeneutical reinterpretation of mythological expressions in a manner capable of addressing the existential world of modern humanity.

In Bultmann's interpretation, the existential significance of Jesus for the believer takes precedence over the historical personality of Jesus. The crucifixion is understood not merely as a historical event that occurred in the past, but as an experience of faith in which the believer must existentially participate. The resurrection, likewise, is associated less with an objective and physical occurrence than with the faith experience of the earliest Christian community. Miracles are similarly interpreted not as extraordinary events that suspend the laws of nature, but as symbolic expressions of God's action and summons within human existence. In this way, Bultmann seeks to translate the mythological language of the New Testament into an existential idiom comprehensible to modern readers. However, because this approach relegates the historical dimension of narratives and miracles to a secondary position, it has been subject to serious criticism from traditional Christian interpretive circles.

Muhammad Ahmad Khalafallah's approach to Qur'anic narratives was shaped under the influence of his mentor Amīn al-Khūlī's literary method of exegesis and modern theories of literature. Khalafallah regards the Qur'an as an unparalleled work of Arabic language and literature and interprets its narratives not primarily as chronological records of historical events, but as literary compositions designed to produce psychological, moral, and religious effects upon their audience. In his view, the primary purpose of Qur'anic narratives is not

to transmit the historical details of events, but to communicate the intended message through an effective mode of narration. Accordingly, elements such as time, person, number, setting, and plot should be evaluated not according to the criteria of historiography, but in terms of the functions of literary discourse.

Khalafallah interprets the references to the number of the Companions of the Cave and the duration of their stay in the cave within the rhetorical relationship established between revelation and its audience, rather than as attempts to provide precise historical information. According to him, the Qur'an's inclusion of divergent views or its avoidance of definitive details does not stem from any deficiency in divine knowledge, but from the religious and psychological purpose of the narrative. He similarly explains the description of Moses' staff by means of different terms such as *jān*, *thu'bān*, and *ḥayya* not as a historical inconsistency, but as a literary representation of different psychological states and of the fear produced in the audience. The destruction of the people of 'Ād, the depictions of hell, and eschatological scenes are likewise interpreted as symbolic tableaux intended to unsettle the human soul and evoke fear, reflection, and moral awareness.

Khalafallah's tendency toward symbolic interpretation is also evident in his explanation of future eschatological events being narrated in the Qur'an through the past tense. In his view, this mode of expression does not indicate that the events have already occurred; rather, it emphasizes the certainty of their occurrence and seeks to eliminate the audience's grounds for denial. He also regards the classical exegetes' discussions concerning the temporal setting of the dialogue between God and Jesus as largely unnecessary. For Khalafallah, the principal aim of this passage is to criticize the erroneous beliefs of Christians during the Prophet Muhammad's lifetime and to dissuade them from worshipping Jesus. In this interpretive model, the historical time and precise mode of occurrence of an event are less significant than the religious and ethical message it conveys.

Khalafallah's interpretation of the expression "*asāṭīr al-awwālīn*" further demonstrates his openness to analysing Qur'anic narratives within the framework of mythological language. According to him, the Qur'an does not deny the existence of narratives described by the polytheists as "tales of the ancients"; rather, it rejects their allegation that such accounts were fabricated by the Prophet Muhammad. This interpretation opens the possibility that the Qur'an may contain narrative elements whose historical factuality is not essential to their function. Khalafallah maintains that this does not contradict the Qur'an, but instead reveals its literary excellence and message-oriented mode of expression. Nevertheless, because this approach renders the historical reality of the narratives secondary, it has been criticized within the classical Islamic exegetical tradition for potentially weakening the truth claim of revelation.

There are important similarities between the approaches of Bultmann and Khalafallah. Both thinkers prioritize the symbolic, psychological, moral, and existential meanings of sacred narratives over their historical factuality in order to render them intelligible to modern readers. Whereas Bultmann relates New Testament narratives to the human being's existential condition before God, Khalafallah regards Qur'anic narratives as literary compositions that shape the emotional, intellectual, and behavioural world of their audience. Both consider the primary function of these narratives to be the effective communication of a religious message rather than the transmission of historical data. In this respect, both approaches differ markedly from traditional Christian and Islamic interpretive methods.

Nevertheless, a fundamental distinction exists between the two thinkers. Bultmann regards the mythological worldview of the New Testament as an obstacle to faith for modern humanity and therefore argues that this language must be overcome through interpretation. Khalafallah, by contrast, maintains that the linguistic and literary structure of the Qur'an contains no inconsistency or problem requiring elimination; rather, he regards its style as unique, purposeful, and rhetorically powerful. While Bultmann's method of demythologization treats the mythological form of sacred scripture as problematic, Khalafallah's literary approach defends the Qur'an's mode of expression, even though it does not consider the historical factuality of the narratives indispensable. Thus, although the two thinkers employ similar interpretive tools, they reach significantly different conclusions regarding the nature and authority of sacred scripture.

In conclusion, Bultmann and Khalafallah represent two significant attempts to reinterpret sacred texts within the intellectual conditions of modernity. Both thinkers seek to bring sacred narratives closer to the conceptual world of modern humanity by emphasizing their symbolic and message-oriented dimensions. However, relegating the historical factuality of such narratives to a secondary position entails the risk of weakening the revelatory and ontological truth claims of sacred texts. The didactic, moral, and guidance-

oriented functions of Qur'anic narratives are also acknowledged within classical Islamic thought; nevertheless, the recognition of these functions does not necessitate the denial of their historical reality. From this perspective, Khalafallah's approach offers important interpretive possibilities for explaining the literary and psychological impact of Qur'anic narratives, yet it also raises methodological problems concerning their historical and revelatory status. Bultmann's approach similarly seeks to render the New Testament meaningful for modern readers, but distances itself from traditional Christian belief by reducing the historical dimension of mythological narratives to existential interpretation. The study demonstrates that these two approaches, although developed within different scriptural traditions, employ comparable conceptual instruments while diverging substantially in their understanding of linguistic integrity and the truth claims of sacred texts.

Keywords: Demythologization, Symbolic Interpretation, Qur'anic Narratives, Rudolf Bultmann, Muhammad Ahmad Khalafallah.

ملخص منظم:

شهد القرن العشرون نقاشات مكثفة حول مكانة النصوص المقدسة في علاقتها بالعلوم الحديثة والتاريخ والفلسفة والأدب وعلم التفسير. وفي ظل هذا المناخ الفكري، برزت الحقيقة التاريخية للروايات الكتابية، وطبيعة العناصر الأسطورية، وحدود التفسير الرمزي، كمجالات بحث رئيسية في كل من الفكر المسيحي والإسلامي. وتشكل محاولة رودولف كارل بولتمان تفسير الروايات الأسطورية في العهد الجديد من خلال منهج «إزالة الأسطورية»، ونهج محمد أحمد خلف الله الأدبي والنفسى والموجه نحو الرسالة، في التعامل مع الروايات القرآنية، مثالين بارزين على هذه المناقشات. تتناول هذه الدراسة مقارنةً بين نهجي بولتمان وخلف الله اللذين ينتميان إلى تقاليد دينية وثقافية مختلفة، وتهدف إلى تحديد أوجه التقارب والاختلاف بينهما فيما يتعلق بالواقع التاريخي، واللغة الأسطورية، والمعنى الرمزي، والرسالة الدينية.

ويستند الإطار المفاهيمي للدراسة إلى مفهومي الأسطورة والسرد. على مر التاريخ، اكتسبت الأساطير طبقات دلالية متنوعة، بما في ذلك السرد المقدس، والأساطير، والحكايات الشعبية، وتصوير الأحداث الخارقة للطبيعة؛ وفي العصر الحديث نوقشت بشكل خاص في سياق الحقيقة التاريخية والعلمية. وفي الأدب الإسلامي، يشير مصطلح «القصص» إلى الروايات الموحى بها من الله بشأن الأنبياء والمجتمعات والأحداث السابقة، والتي تهدف إلى تقديم التوجيه والتعاليم الأخلاقية والدروس للبشرية. في الفكر الإسلامي الكلاسيكي، لا تُعتبر الروايات القرآنية مجرد روايات أدبية أو رمزية، بل تُعتبر أيضًا تقارير تحمل الحقيقة الوحيدة والتاريخية. ولذلك، فإن وضع الأساطير والروايات القرآنية على نفس المستوى المفاهيمي يثير بعض المشكلات المنهجية واللاهوتية من منظور العقيدة الإسلامية في الوحي.

تستخدم هذه الدراسة أساليب البحث النوعي، بما في ذلك تحليل الوثائق، والتحليل المفاهيمي، والقراءة المقارنة، والتفسير، المتمحور حول النص. وتتم دراسة آراء بولتمان في المقام الأول من خلال مفاهيم العهد الجديد، وعيسى، والصلب، والقيامة، والمعجزة، والوحي، والكيريغما، وعلم الأمور الأخيرة. ويتم تحليل نهج خلف الله في إطار السرد الأدبي، والواقع التاريخي، والمعنى الرمزي، والتأثير النفسى في القصص القرآنية. ويتم تقييم تفسيراته لأصحاب الكهف، وموسى، وقوم عاد، والتصورات المتعلقة بأمور الآخرة، والحوار بين الله وعيسى، وعبارة «أساطير الأوائل» بالتفصيل. وتخضع الأعمال الرئيسية لكلا المفكرين، إلى جانب الأدبيات الثانوية ذات الصلة، لتحليل مقارن.

يمكن في صميم فهم بولتمان للنصوص المقدسة الاقتناع بأن النظرة الأسطورية للعالم في العهد الجديد لا يمكن أن يقبلها القراء المعاصرون بشكل مباشر. ووفقاً له، فإن الأفراد المعاصرين، الذين تشكلت نظرتهم للعالم بفعل الفكر العلمي والاستدلال السببي، لا يمكنهم بسهولة تقبل الروايات التقليدية التي تتضمن قوى شيطانية، ومعجزات، ونزولاً من السماء، وقيامة، وأحداثاً متعلقة بيوم القيامة. ومع ذلك، لا يؤكد بولتمان أن الروايات الأسطورية تقتصر تماماً إلى المعنى أو القيمة. فهذه ليس استبعاد هذه الروايات بل الكشف عن الرسالة الوجودية والدينية الكامنة وراءها. وبهذا المعنى، يشير مصطلح «إزالة الأسطورية» إلى إعادة التفسير التأويلي للتعبيرات الأسطورية بطريقة قادرة على مخاطبة العالم الوجودي للبشرية المعاصرة.

في تفسير بولتمان، تأخذ الأهمية الوجودية ليسوع بالنسبة للمؤمن الأسبقية على شخصيته التاريخية. ولا يفهم الصلب كمجرد حدث تاريخي وقع في الماضي، بل كتجربة إيمانية يجب على المؤمن أن يشارك فيها وجودياً. وبالمثل، فإن القيامة ترتبط بتجربة إيمانية للجماعة المسيحية الأولى أكثر من ارتباطها بحدث موضوعي ومادي. وبالمثل، لا تُفسر المعجزات على أنها أحداث استثنائية تعلق قوانين الطبيعة، بل كتعبيرات رمزية عن عمل الله ودعوته في الوجود البشري. وبهذه الطريقة، يسعى بولتمان إلى ترجمة اللغة الأسطورية للعهد الجديد إلى لغة وجودية مفهومة للقراء المعاصرين. ومع ذلك، ونظراً لأن هذا النهج يضع البعد التاريخي للروايات والمعجزات في مرتبة ثانوية، فقد تعرض لانتقادات شديدة من دوائر التفسير المسيحية التقليدية.

تشكل نهج محمد أحمد خلف الله تجاه الروايات القرآنية تحت تأثير المنهج الأدبي في التفسير الذي اتبعه معلمه أمين الخولي، بالإضافة إلى النظريات الأدبية الحديثة. وينظر خلف الله إلى القرآن باعتباره عملاً فريداً من نوعه في اللغة العربية والأدب

العربي، ولا يفسر رواياته في المقام الأول على أنها سجلات زمنية لأحداث تاريخية، بل كمؤلفات أدبية مصممة لإحداث تأثيرات نفسية وأخلاقية ودينية على جمهورها. في رأيه، لا يتمثل الغرض الأساسي من القصص القرآنية في نقل التفاصيل التاريخية للأحداث، بل في إيصال الرسالة المقصودة من خلال أسلوب سرد فعال. وبناءً على ذلك، ينبغي تقييم عناصر مثل الزمان والشخص والعدد والمكان والحبكة ليس وفقًا لمعايير كتابة التاريخ، بل من منظور وظائف الخطاب الأدبي.

يفسر خلف الله الإشارات إلى عدد أصحاب الكهف ومدة إقامتهم في الكهف في إطار العلاقة البلاغية القائمة بين الوحي وجمهوره، وليس كمحاولات لتقديم معلومات تاريخية دقيقة. ووفقًا له، فإن تضمين القرآن آراءً متباينة أو تجنبه التفاصيل الفاطنة لا ينبع من أي نقص في العلم الإلهي، بل من الغرض الديني والنفسي للسرد. وبالمثل، يفسر وصف عصا موسى بمصطلحات مختلفة مثل «جان» و«ثعبان» و«حية» ليس على أنه تناقض تاريخي، بل كتمثيل أدبي لحالات نفسية مختلفة وللخوف الذي يولده في نفوس المستمعين. كما يُفسر هلاك قوم عاد، وتصوير الجحيم، والمشاهد المتعلقة بيوم القيامة، على أنها لوحات رمزية تهدف إلى زعزعة النفس البشرية وإثارة الخوف والتأمل والوعي الأخلاقي.

كما يتجلى ميل خلف الله نحو التفسير الرمزي في تفسيره للأحداث الأخيرة المستقبلية التي يرويها القرآن بصيغة الماضي في رأيه، لا تشير طريقة التعبير هذه إلى أن الأحداث قد وقعت بالفعل؛ بل إنها تؤكد على يقين حدوثها وتسعى إلى إزالة أسباب إنكار المستمعين لها. كما أنه يعتبر مناقشات المفسرين الكلاسيكيين بشأن الإطار الزمني للحوار بين الله وعيسى غير ضرورية إلى حد كبير. وبالنسبة لخلف الله، فإن الهدف الرئيسي من هذه الفقرة هو انتقاد المعتقدات الخاطئة للمسيحيين في عهد النبي محمد، وتثبيهم عن عبادة عيسى. وفي هذا النموذج التفسيري، فإن الزمن التاريخي والطريقة الدقيقة لحدوث الحدث أقل أهمية من الرسالة الدينية والأخلاقية التي ينقلها.

كما أن تفسير خلف الله لعبارة «أساطير الأوائل» يبرهن بشكل أكبر على انفتاحه على تحليل الروايات القرآنية في إطار اللغة الأسطورية. فوفقًا له، لا ينفي القرآن وجود الروايات التي يصفها المشركون بـ«أساطير الأوائل»؛ بل يرفض ادعاءهم بأن هذه الروايات من صنع النبي محمد. يفتح هذا التفسير الباب أمام احتمال أن يحتوي القرآن على عناصر سردية لا تشكل صحتها التاريخية أمراً جوهرياً لوظيفتها. ويؤكد خلف الله أن هذا لا يتعارض مع القرآن، بل يكشف عن تميزه الأدبي وأسلوبه في التعبير الموجه نحو الرسالة. ومع ذلك، ونظراً لأن هذا النهج يجعل الواقع التاريخي للروايات أمراً ثانوياً، فقد تعرض لانتقادات ضمن التقليد التفسيري الإسلامي الكلاسيكي لكونه قد يضعف ادعاء الوحي بالحق.

هناك أوجه تشابه مهمة بين نهجي بولتمان وخلف الله. فكل من المفكرين يعطي الأولوية للمعاني الرمزية والنفسية والأخلاقية والوجودية للروايات المقدسة على حساب صحتها التاريخية، من أجل جعلها مفهومة للقراء المعاصرين. وفي حين يربط بولتمان روايات العهد الجديد بالوضع الوجودي للإنسان أمام الله، فإن خلف الله يعتبر الروايات القرآنية مؤلفات أدبية تشكل العالم العاطفي والفكري والسلوكي لجمهورها. ويعتبر كلاهما أن الوظيفة الأساسية لهذه الروايات هي التوصيل الفعال لرسالة دينية، وليس نقل بيانات تاريخية. وفي هذا الصدد، يختلف كلا النهجين بشكل ملحوظ عن أساليب التفسير المسيحية والإسلامية التقليدية.

ومع ذلك، يوجد فرق جوهري بين المفكرين. فبولتمان يعتبر النظرة الأسطورية للعالم في العهد الجديد عقبة أمام إيمان الإنسان المعاصر، ولذلك يرى أنه يجب التغلب على هذه اللغة من خلال التفسير. أما خلف الله، على النقيض من ذلك، فيؤكد أن البنية اللغوية والأدبية للقرآن لا تحتوي على أي تناقض أو مشكلة تستلزم إلزاقها؛ بل إنه يعتبر أسلوبه فريداً وهادفاً وقوياً بلاغياً. فبينما تعامل منهجية «إزالة الأسطورية» التي يتبعها بولتمان الشكل الأسطوري للنص المقدس على أنه مشكلة، فإن النهج الأدبي لخلف الله يدافع عن أسلوب التعبير في القرآن، حتى وإن كان لا يعتبر الواقعية التاريخية للروايات أمراً لا غنى عنه. وهكذا، على الرغم من أن المفكرين يستخدمان أدوات تفسيرية متشابهة، إلا أنهما يتوصلان إلى استنتاجات مختلفة بشكل كبير فيما يتعلق بطبيعة النص المقدس وسلطته.

في الختام، يمثل بولتمان وخلف الله محاولتين مهمتين لإعادة تفسير النصوص المقدسة في ظل الظروف الفكرية للحداثة يسعى كلا المفكرين إلى تقريب الروايات المقدسة من العالم المفاهيمي للإنسانية الحديثة من خلال التأكيد على أبعادها الرمزية والموجهة نحو الرسالة. ومع ذلك، فإن إحالة الواقعية التاريخية لهذه الروايات إلى مرتبة ثانوية تنطوي على خطر إضعاف ادعاءات النصوص المقدسة بالحقيقة الوجودية والحيوية. كما أن الوظائف التربوية والأخلاقية والتوجيهية للروايات القرآنية معترف بها أيضاً في الفكر الإسلامي الكلاسيكي؛ ومع ذلك، فإن الاعتراف بهذه الوظائف لا يستلزم إنكار واقعها التاريخي. ومن هذا المنظور، يقدم نهج خلف الله إمكانيات تفسيرية مهمة لشرح الأثر الأدبي والنفسي للروايات القرآنية، لكنه يثير أيضاً مشكلات منهجية تتعلق بوضعها التاريخي والوحي. ويسعى نهج بولتمان، بالمثل، إلى إضفاء معنى على العهد الجديد بالنسبة للقراء المعاصرين، لكنه ينأى بنفسه عن المعتقد المسيحي التقليدي من خلال اختزال البعد التاريخي للروايات الأسطورية إلى تفسير وجودي. وتُبين الدراسة أن هذين النهجين، على الرغم من تطورهما ضمن تقاليد كتابية مختلفة، يستخدمان أدوات مفاهيمية متشابهة، في حين يختلفان اختلافاً جوهرياً في فهمهما للسلامة اللغوية وادعاءات الحقيقة في النصوص المقدسة.

الكلمات المفتاحية: نزع الأسطورية، التفسير الرمزي، القصص القرآنية، رودولف بولتمان، محمد أحمد خلف الله

Résumé Structuré:

Le XXe siècle a été le théâtre de débats intenses concernant la place des textes sacrés par rapport à la science moderne, à l'histoire, à la philosophie, à la littérature et à l'herméneutique. Dans ce climat intellectuel, la réalité historique des récits scripturaires, la nature des éléments mythologiques et les limites de l'interprétation symbolique sont apparues comme des axes de réflexion majeurs tant dans la pensée chrétienne qu'islamique. La tentative de Rudolf Karl Bultmann d'interpréter les récits mythologiques du Nouveau Testament à travers la méthode de la « démythologisation » et l'approche littéraire, psychologique et axée sur le message adoptée par Muhammad Ahmad Khalafallah à l'égard des récits coraniques constituent deux exemples notables de ces discussions. La présente étude examine de manière comparative les approches de Bultmann et de Khalafallah, qui appartenaient à des traditions religieuses et culturelles différentes, et vise à identifier leurs convergences et leurs divergences en ce qui concerne la réalité historique, le langage mythologique, la signification symbolique et le message religieux.

Le cadre conceptuel de l'étude repose sur les notions de mythologie et de récit. Au fil de l'histoire, la mythologie a acquis diverses strates sémantiques, notamment le récit sacré, la légende, le conte populaire et la représentation d'événements surnaturels ; à l'époque moderne, elle a fait l'objet de débats notamment en relation avec la vérité historique et scientifique. Dans la littérature islamique, le terme *qışsa* désigne des récits révélés par Dieu concernant d'anciens prophètes, des communautés et des événements, destinés à fournir des orientations, des enseignements moraux et des leçons à l'humanité. Dans la pensée islamique classique, les récits coraniques ne sont pas considérés comme de simples récits littéraires ou symboliques, mais aussi comme des témoignages possédant une vérité révélatrice et historique. Par conséquent, placer la mythologie et les récits coraniques sur le même plan conceptuel soulève certains problèmes méthodologiques et théologiques du point de vue de la doctrine islamique de la révélation.

Cette étude recourt à des méthodes de recherche qualitatives, notamment l'analyse documentaire, l'analyse conceptuelle, la lecture comparative et l'interprétation centrée sur le texte. Les opinions de Bultmann sont examinées principalement à travers les concepts du Nouveau Testament, de Jésus, de la crucifixion, de la résurrection, du miracle, de la révélation, du kérygme et de l'eschatologie. L'approche de Khalafallah est analysée dans le cadre de la narration littéraire, de la réalité historique, de la signification symbolique et de l'effet psychologique dans les récits coraniques. Ses interprétations des Compagnons de la Caverne, de Moïse, du peuple des 'Ād, des représentations eschatologiques, du dialogue entre Dieu et Jésus, ainsi que de l'expression « *asāṭir al-awwālīn* » sont évaluées en détail. Les ouvrages principaux des deux penseurs, ainsi que la littérature secondaire pertinente, font l'objet d'une analyse comparative.

Au cœur de la conception que Bultmann se fait des Écritures sacrées se trouve la conviction que la vision mythologique du monde propre au Nouveau Testament ne peut être acceptée telle quelle par les lecteurs modernes. Selon lui, les individus modernes, dont la vision du monde a été façonnée par la pensée scientifique et le raisonnement causal, ne peuvent pas facilement adhérer à des récits traditionnels faisant intervenir des pouvoirs démoniaques, des miracles, des descentes du ciel, des résurrections et des événements eschatologiques. Néanmoins, Bultmann ne soutient pas que les récits mythologiques soient totalement dénués de sens ou de valeur. Son objectif n'est pas d'éliminer ces récits, mais de mettre au jour le message existentiel et religieux qui les sous-tend. En ce sens, la démythologisation désigne la réinterprétation herméneutique des expressions mythologiques d'une manière capable de s'adresser au monde existentiel de l'humanité moderne.

Dans l'interprétation de Bultmann, la signification existentielle de Jésus pour le croyant prime sur la personnalité historique de Jésus. La crucifixion n'est pas simplement comprise comme un événement historique survenu dans le passé, mais comme une expérience de foi à laquelle le croyant doit participer de manière existentielle. De même, la résurrection est moins associée à un événement objectif et physique qu'à l'expérience de foi de la première communauté chrétienne. De même, les miracles ne sont pas interprétés comme des événements extraordinaires suspendant les lois de la nature, mais comme des expressions symboliques de l'action et de l'appel de Dieu au sein de l'existence humaine. Ainsi, Bultmann cherche à traduire le langage mythologique du Nouveau Testament en un langage existentiel compréhensible pour les lecteurs modernes. Cependant, comme cette approche relègue la dimension historique des récits et des miracles à un plan secondaire, elle a fait l'objet de vives critiques de la part des cercles d'interprétation chrétiens traditionnels.

L'approche de Muhammad Ahmad Khalafallah vis-à-vis des récits coraniques s'est forgée sous l'influence de la méthode d'exégèse littéraire de son mentor Amīn al-Khūlī et des théories littéraires modernes. Khalafallah considère le Coran comme une œuvre sans pareille de la langue et de la littérature arabes et interprète ses récits non pas principalement comme des comptes rendus chronologiques d'événements historiques, mais comme des compositions littéraires destinées à produire des effets psychologiques, moraux et religieux sur leur public. Selon lui, l'objectif premier des récits coraniques n'est pas de transmettre les détails historiques des événements, mais de communiquer le message voulu par le biais d'un mode de narration efficace. En conséquence, des éléments tels que le temps, les personnages, le nombre, le cadre et l'intrigue doivent être évalués non pas selon les critères de l'historiographie, mais en fonction des fonctions du discours littéraire.

Khalafallah interprète les références au nombre des compagnons de la caverne et à la durée de leur séjour dans celle-ci à la lumière de la relation rhétorique établie entre la révélation et son public, plutôt que comme des tentatives de fournir des informations historiques précises. Selon lui, le fait que le Coran intègre des points de vue divergents ou qu'il évite de donner des détails définitifs ne découle pas d'une quelconque lacune dans la connaissance divine, mais de la finalité religieuse et psychologique du récit. De même, il explique la description du bâton de Moïse à l'aide de différents termes tels que *jān*, *thu'bān* et *hayya* non pas comme une incohérence historique, mais comme une représentation littéraire de différents états psychologiques et de la crainte suscitée chez le public. La destruction du peuple des 'Ād, les descriptions de l'enfer et les scènes eschatologiques sont de même interprétées comme des tableaux symboliques destinés à troubler l'âme humaine et à susciter la peur, la réflexion et la conscience morale.

La tendance de Khalafallah à l'interprétation symbolique transparaît également dans son explication du fait que les événements eschatologiques futurs sont relatés dans le Coran au passé. Selon lui, ce mode d'expression n'indique pas que les événements se sont déjà produits ; il souligne plutôt la certitude de leur survenue et vise à éliminer les motifs de déni chez le public. Il considère également comme largement superflues les discussions des exégètes classiques concernant le cadre temporel du dialogue entre Dieu et Jésus. Pour Khalafallah, l'objectif principal de ce passage est de critiquer les croyances erronées des chrétiens à l'époque du prophète Mahomet et de les dissuader d'adorer Jésus. Dans ce modèle d'interprétation, le moment historique et le mode précis de survenue d'un événement important moins que le message religieux et éthique qu'il véhicule.

L'interprétation que fait Khalafallah de l'expression « *asāfir al-awwalīn* » démontre en outre son ouverture à l'analyse des récits coraniques dans le cadre d'un langage mythologique. Selon lui, le Coran ne nie pas l'existence des récits décrits par les polythéistes comme des « contes des anciens » ; il rejette plutôt leur allégation selon laquelle ces récits auraient été inventés par le prophète Mahomet. Cette interprétation ouvre la possibilité que le Coran puisse contenir des éléments narratifs dont la véracité historique n'est pas essentielle à leur fonction. Khalafallah soutient que cela ne contredit pas le Coran, mais révèle au contraire son excellence littéraire et son mode d'expression axé sur le message. Néanmoins, comme cette approche relègue la réalité historique des récits au second plan, elle a été critiquée au sein de la tradition exégétique islamique classique pour risquer d'affaiblir la prétention à la vérité de la révélation.

Il existe d'importantes similitudes entre les approches de Bultmann et de Khalafallah. Les deux penseurs privilégient les significations symboliques, psychologiques, morales et existentielles des récits sacrés par rapport à leur véracité historique, afin de les rendre intelligibles aux lecteurs modernes. Alors que Bultmann relie les récits du Nouveau Testament à la condition existentielle de l'être humain devant Dieu, Khalafallah considère les récits coraniques comme des compositions littéraires qui façonnent l'univers émotionnel, intellectuel et comportemental de leur public. Tous deux considèrent que la fonction première de ces récits est la communication efficace d'un message religieux plutôt que la transmission de données historiques. À cet égard, ces deux approches se distinguent nettement des méthodes d'interprétation chrétiennes et islamiques traditionnelles.

Il existe néanmoins une distinction fondamentale entre les deux penseurs. Bultmann considère la vision mythologique du monde propre au Nouveau Testament comme un obstacle à la foi pour l'humanité moderne et soutient donc que ce langage doit être surmonté par l'interprétation. Khalafallah, en revanche, affirme que la structure linguistique et littéraire du Coran ne contient aucune incohérence ni aucun problème nécessitant d'être éliminé ; il considère au contraire son style comme unique, intentionnel et doté d'une grande puissance rhétorique. Alors que la méthode de démythologisation de Bultmann considère la forme

mythologique des Écritures sacrées comme problématique, l'approche littéraire de Khalafallah défend le mode d'expression du Coran, même si elle ne considère pas la réalité historique des récits comme indispensable. Ainsi, bien que les deux penseurs emploient des outils d'interprétation similaires, ils parviennent à des conclusions sensiblement différentes concernant la nature et l'autorité des Écritures sacrées.

En conclusion, Bultmann et Khalafallah représentent deux tentatives significatives de réinterprétation des textes sacrés dans le contexte intellectuel de la modernité. Les deux penseurs cherchent à rapprocher les récits sacrés de l'univers conceptuel de l'humanité moderne en mettant l'accent sur leurs dimensions symboliques et axées sur le message. Cependant, reléguer la réalité historique de ces récits à un plan secondaire comporte le risque d'affaiblir les prétentions de vérité révélatrice et ontologique des textes sacrés. Les fonctions didactiques, morales et d'orientation des récits coraniques sont également reconnues au sein de la pensée islamique classique ; néanmoins, la reconnaissance de ces fonctions n'implique pas nécessairement la négation de leur réalité historique. Dans cette perspective, l'approche de Khalafallah offre d'importantes possibilités d'interprétation pour expliquer l'impact littéraire et psychologique des récits coraniques, mais elle soulève également des problèmes méthodologiques concernant leur statut historique et révélateur. L'approche de Bultmann cherche de la même manière à donner un sens au Nouveau Testament pour les lecteurs modernes, mais se distancie de la croyance chrétienne traditionnelle en réduisant la dimension historique des récits mythologiques à une interprétation existentielle. L'étude démontre que ces deux approches, bien que développées au sein de traditions scripturaires différentes, emploient des outils conceptuels comparables tout en divergeant considérablement dans leur compréhension de l'intégrité linguistique et des revendications de vérité des textes sacrés.

Mots-clés: démythologisation, interprétation symbolique, récits coraniques, Rudolf Bultmann, Muhammad Ahmad Khalafallah.

Resumen Estructurado:

El siglo XX fue testigo de intensos debates sobre el lugar que ocupan los textos sagrados en relación con la ciencia moderna, la historia, la filosofía, la literatura y la hermenéutica. En este clima intelectual, la realidad histórica de las narraciones de las Escrituras, la naturaleza de los elementos mitológicos y los límites de la interpretación simbólica se convirtieron en áreas principales de investigación tanto en el pensamiento cristiano como en el islámico. El intento de Rudolf Karl Bultmann de interpretar las narraciones mitológicas del Nuevo Testamento mediante el método de la «desmitificación» y el enfoque literario, psicológico y centrado en el mensaje de Muhammad Ahmad Khalafallah respecto a las narraciones coránicas constituyen dos ejemplos destacados de estos debates. Este estudio examina de forma comparativa los enfoques de Bultmann y Khalafallah, que pertenecían a tradiciones religiosas y culturales diferentes, y tiene como objetivo identificar sus convergencias y divergencias en lo que respecta a la realidad histórica, el lenguaje mitológico, el significado simbólico y el mensaje religioso.

El marco conceptual del estudio se basa en las nociones de mitología y narrativa. A lo largo de la historia, la mitología ha adquirido diversas capas semánticas, entre las que se incluyen la narrativa sagrada, la leyenda, el cuento popular y la representación de acontecimientos sobrenaturales; en la época moderna, se ha debatido especialmente en relación con la verdad histórica y científica. En la literatura islámica, el término *qışsa* se refiere a relatos revelados divinamente sobre profetas, comunidades y acontecimientos anteriores, destinados a proporcionar orientación, instrucción moral y lecciones para la humanidad. En el pensamiento islámico clásico, las narraciones coránicas no se consideran meramente relatos literarios o simbólicos, sino también relatos que poseen verdad reveladora e histórica. Por lo tanto, situar la mitología y las narraciones coránicas en el mismo plano conceptual plantea ciertos problemas metodológicos y teológicos desde la perspectiva de la doctrina islámica de la revelación.

El estudio emplea métodos de investigación cualitativa, entre los que se incluyen el análisis documental, el análisis conceptual, la lectura comparativa y la interpretación centrada en el texto. Las opiniones de Bultmann se examinan principalmente a través de los conceptos del Nuevo Testamento, Jesús, la crucifixión, la resurrección, el milagro, la revelación, el kerigma y la escatología. El enfoque de Khalafallah se analiza en el marco de la narración literaria, la realidad histórica, el significado simbólico y el efecto psicológico en las narraciones coránicas. Se evalúan en detalle sus interpretaciones de los Compañeros de la Cueva, Moisés, el

pueblo de 'Ād, las representaciones escatológicas, el diálogo entre Dios y Jesús, y la expresión «asāṭir al-awwālīn». Las obras principales de ambos pensadores, junto con la bibliografía secundaria pertinente, se someten a un análisis comparativo.

En el centro de la concepción que tiene Bultmann de las escrituras sagradas se encuentra la convicción de que la cosmovisión mitológica del Nuevo Testamento no puede ser aceptada directamente por los lectores modernos. Según él, los individuos modernos, cuya cosmovisión ha sido moldeada por el pensamiento científico y el razonamiento causal, no pueden aceptar fácilmente los relatos tradicionales que incluyen poderes demoníacos, milagros, descensos del cielo, resurrecciones y acontecimientos escatológicos. No obstante, Bultmann no sostiene que las narraciones mitológicas carezcan por completo de sentido o de valor. Su objetivo no es eliminar estas narraciones, sino revelar el mensaje existencial y religioso que subyace en ellas. En este sentido, la desmitificación se refiere a la reinterpretación hermenéutica de las expresiones mitológicas de una manera capaz de abordar el mundo existencial de la humanidad moderna.

Según la interpretación de Bultmann, el significado existencial de Jesús para el creyente prevalece sobre la personalidad histórica de Jesús. La crucifixión no se entiende meramente como un acontecimiento histórico ocurrido en el pasado, sino como una experiencia de fe en la que el creyente debe participar de manera existencial. La resurrección, del mismo modo, se asocia menos con un suceso objetivo y físico que con la experiencia de fe de la primera comunidad cristiana. De igual modo, los milagros no se interpretan como acontecimientos extraordinarios que suspenden las leyes de la naturaleza, sino como expresiones simbólicas de la acción y la llamada de Dios en el seno de la existencia humana. De este modo, Bultmann busca traducir el lenguaje mitológico del Nuevo Testamento a un lenguaje existencial comprensible para los lectores modernos. Sin embargo, dado que este enfoque relega la dimensión histórica de las narraciones y los milagros a un segundo plano, ha sido objeto de serias críticas por parte de los círculos interpretativos cristianos tradicionales.

El enfoque de Muhammad Ahmad Khalafallah respecto a las narraciones coránicas se forjó bajo la influencia del método literario de exégesis de su mentor, Amīn al-Khūlī, y de las teorías modernas de la literatura. Khalafallah considera el Corán como una obra sin parangón de la lengua y la literatura árabes e interpreta sus narraciones no principalmente como registros cronológicos de acontecimientos históricos, sino como composiciones literarias diseñadas para producir efectos psicológicos, morales y religiosos en su público. En su opinión, el objetivo principal de las narraciones coránicas no es transmitir los detalles históricos de los acontecimientos, sino comunicar el mensaje pretendido a través de un modo eficaz de narración. En consecuencia, elementos como el tiempo, la persona, el número, el escenario y la trama deben evaluarse no según los criterios de la historiografía, sino en términos de las funciones del discurso literario.

Khalafallah interpreta las referencias al número de los Compañeros de la Cueva y a la duración de su estancia en la cueva en el marco de la relación retórica establecida entre la revelación y su público, más que como intentos de proporcionar información histórica precisa. Según él, el hecho de que el Corán incluya puntos de vista divergentes o evite detalles definitivos no se debe a ninguna deficiencia en el conocimiento divino, sino al propósito religioso y psicológico de la narración. Del mismo modo, explica la descripción del bastón de Moisés mediante términos diferentes como *jān*, *thu'bān* y *hayya*, no como una incoherencia histórica, sino como una representación literaria de distintos estados psicológicos y del temor que se produce en el público. La destrucción del pueblo de 'Ād, las descripciones del infierno y las escenas escatológicas se interpretan asimismo como cuadros simbólicos destinados a inquietar el alma humana y a evocar el miedo, la reflexión y la conciencia moral.

La tendencia de Khalafallah hacia la interpretación simbólica también se hace evidente en su explicación de que los acontecimientos escatológicos futuros se narran en el Corán en tiempo pasado. En su opinión, este modo de expresión no indica que los acontecimientos ya hayan ocurrido; más bien, subraya la certeza de que ocurrirán y busca eliminar los motivos de negación del público. Asimismo, considera en gran medida innecesarias las discusiones de los exégetas clásicos sobre el marco temporal del diálogo entre Dios y Jesús. Para Khalafallah, el objetivo principal de este pasaje es criticar las creencias erróneas de los cristianos durante la vida del profeta Mahoma y disuadirlos de adorar a Jesús. En este modelo interpretativo, el momento histórico y el modo preciso en que se produce un acontecimiento son menos significativos que el mensaje religioso y ético que transmite.

La interpretación que hace Khalafallah de la expresión «asāṭīr al-awwālīn» demuestra además su apertura a analizar las narrativas coránicas en el marco del lenguaje mitológico. Según él, el Corán no niega la existencia de las narrativas descritas por los politeístas como «relatos de los antiguos»; más bien, rechaza su alegación de que tales relatos fueran inventados por el profeta Mahoma. Esta interpretación abre la posibilidad de que el Corán pueda contener elementos narrativos cuya veracidad histórica no sea esencial para su función. Khalafallah sostiene que esto no contradice al Corán, sino que, por el contrario, revela su excelencia literaria y su modo de expresión orientado al mensaje. No obstante, dado que este enfoque relegue a un segundo plano la realidad histórica de las narraciones, ha sido criticado dentro de la tradición exegética islámica clásica por debilitar potencialmente la pretensión de verdad de la revelación.

Existen importantes similitudes entre los enfoques de Bultmann y Khalafallah. Ambos pensadores dan prioridad a los significados simbólicos, psicológicos, morales y existenciales de las narraciones sagradas frente a su veracidad histórica, con el fin de hacerlas comprensibles para los lectores modernos. Mientras que Bultmann relaciona las narraciones del Nuevo Testamento con la condición existencial del ser humano ante Dios, Khalafallah considera las narraciones coránicas como composiciones literarias que configuran el mundo emocional, intelectual y conductual de su público. Ambos consideran que la función principal de estas narraciones es la comunicación eficaz de un mensaje religioso, más que la transmisión de datos históricos. En este sentido, ambos enfoques difieren notablemente de los métodos interpretativos tradicionales cristianos e islámicos.

No obstante, existe una distinción fundamental entre ambos pensadores. Bultmann considera que la cosmovisión mitológica del Nuevo Testamento constituye un obstáculo para la fe de la humanidad moderna y, por lo tanto, sostiene que este lenguaje debe superarse mediante la interpretación. Khalafallah, por el contrario, sostiene que la estructura lingüística y literaria del Corán no contiene ninguna incoherencia ni problema que requiera ser eliminado; más bien, considera que su estilo es único, intencionado y retóricamente poderoso. Mientras que el método de desmitificación de Bultmann considera problemática la forma mitológica de las escrituras sagradas, el enfoque literario de Khalafallah defiende el modo de expresión del Corán, aunque no considere indispensable la veracidad histórica de las narraciones. Así, aunque ambos pensadores emplean herramientas interpretativas similares, llegan a conclusiones significativamente diferentes en cuanto a la naturaleza y la autoridad de las escrituras sagradas.

En conclusión, Bultmann y Khalafallah representan dos intentos significativos de reinterpretar los textos sagrados en el marco de las condiciones intelectuales de la modernidad. Ambos pensadores buscan acercar las narraciones sagradas al mundo conceptual de la humanidad moderna haciendo hincapié en sus dimensiones simbólicas y orientadas al mensaje. Sin embargo, relegar la veracidad histórica de dichas narraciones a un plano secundario conlleva el riesgo de debilitar las pretensiones de verdad reveladora y ontológica de los textos sagrados. Las funciones didácticas, morales y orientadas a la orientación de las narrativas coránicas también se reconocen en el pensamiento islámico clásico; no obstante, el reconocimiento de estas funciones no implica necesariamente la negación de su realidad histórica. Desde esta perspectiva, el enfoque de Khalafallah ofrece importantes posibilidades interpretativas para explicar el impacto literario y psicológico de las narrativas coránicas, aunque también plantea problemas metodológicos en relación con su estatus histórico y revelador. El enfoque de Bultmann busca igualmente dotar de sentido al Nuevo Testamento para los lectores modernos, pero se distancia de la creencia cristiana tradicional al reducir la dimensión histórica de las narraciones mitológicas a una interpretación existencial. El estudio demuestra que estos dos enfoques, aunque desarrollados dentro de tradiciones escriturales diferentes, emplean instrumentos conceptuales comparables, al tiempo que divergen sustancialmente en su comprensión de la integridad lingüística y las afirmaciones de verdad de los textos sagrados.

Palabras clave: Desmitificación, interpretación simbólica, narraciones coránicas, Rudolf Bultmann, Muhammad Ahmad Khalafallah.

结构化摘要：

二十世纪见证了关于神圣文本在现代科学、历史、哲学、文学和诠释学中的地位所引发的激烈辩论。在此思想氛围下，经文叙事的历史真实性、神话元素的本质以及象征性解释的局限性，成

为基督教和伊斯兰教思想中主要的研究领域。鲁道夫·卡尔·布尔特曼试图通过“去神话化”的方法来诠释《新约》中的神话叙事，而穆罕默德·艾哈迈德·哈拉法拉对《古兰经》叙事所采取的文学、心理及信息导向的解读方法，构成了这些讨论中的两个显著范例。本研究对来自不同宗教和文化传统的布尔特曼与哈拉法拉的解读方法进行了比较考察，旨在厘清他们在历史现实、神话语言、象征意义及宗教信息方面的异同。

本研究的概念框架建立在“神话”与“叙事”这两个概念之上。纵观历史，神话已衍生出多种语义层次，包括神圣叙事、传说、民间故事以及超自然事件的再现；在现代时期，人们尤其将其与历史和科学真理的关系作为讨论焦点。在伊斯兰文学中，“*qiṣṣa*”一词指代关于早期先知、族群及事件的神后记述，旨在为人类提供指引、道德教诲和启示。在古典伊斯兰思想中，《古兰经》叙事不仅被视为文学或象征性的记述，更被视为蕴含启示真理与历史真理的记载。因此，从伊斯兰启示教义的角度来看，将神话与《古兰经》叙事置于同一概念层面，会引发某些方法论和神学问题。

本研究采用定性研究方法，包括文献分析、概念分析、比较阅读和以文本为中心的诠释。主要通过新约、耶稣、钉十字架、复活、神迹、启示、凯里格玛 (*kerygma*) 和末世论等概念来考察布尔特曼的观点。则在《古兰经》叙事中的文学叙事、历史现实、象征意义和心理效应等框架内，对哈拉法拉的研究方法进行分析。本文详细评估了他对“洞穴中的同伴”、摩西、阿德族、末世论描述、真主与耶稣之间的对话以及“*asāfir al-awwalin*”这一表述的诠释。对两位思想家的主要著作以及相关的二次文献进行了比较分析。

布尔特曼对神圣经文理解的核心在于一种信念：现代读者无法直接接受《新约》中的神话世界观。在他看来，世界观受科学思想和因果推理塑造的现代人，难以轻易接受那些涉及魔鬼力量、神迹、从天而降、复活以及末世事件的传统叙事。尽管如此，布尔特曼并不认为神话叙事完全毫无意义或毫无价值。他的目的并非消除这些叙事，而是揭示其背后蕴含的存在主义与宗教信息。从这个意义上说，“去神话化”是指以一种能够回应现代人类存在世界的方式，对神话表达进行诠释学的重新解读。

在布尔特曼的诠释中，耶稣对信徒的存在意义优先于耶稣的历史人格。十字架受难不仅被理解为过去发生的历史事件，更是信徒必须在存在层面参与其中的信仰体验。同样，复活与其说是一种客观的、肉体上的事件，不如说与早期基督教团体的信仰体验更为相关。奇迹同样不被解释为违背自然法则的非凡事件，而是上帝在人类存在中作为与呼召的象征性表达。通过这种方式，布尔特曼试图将《新约》的神话语言转化为现代读者能够理解的存在主义语汇。然而，由于这种方法将叙事和奇迹的历史维度降为次要地位，因此遭到了传统基督教释经界的严厉批评。

穆罕默德·艾哈迈德·哈拉法拉对《古兰经》叙事的解读方法，是在其导师阿明·库利的文学释经法及现代文学理论影响下形成的。哈拉法拉将《古兰经》视为阿拉伯语言文学中无与伦比的杰作，并认为其叙事主要并非历史事件的编年记录，而是旨在对受众产生心理、道德和宗教影响的文学创作。在他看来，《古兰经》叙事的主要目的并非传递事件的历史细节，而是通过有效的叙事方式传达预期的信息。因此，时间、人物、人数、场景和情节等要素，不应依据史学标准来评估，而应从文学话语的功能角度加以考察。

哈拉法拉将关于“洞穴同伴”人数及其在洞穴中停留时长的记载，解读为启示与其受众之间建立的修辞关系，而非旨在提供精确的历史信息。在他看来，《古兰经》中包含不同观点或回避确切细节，并非源于神圣知识的任何缺陷，而是出于叙事的宗教和心理目的。他同样将摩西之杖被用“*jān*”、“*thu'bān*”和“*hayya*”等不同术语描述，解释为并非历史上的前后矛盾，而是对不同心理状态以及在听众心中引发的恐惧所作的文学表现。阿德族（*ʿĀd*）的毁灭、地狱的描绘以及末世场景，同样被解读为旨在扰动人类灵魂、引发恐惧、反思和道德觉醒的象征性画面。

哈拉法拉倾向于象征性解读的倾向，还体现在他对《古兰经》中用过去时叙述未来末世事件的解释上。在他看来，这种表达方式并非表明这些事件已经发生；相反，它强调了这些事件必然发生，并旨在消除听众否认的依据。他还认为，古典经注学家们关于真主与耶稣对话的时间背景的讨

论在很大程度上是多余的。对哈拉法拉而言，这段经文的主要目的是批判先知穆罕默德在世时基督徒的错误信仰，并劝阻他们崇拜耶稣。在此解释模式中，事件发生的历史时间及其确切方式，远不如其所传达的宗教与伦理信息重要。

哈拉法拉对“*asāṭir al-awwalīn*”这一表述的解读，进一步体现了他愿意在神话语言的框架内分析《古兰经》叙事的开放态度。在他看来，《古兰经》并未否认多神教徒所称的“古人传说”的存在；相反，它驳斥了多神教徒关于这些叙事是由先知穆罕默德捏造的指控。这种解读开启了这样一种可能性：即《古兰经》可能包含某些叙事元素，其历史真实性并非这些元素功能的核心。哈拉法拉坚持认为，这并不与《古兰经》相矛盾，反而彰显了其文学造诣及其以传达信息为导向的表达方式。然而，由于这种方法将叙事的历史真实性置于次要地位，因此在古典伊斯兰经注传统中曾受到批评，认为其可能削弱了启示的真理主张。

布尔特曼和哈拉法拉的解读方法存在重要的相似之处。这两位思想家都将神圣叙事的象征意义、心理意义、道德意义和存在意义置于其历史真实性之上，以便让现代读者能够理解这些叙事。布尔特曼将《新约》叙事与人在上帝面前的存在状态联系起来，而哈拉法拉则将《古兰经》叙事视为文学作品，旨在塑造受众的情感、智力和行为世界。两人都认为这些叙事的主要功能在于有效传达宗教信息，而非传递历史数据。在这方面，这两种方法都与传统的基督教和伊斯兰教解释方法有着显著差异。

尽管如此，这两位思想家之间仍存在根本区别。布尔特曼将《新约》的神话世界观视为现代人类信仰的障碍，因此主张必须通过诠释来克服这种语言。相比之下，哈拉法拉则认为，《古兰经》的语言和文学结构中并不存在需要消除的矛盾或问题；相反，他将其文体视为独特、有目的且具有强大修辞力的。布尔特曼的“去神话化”方法将神圣经文的神话形式视为问题所在，而哈拉法拉的文学方法则捍卫《古兰经》的表达方式，尽管他并不认为叙事的历史真实性不可或缺。因此，尽管这两位思想家采用了相似的诠释工具，但在神圣经文的本质和权威性问题上，他们得出了截然不同的结论。

总而言之，布尔特曼和哈拉法拉代表了在现代性思想条件下重新诠释神圣文本的两种重要尝试。两位思想家都通过强调神圣叙事的象征性和信息导向性维度，力图使其更贴近现代人类的概念世界。然而，将此类叙事的史实性降为次要地位，会带来削弱神圣文本启示性与本体论真理主张的风险。《古兰经》叙事所具有的教化、道德和指导功能在古典伊斯兰思想中也得到了认可；尽管如此，对这些功能的认可并不必然意味着否认其历史真实性。从这一视角来看，哈拉法拉的方法为阐释《古兰经》叙事的文学与心理影响提供了重要的诠释可能性，但同时也引发了关于其历史地位和启示地位的方法论问题。布尔特曼的方法同样旨在使《新约》对现代读者具有意义，但通过将神话叙事的历史维度简化为存在主义诠释，从而与传统基督教信仰拉开了距离。本研究表明，这两种方法虽然是在不同的经文传统中发展起来的，但它们采用了相似的概念工具，同时在对语言完整性以及神圣文本真理主张的理解上存在实质性分歧。

关键词：去神话化、象征性诠释、《古兰经》叙事、鲁道夫·布尔特曼、穆罕默德·艾哈迈德·哈拉法拉。

Структурированное Резюме:

XX век стал свидетелем интенсивных дискуссий о месте священных текстов в контексте современной науки, истории, философии, литературы и герменевтики. В этой интеллектуальной обстановке историческая реальность библейских повествований, природа мифологических элементов и пределы символической интерпретации вышли на первый план в качестве основных направлений исследования как в христианской, так и в исламской мысли. Попытка Рудольфа Карла Бульмана интерпретировать мифологические повествования Нового Завета с помощью метода «демифологизации» и литературно-психологический подход Мухаммада Ахмада Халафаллаха к кораническим повествованиям, ориентированный на их смысловую суть, представляют собой два

ярких примера этих дискуссий. В данном исследовании проводится сравнительный анализ подходов Бульмана и Халафаллаха, принадлежавших к разным религиозным и культурным традициям, с целью выявления их сходств и различий в отношении исторической реальности, мифологического языка, символического значения и религиозного послания.

Концептуальная основа исследования построена на понятиях мифологии и повествования. На протяжении истории мифология приобретала различные семантические слои, включая священные повествования, легенды, народные сказки и изображение сверхъестественных событий; в современный период она обсуждается, в частности, в связи с исторической и научной истиной. В исламской литературе термин «кисса» (qışsa) обозначает богооткровенные рассказы о древних пророках, общинах и событиях, призванные служить руководством, нравственным наставлением и уроком для человечества. В классической исламской мысли коранические повествования рассматриваются не просто как литературные или символические рассказы, но и как свидетельства, обладающие откровенной и исторической истиной. Поэтому постановка мифологии и коранических повествований на одну концептуальную плоскость порождает определенные методологические и теологические проблемы с точки зрения исламского учения об откровении.

В исследовании используются качественные методы исследования, включая анализ документов, концептуальный анализ, сравнительное чтение и интерпретацию, ориентированную на текст. Взгляды Бульмана рассматриваются преимущественно через призму таких понятий, как Новый Завет, Иисус, распятие, воскресение, чудо, откровение, кериigma и эсхатология. Подход Халафаллаха анализируется в рамках литературного повествования, исторической реальности, символического значения и психологического воздействия в коранических повествованиях. Подробно оцениваются его интерпретации «Спутников пещеры», Моисея, народа Ада, эсхатологических образов, диалога между Богом и Иисусом, а также выражения «асатир аль-аввалин». Основные труды обоих мыслителей, наряду с соответствующей вторичной литературой, подвергаются сравнительному анализу.

В основе понимания Бульмана священного писания лежит убеждение, что мифологическое мировоззрение Нового Завета не может быть непосредственно принято современными читателями. По его мнению, современные люди, мировоззрение которых сформировано научным мышлением и причинно-следственным рассуждением, не могут без труда принять традиционные повествования, связанные с демоническими силами, чудесами, нисхождением с небес, воскресением и эсхатологическими событиями. Тем не менее Бульман не утверждает, что мифологические повествования полностью лишены смысла или ценности. Его цель — не устранить эти повествования, а раскрыть экзистенциальный и религиозный смысл, лежащий в их основе. В этом смысле демифологизация означает герменевтическую переинтерпретацию мифологических выражений таким образом, чтобы они могли обращаться к экзистенциальному миру современного человечества.

В интерпретации Бульмана экзистенциальное значение Иисуса для верующего имеет приоритет над исторической личностью Иисуса. Распятие понимается не просто как историческое событие, произошедшее в прошлом, но как опыт веры, в котором верующий должен экзистенциально участвовать. Воскресение, аналогично, ассоциируется не столько с объективным и физическим явлением, сколько с опытом веры ранней христианской общины. Чудеса аналогичным образом интерпретируются не как экстраординарные события, приостанавливающие действие законов природы, а как символические проявления Божьего действия и призыва в рамках человеческого бытия. Таким образом, Бульман стремится перевести мифологический язык Нового Завета на экзистенциальный язык, понятный современным читателям. Однако, поскольку этот подход отводит историческому измерению повествований и чудес второстепенное место, он подвергается серьезной критике со стороны традиционных христианских толковательных кругов.

Подход Мухаммада Ахмада Халафаллаха к кораническим повествованиям сформировался под влиянием литературного метода экзегезы его наставника Амина аль-Хули и современных теорий литературы. Халафаллах рассматривает Коран как беспрецедентное произведение арабского языка и литературы и интерпретирует его повествования не столько как хронологические записи исторических событий, сколько как литературные сочинения, призванные оказывать психологическое, нравственное и религиозное воздействие на аудиторию. По его мнению, основная цель коранических повествований заключается не в передаче исторических деталей событий, а в донесении задуманного послания посредством эффективного способа повествования. Соответственно, такие элементы, как время, лицо,

число, место действия и сюжет, следует оценивать не по критериям историографии, а с точки зрения функций литературного дискурса.

Халафаллах интерпретирует упоминания о количестве сподвижников из пещеры и продолжительности их пребывания в ней в рамках риторических отношений, установленных между откровением и его аудиторией, а не как попытки предоставить точную историческую информацию. По его мнению, включение в Коран расходящихся точек зрения или уклонение от конкретных деталей не вытекает из какого-либо недостатка божественного знания, а обусловлено религиозной и психологической целью повествования. Аналогичным образом он объясняет описание жезла Моисея с помощью различных терминов, таких как «джан», «ту'бан» и «хайя», не как историческую несогласованность, а как литературное отображение различных психологических состояний и страха, вызываемого у слушателей. Гибель народа Ада, описания ада и эсхатологические сцены также интерпретируются как символические образы, призванные всколыхнуть человеческую душу и вызвать страх, размышления и нравственное осознание.

Склонность Халафаллаха к символической интерпретации прослеживается также в его объяснении того, что будущие эсхатологические события в Коране излагаются в прошедшем времени. По его мнению, такой способ выражения не означает, что события уже произошли; напротив, он подчеркивает неизбежность их наступления и стремится устранить у слушателей основания для отрицания. Он также считает дискуссии классических экзегетов о временных рамках диалога между Аллахом и Иисусом в значительной степени излишними. По мнению Халафаллаха, главная цель этого отрывка заключается в критике ошибочных верований христиан, существовавших при жизни пророка Мухаммеда, и в том, чтобы отговорить их от поклонения Иисусу. В этой модели толкования историческое время и точный характер происшедшего события имеют меньшее значение, чем религиозный и этический посыл, который оно несет.

Интерпретация Халафаллой выражения «асатир аль-аввалин» еще раз демонстрирует его открытость к анализу коранических повествований в рамках мифологического языка. По его мнению, Коран не отрицает существования повествований, которые многобожники описывают как «сказки древних»; скорее, он отвергает их утверждение о том, что такие рассказы были сфабрикованы пророком Мухаммадом. Такая интерпретация открывает возможность того, что Коран может содержать повествовательные элементы, историческая достоверность которых не является существенной для их функции. Халафалла утверждает, что это не противоречит Корану, а, напротив, раскрывает его литературное совершенство и ориентированный на послание стиль выражения. Тем не менее, поскольку этот подход отводит исторической реальности повествований второстепенное значение, он подвергается критике в рамках классической исламской экзегетической традиции за то, что потенциально ослабляет претензию откровения на истину.

Между подходами Бульмана и Халафаллаха имеются важные сходства. Оба мыслителя отдают приоритет символическим, психологическим, нравственным и экзистенциальным значениям священных повествований перед их исторической достоверностью, чтобы сделать их понятными современным читателям. В то время как Бульман связывает повествования Нового Завета с экзистенциальным положением человека перед Богом, Халафаллах рассматривает коранические повествования как литературные произведения, формирующие эмоциональный, интеллектуальный и поведенческий мир своей аудитории. Оба считают, что основная функция этих повествований заключается в эффективной передаче религиозного послания, а не в передаче исторических данных. В этом отношении оба подхода заметно отличаются от традиционных христианских и исламских методов толкования.

Тем не менее между этими двумя мыслителями существует фундаментальное различие. Бульман рассматривает мифологическое мировоззрение Нового Завета как препятствие для веры современного человечества и поэтому утверждает, что этот язык необходимо преодолеть посредством толкования. Халафалла, напротив, утверждает, что лингвистическая и литературная структура Корана не содержит никаких несоответствий или проблем, требующих устранения; напротив, он считает его стиль уникальным, целенаправленным и риторически мощным. В то время как метод демифологизации Бульмана рассматривает мифологическую форму священного писания как проблематичную, литературный подход Халафаллы защищает способ выражения Корана, хотя и не считает

историческую достоверность повествований неперенной. Таким образом, хотя оба мыслителя используют схожие инструменты толкования, они приходят к значительно различающимся выводам относительно природы и авторитета священного писания.

В заключение можно сказать, что Бультман и Халафаллах представляют собой две значимые попытки переосмысления священных текстов в интеллектуальных условиях современности. Оба мыслителя стремятся приблизить священные повествования к концептуальному миру современного человечества, подчеркивая их символические и ориентированные на послание аспекты. Однако отведение исторической достоверности таких повествований на второй план сопряжено с риском ослабления претензий священных текстов на откровение и онтологическую истину. Дидактические, нравственные и ориентированные на наставление функции коранических повествований также признаются в рамках классической исламской мысли; тем не менее признание этих функций не влечет за собой необходимость отрицания их исторической реальности. С этой точки зрения подход Халафаллы открывает важные интерпретационные возможности для объяснения литературного и психологического воздействия коранических повествований, однако он также поднимает методологические проблемы, касающиеся их исторического и откровенного статуса. Подход Бультмана аналогичным образом стремится придать Новому Завету смысл для современных читателей, но дистанцируется от традиционного христианского вероучения, сводя историческое измерение мифологических повествований к экзистенциальной интерпретации. Исследование демонстрирует, что эти два подхода, хотя и разработанные в рамках разных библейских традиций, используют сопоставимые концептуальные инструменты, при этом существенно расходясь в понимании лингвистической целостности и утверждений об истине священных текстов.

Ключевые слова: демифологизация, символическая интерпретация, коранические повествования, Рудольф Бультман, Мухаммад Ахмад Халафаллах.

संरचित सारांशः

बीसवीं सदी ने आधुनिक विज्ञान, इतिहास, दर्शन, साहित्य और व्याख्याशास्त्र के संबंध में पवित्र ग्रंथों की स्थिति को लेकर गहन बहसों को देखा। इस बौद्धिक माहौल में, धर्मग्रंथीय कथाओं की ऐतिहासिक वास्तविकता, पौराणिक तत्वों की प्रकृति, और प्रतीकात्मक व्याख्या की सीमाएँ ईसाई और इस्लामी दोनों विचारों में अनुसंधान के प्रमुख क्षेत्रों के रूप में उभरीं।

रुडोल्फ कार्ल बुल्त्मान का "डीमिटोलॉजीकरण" की पद्धति के माध्यम से नए नियम की पौराणिक कथाओं की व्याख्या करने का प्रयास और मुहम्मद अहमद खलाफल्लाह का कुरआनी कथाओं के प्रति साहित्यिक, मनोवैज्ञानिक और संदेश-उन्मुख दृष्टिकोण, इन चर्चाओं के दो उल्लेखनीय उदाहरण हैं।

यह अध्ययन बुल्त्मान और खालिफालाह, जो विभिन्न धार्मिक और सांस्कृतिक परंपराओं से थे, के दृष्टिकोणों की तुलनात्मक रूप से जांच करता है, और इसका उद्देश्य ऐतिहासिक वास्तविकता, पौराणिक भाषा, प्रतीकात्मक अर्थ और धार्मिक संदेश के संबंध में उनके अभिप्राय और विचलन की पहचान करना है।

अध्ययन का वैचारिक ढांचा पौराणिक कथा और कथा की अवधारणाओं पर आधारित है।

इतिहास भर में, पौराणिक कथाओं में विभिन्न अर्थ-परतें जुड़ी हैं, जिनमें पवित्र कथा, किंवदंती, लोककथा, और अलौकिक घटनाओं का चित्रण शामिल है; आधुनिक काल में, इस पर विशेष रूप से ऐतिहासिक और वैज्ञानिक सत्य के संबंध में चर्चा की गई है। इस्लामी साहित्य में, 'किस्सा' शब्द का अर्थ पिछले पैगंबरों, समुदायों और घटनाओं से संबंधित दिव्य रूप से प्रकट की गई कथाओं से है, जिनका उद्देश्य मानवता को मार्गदर्शन, नैतिक शिक्षा और सबक प्रदान करना है। शास्त्रीय इस्लामी विचार में, कुरआनी कथानकों को केवल साहित्यिक या प्रतीकात्मक विवरणों के रूप में नहीं, बल्कि प्रकटीकरण और ऐतिहासिक सत्य से युक्त रिपोर्टों के रूप में भी माना जाता है। इसलिए, मिथक और कुरआनी कथानकों को एक ही वैचारिक स्तर पर रखना, इस्लामी प्रकटीकरण के सिद्धांत के दृष्टिकोण से कुछ पद्धतिगत और धर्मशास्त्रीय समस्याओं को जन्म देता है।

इस अध्ययन में गुणात्मक अनुसंधान विधियों का उपयोग किया गया है, जिसमें दस्तावेज़ विश्लेषण, वैचारिक विश्लेषण, तुलनात्मक पठन और पाठ-केंद्रित व्याख्या शामिल हैं। बुल्त्मान के विचारों की जांच मुख्य रूप से नए नियम, यीशु, सूली पर चढ़ाए जाने, पुनरुत्थान, चमत्कार, प्रकटीकरण, केरिग्मा और अंतिम समय विज्ञान की अवधारणाओं के

माध्यम से की गई है। खलाफालाह के दृष्टिकोण का विश्लेषण कुरानिक कथाओं में साहित्यिक कथन, ऐतिहासिक वास्तविकता, प्रतीकात्मक अर्थ और मनोवैज्ञानिक प्रभाव के ढांचे के भीतर किया गया है। गुफा के साथियों, मूसा, आद के लोगों, अंतिम समय के चित्रणों, ईश्वर और ईसा के बीच संवाद, और "असातीर अल-अव्वलिन" अभिव्यक्ति की उनकी व्याख्याओं का विस्तृत मूल्यांकन किया गया है। दोनों विचारकों की प्रमुख कृतियों, साथ ही प्रासंगिक द्वितीयक साहित्य का तुलनात्मक विश्लेषण किया गया है।

पवित्र धर्मग्रंथों के बारे में बुल्त्मान की समझ के केंद्र में यह दृढ़ विश्वास है कि नए नियम की पौराणिक विश्वदृष्टि को आधुनिक पाठक सीधे तौर पर स्वीकार नहीं कर सकते। उनके अनुसार, आधुनिक व्यक्ति, जिनकी विश्वदृष्टि वैज्ञानिक सोच और कारण-प्रमाण-आधारित तर्क से आकारित हुई है, वे राक्षसी शक्तियों, चमत्कारों, स्वर्ग से अवतरण, पुनरुत्थान और अंतिम समय की घटनाओं से संबंधित पारंपरिक विवरणों को आसानी से स्वीकार नहीं कर सकते। फिर भी, बुल्त्मान यह नहीं मानते कि पौराणिक कथाएँ पूरी तरह से निरर्थक या मूल्यहीन हैं। उनका उद्देश्य इन कथाओं को समाप्त करना नहीं, बल्कि उनके अंतर्निहित अस्तित्वगत और धार्मिक संदेश को उजागर करना है। इस अर्थ में, पौराणिकता-निष्कासन का तात्पर्य पौराणिक अभिव्यक्तियों की उस व्याख्यात्मक पुनर्व्याख्या से है जो आधुनिक मानवता की अस्तित्वगत दुनिया को संबोधित करने में सक्षम हो।

बुल्त्मान की व्याख्या में, विश्वासी के लिए यीशु का अस्तित्वगत महत्व, यीशु की ऐतिहासिक व्यक्तित्व से अधिक महत्वपूर्ण है। सूली पर चढ़ाए जाने को केवल अतीत में घटित एक ऐतिहासिक घटना के रूप में नहीं, बल्कि विश्वास के एक अनुभव के रूप में समझा जाता है जिसमें विश्वासी को अस्तित्वगत रूप से भाग लेना चाहिए। इसी तरह, पुनरुत्थान भी किसी वस्तुनिष्ठ और भौतिक घटना से कम, बल्कि प्रारंभिक ईसाई समुदाय के विश्वास के अनुभव से अधिक जुड़ा हुआ है।

चमत्कारों की भी व्याख्या इस प्रकार की जाती है कि वे प्रकृति के नियमों को निलंबित करने वाली असाधारण घटनाएँ नहीं हैं, बल्कि मानव अस्तित्व के भीतर ईश्वर की क्रिया और आह्वान की प्रतीकात्मक अभिव्यक्तियाँ हैं। इस तरह, बुल्त्मान नए नियम की पौराणिक भाषा को आधुनिक पाठकों के लिए समझ में आने वाले एक अस्तित्ववादी मुहावरे में अनुवादित करने का प्रयास करते हैं। हालाँकि, चूँकि यह दृष्टिकोण कथाओं और चमत्कारों के ऐतिहासिक आयाम को गौण स्थान पर रखता है, इसलिए इसे पारंपरिक ईसाई व्याख्यात्मक हलकों से गंभीर आलोचना का सामना करना पड़ा है।

मुहम्मद अहमद खलाफालाह का कुरआनी कथाओं के प्रति दृष्टिकोण उनके गुरु अमीन अल-खुली की व्याख्या की साहित्यिक पद्धति और साहित्य के आधुनिक सिद्धांतों के प्रभाव में आकार लिया था। खलाफालाह कुरआन को अरबी भाषा और साहित्य की एक अद्वितीय कृति मानते हैं और इसकी कथाओं की व्याख्या मुख्य रूप से ऐतिहासिक घटनाओं के कालानुक्रमिक रिकॉर्ड के रूप में नहीं, बल्कि ऐसे साहित्यिक रचनाओं के रूप में करते हैं जो अपने श्रोताओं पर मनोवैज्ञानिक, नैतिक और धार्मिक प्रभाव डालने के लिए बनाई गई हैं। उनके दृष्टिकोण में, कुरान की कथाओं का प्राथमिक उद्देश्य घटनाओं के ऐतिहासिक विवरणों को संप्रेषित करना नहीं है, बल्कि एक प्रभावी कथानक के माध्यम से इच्छित संदेश को संप्रेषित करना है। तदनुसार, समय, व्यक्ति, संख्या, परिवेश और कथानक जैसे तत्वों का मूल्यांकन इतिहासलेखन के मानदंडों के अनुसार नहीं, बल्कि साहित्यिक विमर्श के कार्यों के संदर्भ में किया जाना चाहिए।

खलाफालाह, गुफ़ा के साथियों की संख्या और गुफ़ा में उनके ठहरने की अवधि के संदर्भों की व्याख्या, प्रकटिकरण और उसके श्रोताओं के बीच स्थापित अलंकारिक संबंध के भीतर करते हैं, न कि सटीक ऐतिहासिक जानकारी प्रदान करने के प्रयास के रूप में। उनके अनुसार, कुरान में विभिन्न विचारों को शामिल करना या निर्णायक विवरणों से बचना दिव्य ज्ञान की किसी कमी के कारण नहीं, बल्कि कथा के धार्मिक और मनोवैज्ञानिक उद्देश्य के कारण है। इसी तरह वे मूसा की लाठी के वर्णन को 'जान', 'थु'आन', और 'हय्या' जैसे विभिन्न शब्दों के माध्यम से न तो एक ऐतिहासिक असंगति के रूप में, बल्कि विभिन्न मनोवैज्ञानिक अवस्थाओं और दर्शकों में उत्पन्न भय की साहित्यिक प्रस्तुति के रूप में समझाते हैं। आद के लोगों का विनाश, नरक के चित्रण, और अंतिम समय के दृश्यों की भी इसी तरह प्रतीकात्मक रूपक के रूप में व्याख्या की जाती है, जिनका उद्देश्य मानव आत्मा को अशांत करना और भय, चिंतन और नैतिक जागरूकता को जगाना है।

खलाफालाह की प्रतीकात्मक व्याख्या की प्रवृत्ति कुरान में भविष्य के अंतिम-दिनों की घटनाओं को भूतकाल में वर्णित किए जाने की उनकी व्याख्या में भी स्पष्ट है। उनके दृष्टिकोण में, अभिव्यक्ति का यह तरीका यह संकेत नहीं देता कि घटनाएँ पहले ही घटित हो चुकी हैं; बल्कि, यह उनके घटित होने की निश्चितता पर जोर देता है और दर्शकों के इनकार के आधारों को समाप्त करने का प्रयास करता है। वह ईश्वर और ईसा के बीच संवाद के कालक्रम के संबंध में शास्त्रीय व्याख्याकारों की चर्चाओं को भी काफी हद तक अनावश्यक मानते हैं। खलाफालाह के लिए, इस अंश का मुख्य उद्देश्य पैगंबर मुहम्मद के जीवनकाल के दौरान ईसाइयों की गलत मान्यताओं की आलोचना करना और उन्हें ईसा की पूजा करने

से रोकना है। इस व्याख्यात्मक मॉडल में, किसी घटना का ऐतिहासिक समय और उसके घटित होने का सटीक तरीका, उस द्वारा संप्रेषित धार्मिक और नैतिक संदेश की तुलना में कम महत्वपूर्ण हैं।

अभिव्यक्ति "असातिर अल-अव्वालीन" की खलाफालाह की व्याख्या, पौराणिक भाषा के ढांचे के भीतर कुरानिक कथाओं का विश्लेषण करने के प्रति उनकी खुलेपन को और प्रदर्शित करती है। उनके अनुसार, कुरान बहुदेववादियों द्वारा "पूर्वजों की कहानियाँ" के रूप में वर्णित कथाओं के अस्तित्व से इनकार नहीं करता है; बल्कि, यह उनके इस आरोप को खारिज करता है कि ऐसे वृत्तांत पैगंबर मुहम्मद द्वारा गढ़े गए थे। यह व्याख्या इस संभावना को खोलती है कि कुरान में ऐसे कथात्मक तत्व हो सकते हैं जिनके लिए उनकी कार्यक्षमता हेतु ऐतिहासिक तथ्यता आवश्यक नहीं है। खलाफालाह का मानना है कि यह कुरान का खंडन नहीं करता है, बल्कि इसके साहित्यिक उत्कृष्टता और संदेश-उन्मुख अभिव्यक्ति के तरीके को प्रकट करता है। फिर भी, चूंकि यह दृष्टिकोण कथाओं की ऐतिहासिक वास्तविकता को गौण बनाता है, इसलिए इसकी आलोचना शास्त्रीय इस्लामी व्याख्यात्मक परंपरा के भीतर इस आधार पर की गई है कि यह प्रकटिकरण के सत्य के दावे को कमजोर कर सकता है।

बुल्टमैन और खालिफाल्ला के दृष्टिकोणों के बीच महत्वपूर्ण समानताएँ हैं। दोनों विचारक आधुनिक पाठकों के लिए पवित्र कथाओं को बोधगम्य बनाने के लिए, उनकी ऐतिहासिक तथ्यता की तुलना में प्रतीकात्मक, मनोवैज्ञानिक, नैतिक और अस्तित्वगत अर्थों को प्राथमिकता देते हैं। जहाँ बुल्टमैन नए नियम की कथाओं को ईश्वर के सामने मानव की अस्तित्वगत स्थिति से जोड़ते हैं, वहीं खालिफाल्ला कुरान की कथाओं को साहित्यिक रचनाएँ मानते हैं जो अपने श्रोताओं की भावनात्मक, बौद्धिक और व्यवहारिक दुनिया को आकार देती हैं। दोनों इन कथाओं के प्राथमिक कार्य को ऐतिहासिक डेटा के संचरण के बजाय एक धार्मिक संदेश के प्रभावी संचार के रूप में मानते हैं। इस संबंध में, दोनों दृष्टिकोण पारंपरिक ईसाई और इस्लामी व्याख्यात्मक तरीकों से काफी भिन्न हैं।

फिर भी, दोनों विचारकों के बीच एक मौलिक अंतर मौजूद है। बुल्टमैन नए नियम की पौराणिक विश्वदृष्टि को आधुनिक मानवता के लिए विश्वास में एक बाधा मानते हैं और इसलिए यह तर्क देते हैं कि इस भाषा को व्याख्या के माध्यम से पार किया जाना चाहिए। इसके विपरीत, खालिफाल्ला का मानना है कि कुरान की भाषाई और साहित्यिक संरचना में कोई ऐसी असंगति या समस्या नहीं है जिसे खत्म करने की आवश्यकता हो; बल्कि, वह इसकी शैली को अद्वितीय, उद्देश्यपूर्ण और अलंकारिक रूप से शक्तिशाली मानते हैं। जहाँ बुल्टमैन की मिथक-निष्कासन की पद्धति पवित्र धर्मग्रंथ के पौराणिक स्वरूप को समस्याग्रस्त मानती है, वहीं खालिद अल-फालाह का साहित्यिक दृष्टिकोण कुरान की अभिव्यक्ति के ढंग का बचाव करता है, भले ही वह कथाओं की ऐतिहासिक वास्तविकता को अनिवार्य न माने। इस प्रकार, यद्यपि दोनों विचारक समान व्याख्यात्मक उपकरणों का उपयोग करते हैं, वे पवित्र धर्मग्रंथ की प्रकृति और प्राधिकरण के संबंध में काफी भिन्न निष्कर्ष पर पहुँचते हैं।

निष्कर्षतः, बुल्टमैन और खालिफालाह आधुनिकता की बौद्धिक परिस्थितियों के भीतर पवित्र ग्रंथों की पुनर्व्याख्या के दो महत्वपूर्ण प्रयासों का प्रतिनिधित्व करते हैं। दोनों विचारक उनके प्रतीकात्मक और संदेश-उन्मुख आयामों पर जोर देकर पवित्र कथाओं को आधुनिक मानवता की वैचारिक दुनिया के करीब लाने का प्रयास करते हैं। हालाँकि, ऐसी कथाओं की ऐतिहासिक वास्तविकता को गौण स्थिति में रखना पवित्र ग्रंथों के प्रकटीकरण संबंधी और अस्तित्वगत सत्य दावों को कमजोर करने का जोखिम उठाता है। पारंपरिक इस्लामी विचारधारा में कुरान की कथाओं के उपदेशात्मक, नैतिक और मार्गदर्शन-उन्मुख कार्यों को भी स्वीकार किया जाता है; फिर भी, इन कार्यों की मान्यता उनके ऐतिहासिक वास्तविकता के इनकार को आवश्यक नहीं बनाती है। इस दृष्टिकोण से, खलाफाला का दृष्टिकोण कुरान की कथाओं के साहित्यिक और मनोवैज्ञानिक प्रभाव को समझने के लिए महत्वपूर्ण व्याख्यात्मक संभावनाएं प्रदान करता है, फिर भी यह उनके ऐतिहासिक और प्रकटीकरण संबंधी दर्जे के बारे में पद्धतिगत समस्याएँ भी खड़ी करता है। बुल्टमैन का दृष्टिकोण इसी तरह नए नियम को आधुनिक पाठकों के लिए सार्थक बनाने का प्रयास करता है, लेकिन यह पौराणिक कथाओं के ऐतिहासिक आयाम को अस्तित्ववादी व्याख्या में कम करके पारंपरिक ईसाई विश्वास से खुद को दूर करता है। यह अध्ययन दर्शाता है कि ये दोनों दृष्टिकोण, हालाँकि अलग-अलग धार्मिक ग्रंथ परंपराओं के भीतर विकसित हुए हैं, भाषाई अखंडता और पवित्र ग्रंथों के सत्य के दावों की अपनी समझ में काफी भिन्न होते हुए भी, तुलनीय वैचारिक उपकरणों का उपयोग करते हैं।

कीवर्ड: मिथक-निष्कासन, प्रतीकात्मक व्याख्या, कुरानिक कथाएँ, रुडोल्फ बुल्टमैन, मुहम्मद अहमद खलाफाल्लाह।

Yapılandırılmış Özet:

XX. yüzyıl, kutsal metinlerin modern bilim, tarih, felsefe, edebiyat ve hermenötik karşısındaki konumunun yoğun biçimde tartışıldığı bir dönemdir. Bu süreçte kutsal metinlerde yer alan kıssaların tarihsel

gerçekliği, mitolojik unsurların mahiyeti ve sembolik anlatımın sınırları hem Hristiyan hem de İslam düşüncesinde önemli bir problem alanı hâline gelmiştir. Rudolf Karl Bultmann'ın Yeni Ahit'teki mitolojik anlatıları "mitolojiden arındırma" yöntemiyle yorumlama teşebbüsü ile Muhammed Ahmed Halefullah'ın Kur'an kıssalarını edebî, psikolojik ve sembolik mesajlar ekseninde ele alan yaklaşımı, bu tartışmaların iki dikkat çekici örneğini oluşturmaktadır. Bu çalışma, farklı dinî ve kültürel geleneklere mensup olan Bultmann ile Halefullah'ın kutsal metinlerdeki anlatılara ilişkin görüşlerini karşılaştırmalı biçimde incelemekte; iki düşünürün tarihsel gerçeklik, mitolojik dil, sembolik anlam ve dinî mesaj konularındaki ortak ve farklı yönlerini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Araştırmanın kavramsal zeminini mitoloji ve kıssa kavramları oluşturmaktadır. Mitoloji, tarihsel süreç içerisinde kutsal anlatı, efsane, masal ve doğaüstü olayların aktarımı gibi farklı anlam katmanları kazanmış; özellikle modern dönemde tarihsel ve bilimsel gerçeklikle ilişkisi bakımından tartışılmıştır. Kıssa ise İslamî literatürde geçmiş peygamberler, toplumlar ve olaylar hakkında bilgi veren; insanlara ibret, hidayet ve ahlaki yönlendirme sunmayı amaçlayan ilahî anlatıları ifade etmektedir. Kur'an kıssaları, klasik İslam düşüncesinde yalnızca edebî veya sembolik anlatılar olarak değil, aynı zamanda vahyî ve tarihsel hakikat taşıyan haberler olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle mitoloji ile Kur'an kıssalarının aynı kavramsal düzlemde değerlendirilmesi, İslamî vahiy anlayışı bakımından birtakım yöntemsel ve itikadî sorunları beraberinde getirmektedir.

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi, kavramsal analiz, karşılaştırmalı okuma ve metin merkezli tahlil yöntemleri kullanılmıştır. Bultmann'ın görüşleri ağırlıklı olarak Yeni Ahit, Hz. İsa, çarmıh, diriliş, mucize, vahiy, kerigma ve eskatoloji kavramları üzerinden incelenmiştir. Halefullah'ın yaklaşımı ise Kur'an kıssalarındaki edebî anlatım, tarihsel gerçeklik, sembolik anlam ve psikolojik etki çerçevesinde ele alınmış; Ashâb-ı Kehf, Hz. Musa, Âd kavmi, ahiret tasvirleri, Allah ile Hz. İsa arasında geçen diyalog ve "esâtîrül-evvelîn" ifadelerine ilişkin yorumları üzerinden değerlendirilmiştir. Her iki düşünürün temel eserleri ile konuya ilişkin ikincil literatür karşılaştırmalı biçimde analiz edilmiştir.

Bultmann'ın kutsal metin anlayışının merkezinde, Yeni Ahit'te yer alan mitolojik dünya tasavvurunun modern insan açısından doğrudan kabul edilebilir olmadığı düşüncesi bulunmaktadır. Ona göre bilimsel düşünce ve nedensellik anlayışıyla şekillenmiş modern insanın, Yeni Ahit'teki şeytanî güçler, mucizeler, gökten iniş, diriliş ve eskatolojik hadiseler gibi anlatımları klasik biçimiyle benimsemesi mümkün değildir. Bununla birlikte Bultmann, mitolojik anlatıların bütünüyle değersiz veya anlamsız olduğunu savunmamaktadır. Onun amacı, söz konusu anlatıları ortadan kaldırmak değil, bu anlatıların arkasında bulunan varoluşsal ve dinî mesajı açığa çıkarmaktır. Bu bağlamda mitolojiden arındırma, mitolojik ifadelerin modern insanın varoluş dünyasına hitap edecek biçimde hermenötik olarak yeniden yorumlanmasını ifade etmektedir.

Bultmann'ın yorumunda Hz. İsa'nın tarihsel kişiliğinden ziyade inanan insanın hayatındaki varoluşsal anlamı ön plana çıkmaktadır. Çarmıh hadisesi, yalnızca geçmişte gerçekleşmiş tarihsel bir olay değil, inanan kişinin kendi varoluşunda iştirak etmesi gereken imanî bir tecrübe olarak değerlendirilmektedir. Diriliş ise nesnel ve fiziksel bir olaydan çok ilk Hristiyan cemaatinin iman tecrübesiyle ilişkilendirilmektedir. Benzer şekilde mucizeler de doğa yasalarını bozan olağanüstü hadiseler olarak değil, Tanrı'nın insan hayatındaki fiilini ve çağrısını ifade eden sembolik anlatımlar olarak yorumlanmaktadır. Böylece Bultmann, Yeni Ahit'in mitolojik dilini modern insanın anlayabileceği varoluşçu bir dile dönüştürmeye çalışmaktadır. Ancak bu yaklaşım, kıssaların ve mucizelerin tarihsel gerçeklik boyutunu ikincil plana itmesi sebebiyle geleneksel Hristiyan yorum çevrelerinin ciddi eleştirilerine maruz kalmıştır.

Muhammed Ahmed Halefullah'ın Kur'an kıssalarına ilişkin yaklaşımı ise hocası Emin el-Hûlî'nin edebî tefsir yöntemi ve modern edebiyat kuramlarının etkisi altında şekillenmiştir. Halefullah, Kur'an'ı Arap dili ve edebiyatının eşsiz bir örneği olarak görmekte ve kıssaları tarihî olayları kronolojik biçimde aktaran metinlerden ziyade, muhatap üzerinde psikolojik, ahlaki ve dinî etki meydana getiren edebî anlatılar olarak değerlendirmektedir. Ona göre Kur'an kıssalarında asıl amaç, olayların tarihsel ayrıntılarını bildirmek değil, muhataplara verilmek istenen mesajı etkili bir anlatım yoluyla sunmaktır. Bu nedenle kıssalardaki zaman, kişi, sayı, mekân ve olay örgüsüne ilişkin unsurlar, tarih biliminin ölçütlerinden çok edebî anlatımın işlevleri doğrultusunda ele alınmalıdır.

Halefullah, Ashâb-ı Kehf kıssasında gençlerin sayısı ve mağarada kalış süreleriyle ilgili anlatımları, tarihsel bilgi vermekten ziyade vahyin muhataplarıyla kurduğu hitabî ilişki bağlamında değerlendirmektedir. Ona göre Kur'an'ın bu konularda farklı görüşlere yer vermesi veya kesin ayrıntılardan kaçınması, ilahî bilginin yetersizliğinden değil, anlatının dinî ve psikolojik amacından kaynaklanmaktadır. Hz. Musa'nın asasının

“cân”, “sü’bân” ve “hayye” gibi farklı kelimelerle nitelendirilmesini de tarihsel bir tutarsızlık olarak değil, olayın farklı psikolojik durumlarını ve muhataplarda meydana getirdiği korku duygusunu yansıtan edebî bir tasvir olarak yorumlamaktadır. Âd kavminin helaki, cehennem tasvirleri ve ahiret sahneleri ise insan ruhunu sarsan, korku ve ibret uyandıran sembolik tablolar şeklinde değerlendirilmektedir.

Halefullah’ın sembolik yorum anlayışı, henüz gerçekleşmemiş ahiret olaylarının Kur’an’da geçmiş zaman kipiyle anlatılmasına ilişkin açıklamalarında da belirginleşmektedir. Ona göre bu anlatım biçimi, olayların gerçekleşmiş olduğunu bildirmekten ziyade gerçekleşmelerinin kesinliğini vurgulamakta ve muhatapların inkâr yollarını kapatmayı amaçlamaktadır. Allah ile Hz. İsa arasında geçen diyalogun zamanı konusunda klasik müfessirlerin tartışmalarını gereksiz bulan Halefullah, anlatının temel hedefinin Hz. Peygamber dönemindeki Hristiyanların yanlış inançlarını eleştirmek ve onları Hz. İsa’ya ibadetten vazgeçirmek olduğunu savunmaktadır. Bu yaklaşımda olayın tarihsel zamanı ve gerçekleşme biçiminden çok taşıdığı dinî ve ahlaki mesaj önem kazanmaktadır.

Halefullah’ın “esâtîrü’l-evvelîn” ifadelerine ilişkin yorumu da onun Kur’an’daki anlatıları mitolojik dil bağlamında değerlendirmeye açık olduğunu göstermektedir. Ona göre Kur’an, müşriklerin kendisine yönelttiği “öncekilerin masalları” ithamında anlatıların varlığını değil, bunların Hz. Muhammed tarafından uydurulduğu iddiasını reddetmektedir. Bu değerlendirme, Kur’an’da mitolojik veya tarihsel gerçekliği kesin olmayan anlatıların bulunabileceği düşüncesine kapı aralamaktadır. Halefullah, bu görüşleriyle Kur’an’a aykırı bir yaklaşım geliştirmediyse, aksine Kur’an’ın edebî üstünlüğünü ve mesaj merkezli anlatım yöntemini ortaya koyduğunu savunmaktadır. Bununla birlikte kıssaların tarihsel gerçekliğini ikincil plana iten bu yaklaşım, klasik İslâmî tefsir geleneği tarafından vahyin hakikat iddiasını zayıflattığı gerekçesiyle eleştirilmiştir.

Bultmann ile Halefullah’ın yaklaşımları arasında önemli benzerlikler bulunmaktadır. Her iki düşünür de kutsal metinlerdeki anlatıların modern insan tarafından anlaşılabilmesi için olayların tarihsel gerçekleşmişliğinden ziyade sembolik, psikolojik, ahlaki ve varoluşsal anlamlarını öne çıkarmaktadır. Bultmann, Yeni Ahit’teki kıssaları insanın Tanrı karşısındaki varoluşsal durumuyla ilişkilendirirken Halefullah, Kur’an kıssalarını muhatapların duygu, düşünce ve davranış dünyasını şekillendiren edebî anlatılar olarak değerlendirmektedir. Her ikisi de kıssaların temel işlevini tarihî bilgi aktarmaktan çok dinî mesajı etkili biçimde iletme olarak görmektedir. Bu yönüyle iki yaklaşım da geleneksel Hristiyan ve İslam yorum usullerinden belirgin biçimde ayrılmaktadır.

Bununla birlikte iki düşünür arasında esaslı bir farklılık da bulunmaktadır. Bultmann, Yeni Ahit’in mitolojik dünya görüşünü modern insanın iman etmesinin önünde bir engel olarak görmek ve bu dilin aşılması gerektiğini savunmaktadır. Halefullah ise Kur’an’ın dilsel ve edebî yapısında herhangi bir tutarsızlık veya aşılması gereken bir problem bulunmadığını, aksine Kur’an’ın eşsiz, maksatlı ve etkileyici bir edebî üsluba sahip olduğunu ileri sürmektedir. Bultmann’ın mitolojiden arındırma yöntemi kutsal metnin mitolojik biçimini problemli kabul ederken Halefullah’ın edebî yaklaşımı Kur’an’ın anlatım biçimini savunmakta, ancak kıssaların tarihsel gerçekliğini zorunlu görmemektedir. Bu durum, iki düşünürün benzer yorum araçlarına başvurmalarına rağmen kutsal metinlerin mahiyeti konusunda farklı sonuçlara ulaştıklarını göstermektedir.

Sonuç olarak Bultmann ve Halefullah, kutsal metinlerin modern dönemde yeniden anlaşılması çabalarının iki önemli temsilcisidir. Her iki düşünür de kıssaların sembolik ve mesaj merkezli boyutunu öne çıkararak kutsal metinleri modern insanın anlam dünyasına yaklaştırmaya çalışmıştır. Bununla birlikte kıssaların tarihsel gerçekleşmişliğinin geri plana itilmesi, kutsal metinlerin vahyî ve ontolojik hakikat iddiasının zayıflaması riskini beraberinde getirmektedir. Kur’an kıssalarının ibret, öğüt, hidayet ve ahlaki yönlendirme işlevi klasik İslam düşüncesinde de kabul edilmektedir. Ancak bu işlevlerin kabul edilmesi, kıssaların tarihsel gerçekliğinin reddedilmesini zorunlu kılmamaktadır. Bu bakımdan Halefullah’ın yaklaşımı, Kur’an’ın edebî ve psikolojik etkisini açıklama konusunda önemli imkânlar sunmakla birlikte kıssaların tarihsel ve vahyî niteliği bakımından yöntemsel sorunlar taşımaktadır. Bultmann’ın yaklaşımı ise Yeni Ahit’in modern insan için anlamlı hâle getirilmesini amaçlamakta, ancak mitolojik anlatıların tarihsel boyutunu varoluşsal yoruma indirgemesi sebebiyle geleneksel Hristiyan inanç anlayışından uzaklaşmaktadır. Çalışma, farklı kutsal metin geleneklerinde gelişen bu iki yaklaşımın benzer kavramsal araçlara sahip olduğunu, fakat kutsal metnin dilsel bütünlüğü ve hakikat iddiası bakımından önemli ölçüde ayrıştığını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mitolojiden Arındırma, Sembolik Yorum, Kur’an Kıssaları, Rudolf Bultmann, Muhammed Ahmed Halefullah.

www.turkishstudies.net/religion**Turkish Studies - Comparative Religious Studies**

eISSN: 2667-5544

**ANKARA SCIENCE
UNIVERSITY**

Muhammed Ahmed Khalafallah (1916–1997) and Rudolf Karl Bultmann's (1874–1976) Attempts to Interpret the Mythological Elements in Sacred Texts Symbolically

Introduction

The modern philosophical currents and intellectual movements that emerged in the Islamic world from the nineteenth century onward profoundly influenced approaches to Islamic texts. One of the clearest manifestations of this influence can be observed in Qur'anic exegesis (tafsīr). The intellectual foundations of Islamic modernism first became evident in the Indian subcontinent through the ideas of Sayyid Ahmad Khan (1817–1898), whose exegetical work reflected the principles of this emerging movement. Subsequently, these ideas continued to develop in Egypt under the influence of Jamal al-Din al-Afghani (1838–1897). One of the prominent representatives of this intellectual lineage was Muhammad Ahmad Khalafallah. Influenced by the philosophical and intellectual climate of the twentieth century, Khalafallah produced his doctoral dissertation, *al-Fann al-Qaṣaṣī fī al-Qur'ān* (The Narrative Art in the Qur'an), which provoked extensive scholarly debate. The significance of this work lies in the fact that it brought the nature of Qur'anic narratives (qaṣaṣ) and the methodology of their interpretation to the forefront of modern exegetical discussions.

Khalafallah's primary objective was to interpret the Qur'anic narratives through the framework of literary exegesis. He sought to substantiate this approach particularly through his analysis of Qur'anic stories. While examining the nature of these narratives from a literary perspective, he tended to interpret what he regarded as mythological elements symbolically and in a manner centered on their religious message. His attempt to demythologize these narratives was thus grounded in literary criticism rather than in historical inquiry. From the time of its publication, however, this approach attracted considerable criticism.

A comparable tendency can be found in Rudolf Karl Bultmann's New Testament and Mythology, in which he adopted a critical stance toward the traditional Christian interpretive heritage. Bultmann argued that the narratives contained in the New Testament should be understood according to a different conception of their nature and, like Khalafallah, maintained that they should be reinterpreted in a manner compatible with the modern age. This approach was based on the conviction that the mythological elements embedded in the New Testament narratives ought to be removed through a process of demythologization. From Bultmann's perspective, the events narrated in Scripture—particularly those concerning Jesus—possess existential and spiritual significance rather than merely historical value. Consequently, his views were met with strong criticism from many Christian theologians and church authorities.

This article aims to provide a comparative analysis of the efforts of Khalafallah and Bultmann to demythologize, or alternatively to interpret symbolically, the narratives found in their respective sacred texts. Although Mustafa Öztürk's article *Demythologization and the Qur'an* points to certain similarities between the intellectual approaches of Bultmann and Khalafallah, its treatment

of the subject remains limited and does not offer a comprehensive comparative analysis. Likewise, Sara Toscuoğlu Jeghel's 2020 master's thesis, Muhammed Ahmed Halefullah's *Method of Using Classical Sources in al-Fann al-Qaṣaṣī* (Istanbul 29 Mayıs University, Institute of Social Sciences, Department of Basic Islamic Sciences, Division of Qur'anic Exegesis), briefly notes certain parallels between the two scholars' understanding of sacred narratives; however, this comparison is not examined in sufficient depth.

The present study seeks to fill this gap by comparatively examining the similarities and differences between the two thinkers' approaches to demythologizing the narratives contained in the Qur'an and the New Testament through illustrative examples. In this respect, it offers an original contribution to the existing scholarship. Furthermore, it critically analyzes the interpretive methodologies employed by both Khalafallah and Bultmann. Their respective approaches continue to occupy a significant place within contemporary debates on the interpretation of sacred texts, while both scholars remain the subject of sustained scholarly criticism. These criticisms, in turn, reveal important methodological issues underlying their respective hermeneutical frameworks.

1. The Concept of Mythology

The term mythology is derived from the Greek words *mythos* and *logos*, whose combination forms the word *mythology*. In Turkish, the term refers to the study of myths. From a terminological perspective, mythology denotes the legendary narratives associated with ancient Greek philosophy that were transmitted orally from one generation to another. More broadly, it also refers to the body of myths, epics, and legends compiled in written sources. From a historical perspective, Greek myths were first recorded in writing by Homer and Hesiod (Demir, 2003). One of the most widely accepted characteristics of myths is their sacred nature. They contain sacred narratives, particularly stories concerning the creation of the universe or its constituent parts. In explaining the origin of the universe, myths employ both factual expressions and supernatural beings (Demir, 1996).

For the purposes of this study, it is appropriate to briefly discuss the historical development of the concept of mythology, since the term has acquired different layers of meaning throughout history and is now used in various contexts. The intended meaning of mythology can therefore be understood differently today. Although the concept is primarily associated with ancient Greek thought and culture, mythological narratives have also occupied an important place in the cultural memory of many other societies. Similar legendary narratives are found in Eastern traditions, such as the story of the eagle of Zeus, which has been transmitted from generation to generation. Likewise, in certain Jewish sources, the hoopoe is regarded as the messenger of the Prophet Solomon, and the symbolic significance attributed to this bird has been interpreted as an example of cultural interaction. It is also noteworthy that these narratives emerged within the same geographical region. The Ziz bird in Jewish tradition, the Phoenix in Greek mythology, the Zümrüd-ü Anka in Arabic legends, and the Simurgh in Persian mythology can all be regarded as reflections of a common geographical and cultural heritage (Tezokur, 2020).

A point of particular importance for the present study is the process through which myth and mythology entered the Christian tradition. From the time of the Bible onward, Christian theologians generally maintained a critical distance from the concept and existence of myth. In the New Testament, the concept of myth is expressed as follows: "They will turn their ears away from the truth and turn aside to myths." It has also been argued that the Gospels contain numerous mythological elements as well as symbols of Jewish and Mediterranean origin (Demir, 1996).

During the spread of Christianity, missionaries encountered considerable difficulties in establishing contact with other cultures in Central and Western Europe, where pagan culture remained deeply influential. In addition, the political authorities of these regions often hindered their missionary activities. Nevertheless, as Christianity gradually expanded and gained acceptance among local populations, communities that embraced the new faith began to reinterpret the mythological

elements inherited from their own cultural traditions within a Christian religious framework. Over time, the hero or deity who slew monsters in pagan mythology came to be identified with Saint George. Storm deities were associated with Saint Elijah, while fertility goddesses were identified with the Virgin Mary and various saints. Likewise, symbols originating from Asian and Mediterranean cultures were gradually Christianized. Another undeniable aspect of the Christian mythological tradition is the attribution of Platonic philosophy and certain pagan elements to Jesus. At this point, Irenaeus offered strong criticism, arguing that the primary reason for this development was the influence of Saint Paul (Demir, 1996).

In this context, another important issue to be considered is the influence of Greek thought on the formation of Christian culture. The earliest Gospels were originally written in Hebrew. They were subsequently translated into Greek. Although not all of the Gospels were intended to address Greek culture, the process of departing from the original text had already begun. More importantly, the Hebrew versions of the Gospels gradually disappeared over time. In 387 CE, Saint Jerome translated the Greek version into Latin. This translation, together with its subsequent translations into various languages, has given rise to significant debates concerning the historical development and textual transformation of the Gospel texts. Nietzsche even described the Christian worldview as “Platonism for the masses.” (Demir, 1996).¹

2. The Concept of Qissa

The term *qissa* is derived from the triliteral root q-s-s. Its verbal form is *qassa*. Although it is also used as a verbal noun (*masdar*), the Qur'an employs the term in the form *qasas*. Based on its usage in the Qur'an, the term primarily denotes following (Qur'an, Al-Qaşaş 28:11; Al-Kahf 18:64; Yûsuf 12:5), tracing, or pursuing the footsteps of someone or something. In other contexts, it also carries the meanings of cutting, the chest or the upper or central part of the chest, and the essential or significant part of a thing or a subject (Demir, 1996).

From a terminological perspective, *qissa* refers to narratives that provide the finest accounts of past prophets, nations, and communities, generally presented independently of specific time and

¹ For studies examining the relationships between mythology and language, literature, religion, history, art, and social life; narratives of creation and origins, cosmological conceptions, sacred beings, natural elements, colour and number symbolism, folk beliefs, and rituals; mythological motifs, archetypes, the hero's journey, initiation processes, and representations of family and women in epics, legends, folktales, masnavis, poetry, novels, and drama; the literary and cultural manifestations of Turkish, Greek, Roman, Persian, and Mesopotamian mythologies and their connections with religious narratives and political legitimacy; the use of mythological imagery in architecture, painting, miniature art, sculpture, ceramics, coinage, jewellery, costume, and graphic design; and the reproduction of myths, the transmission of cultural memory, and narrative transformations in the contexts of cinema, video games, artificial intelligence, information technology, consumer culture, and tourism, see also: Alyounes, 2025; Çıvgın, 2025; Demirci, 2019; Aydın & Demir, 2026; Beydiz, 2021; Bütüner, 2021; Çakın, 2019; Kaplan & Aydın, 2021; Kardeş, 2019; Kılıç, 2020; Kutlar Oğuz & Uğur, 2021; Sezgintürk, 2019; Tunç & Çelebi, 2021; Uluşık, 2021; Akçeşme, 2022; H. Aydın, 2021; M. Aydın, 2023; Ener Su, 2021; Erbek, 2021; Güven, 2023; Karoğlu, 2021; Kufacı, 2021; Reyhanoğulları, 2021; Şahin & Ağbaht, 2021; Yasak & Özdemir, 2021; Doğan, 2024; Güven, 2026; Kazancı, 2025; Oktay, 2024; Sarıbaş, 2025; Sarıtuğ, 2025; Sezgin, 2025; Toprak, 2024; Ulu, 2024; Yaseen, 2025; Bayrak Kaya & Kaya, 2019; Gültepe, 2019; Işık, 2020; Sezer, 2019; Ünal & Ünal Özdemir, 2019; Arıkan & Kallımcı, 2008; A. Aydın, 2010; E. Aydın, 2009; Bayat, 2008; Durbilmez, 2008; Gariper, 2011; İnayet & Öger, 2009; Önal, 2010; Öncül, 2010; Şenocak, 2008; Uzun, 2007; Yekbaş, 2009; Aksoy, 2012; Cerrahoğlu, 2012; Demir, 2013; Durukoğlu, 2013; Duymuş Florioti & Eser, 2013; Erzen, 2013; İçli, 2012; Karakaş, 2012; Küçük & Odabaş, 2012; Önal, 2013; Özmenli, 2013; Sır, 2013; Şenocak, 2013; Andaniyozova, 2015; Balaban, 2013; Bars, 2014; Cihan, 2015; Çek, 2015; Çiftçi, 2013; Derin, 2014; Deveci, 2013; Erdemir Göze, 2013; Gögebakan, 2015; Gürbüz, 2014; Karabulut, 2015; Kavlak, 2014; Parla, 2014; E. Şahin, 2014; Yusoğlu, 2015; Zorkul, 2015; Avşar & Cengiz, 2017; Cihaner Keser & Telli, 2017; Çevirme, 2018; İlhan, 2015; Kayabaşı, 2016; Kocaer, 2016; Koçak & Gürçay, 2017; Kuluşaklı & Kuluşaklı, 2017; Küçük, 2016; Nazarova, 2017; Şenocak, 2017; Şenocak & Alsaç, 2017; Tepeköylü, 2016; Ulutaş, 2016; Yeşilyurt, 2015; Yücel & Yozgat, 2018; Zengin, 2017; Aslan & İlik, 2025; Atasever, 2018; Berkli, 2020; Çevik, 2025; Erim & Coşkun Onan, 2021; Gökçen Kayabaşı & Aydoğan, 2018; Gültepe, 2019; Günaydın & Akkol, 2025; Güney, 2022; Mamur Yılmaz, 2019; Saklavcı, 2021; Savaş, 2025; C. Şahin, 2025; Şar İşbilen, 2020; Erdoğan & Sönmez Okulmuş, 2026; Ergin & Dore, 2026; Sezgin & Şahin, 2026; Yalçınkaya, 2026.

place, with the purpose of enabling people to draw lessons and attain guidance (al-Isfahani, n.d.; Ibn Manzur, 1993; Demir; see also Soylu, 2024). The narratives in the Qur'an possess an instructive method and are founded upon doctrinal and moral principles. In essence, there is no disagreement among people of reason and those endowed with sound judgment regarding the understanding of these narratives and the manner in which they should be interpreted. This perspective encompasses both the outward and the inward dimensions of the Qur'anic narratives (Ismail, 1999).

As the contemporary scholar Salah al-Khalidi (1947–2022) also points out, the study of Qur'anic narratives is closely related to the historical dimension of the Qur'an's miraculous nature (i'jāz), particularly with respect to knowledge of the unseen concerning past events. The intended purpose of the Qur'an in recounting the accounts of earlier peoples is that these narratives correspond to and confirm the realities of human history (Khalidi, 2014).

In light of the foregoing definitions, it is evident that mythology and the Qur'anic narratives cannot be regarded as conceptually identical. Although the definitions associated with other sacred texts and the Qur'an may appear to share certain common features, they differ in terms of their theological foundations and the ways they have been understood by Muslim scholars. The central issue, therefore, is how Bultmann and Khalafallah understood these two concepts and how each sought to eliminate mythological elements from the sacred texts.

3. Rudolf Karl Bultmann's Critical Approach to the Mythological Elements in the New Testament and His Pursuit of Symbolism

According to Kuseu (2006) Rudolf Karl Bultmann was one of the most influential theologians of twentieth-century Christian theology, particularly through his interpretations of the New Testament. Adopting a critical stance toward the classical Christian exegetical tradition, Bultmann developed a distinctive interpretive method within the framework of modern hermeneutics. His approach was grounded in the effort to reinterpret the mythological elements of the New Testament in a manner that would be meaningful to the modern individual. To achieve this, he attributed new meanings to the concept of myth and mythology. Rather than regarding myth merely as a primitive explanation of events that early humans could not fully comprehend, Bultmann understood myth in relation to human existence. Accordingly, his conception of mythology is best explained through the perspective of philosophical hermeneutics.

According to Bultmann, mythology concerns phenomena that are understood not primarily through cosmological explanations but through personal interpretation and the reality of human existence. Moreover, mythology is grounded in an anthropological framework. Since this anthropological foundation individualizes mythology, its primary aim is to distinguish itself from the historical pantheism inherent in approaches that interpret creation and salvation as events within the course of world history.

In general, Bultmann argued that the mythological worldview of the Bible was no longer acceptable to the modern individual. In his view, the modern worldview is shaped by the practical realities through which people carry out their everyday lives. Likewise, the Christian kerygma (Kuseu, 2006) is also foreign to the modern scientific worldview.

The central question at this point is whether Bultmann's understanding of mythology and his perspective on myth constitute a genuine method of demythologization. His emphasis on the modern individual demonstrates that he regarded demythologization not merely as a theoretical proposal but also as a hermeneutical necessity. At the same time, however, Bultmann maintained that modern people, whose worldview has been shaped by scientific thinking, can no longer meaningfully relate to mythology. He therefore subjected the mythological language and narrative style of the Bible to critical scrutiny, arguing that such forms of expression hinder modern individuals from embracing faith. Consequently, scientific reasoning tends to prevail, giving rise to an explicit tension between

science and mythology. Kuseu (2006) further notes that Bultmann was also dissatisfied with the close relationship between the New Testament and Greek philosophy. He argued that the New Testament should be understood as an independent text while emphasizing that its conception of the human being differs fundamentally from that of Greek philosophy, which, unlike the Bible, is detached from history. Moreover, Bultmann maintained that the apocalyptic themes of Judaism had been adapted into Christian eschatology, thereby producing a new form of mythological existence. In this respect, he advocated a return to the essential message of the Bible and supported the idea of liberating Christian sacred texts from mythology.

According to Kuseu (2006), Bultmann emphasized that the problem of demythologizing the mythological expressions found in the New Testament could only be resolved through a philosophical hermeneutic. He therefore sought a new interpretive method to replace approaches to history that failed to comprehend modern philosophies of history, which had superseded the apocalyptic understanding of historical events. In his view, such a method would free the biblical texts from their mythological framework. Bultmann argued that historical events should be understood within relationships of causality. A historical event must first be acknowledged as a historical fact and subsequently interpreted in light of its significance for the individual's future existence. He further maintained that historical events should be interpreted within history itself, emphasizing that what ultimately matters is not whether the historical Jesus was a heroic or extraordinary figure but rather the demands that Jesus places upon the Christian believer. Bultmann regarded the Synoptic Gospels as an important source for reconstructing the historical portrait of Jesus, yet his primary concern was to articulate the existential encounter with Christ. Accordingly, the principal purpose of the Gospel is to convey a message that speaks to the reader's everyday existence. For example, the concept of Spirit, which nineteenth-century German theologians interpreted under the influence of idealism as the rational power residing within the human soul, was likewise understood in this manner in the interpretation of the New Testament. Furthermore, Bultmann argued that the interpretation of the biblical texts requires a proper hermeneutical method, maintaining that knowledge of God is attained through Christ's concrete act upon the individual. By way of illustration, our knowledge of the death of Socrates is mediated through tradition; without tradition, such knowledge would be inaccessible. Similarly, historians must possess the necessary prior understanding of their historical context in order to interpret historical events adequately. In this way, Bultmann also defended the close relationship between method and tradition, arguing that Christianity constitutes the primary source for grasping the existential meaning of history, since liberation from mythological texts can ultimately be understood only through the concept of existence.

Bultmann's most influential work is *Theology of the New Testament*. This work, which focuses particularly on Jesus and the events surrounding his life, may be regarded as one of the most significant attempts to reinterpret the theological message of the New Testament through the lens of modern hermeneutical methods. It can first be observed that Bultmann's approach to the New Testament is fundamentally centered on the person of Jesus. This is because the principal point of divergence within the Christian tradition begins with the perception of and belief in Jesus. From an Islamic perspective, the Christian doctrine of the Trinity, which is considered incompatible with the principle of *tawhid*, has made debates concerning the status of Jesus all the more significant. In the chapter entitled "The Message of Jesus," Bultmann discusses the history of Christian belief from the standpoint of modern philosophical thought and places particular emphasis on its eschatological message (Bultmann, 1951).

According to Bultmann (1951), the central message of Jesus is fundamentally grounded in the sovereignty of God. The reign of God is understood as an eschatological concept, while God is portrayed as the one who will ultimately destroy the satanic world. Developing his philosophical

interpretation further, Bultmann describes the message of Jesus as an interpretation of God's will and as a form of resistance to Jewish legalism. He also characterizes Jesus' understanding of God as a synthesis of ethical and eschatological principles. Ultimately, Bultmann attributes these ideas to the influence of Hellenistic culture on St. Paul, who played a central role in disseminating the teachings of Jesus. It should be noted, however, that Bultmann does not deny the Christian belief that Jesus is the Son of God and the Lord.

This raises the important question of how Bultmann departs from the traditional Christian understanding. Addressing this issue is essential, for Bultmann argues that the historical Jesus serves as a bridge between faith and the Messiah, integrating these two concepts into a unified whole. In this way, Jesus transcends the limitations imposed by positivist conceptions of history (Kuşçu, 2012).

Bultmann's proposed solution to the mythological portrayal of Jesus is fundamentally based on his method of demythologization. According to Kusu (2012), Bultmann sought to remove mythological elements from the Gospel in order to recover its authentic meaning. In his view, Christ's primary role is to proclaim the call to abandon everything for the sake of God. Kusu (2012) further argues that Bultmann believed the mythological expressions associated with Jesus obstruct the existential demand of the Christian kerygma. According to Bultmann, his thought rests upon four principal foundations concerning the proper understanding of Christ: liberal theology, Heideggerian theology, dialectical theology, and the history of religions. The conclusion that emerges from these influences is that Christ is not an object among other objects but rather an existential reality experienced through the believer's faith. Thus, for Bultmann, believing in the crucifixion of Christ is not merely accepting an objective historical event; instead, it involves the believer's existential identification with Christ on the cross. In this respect, Bultmann presents Christ not primarily as a historical fact but as a symbol of faith. Consequently, mythology itself comes to be understood as the individual's attempt to attain self-understanding through existential experience (Kusu, 2012).

Kusu further explains that Bultmann maintained that the miracles described in mythological narratives can only be comprehended through faith. In his view, miracles cannot be explained in scientific terms because, from a scientific perspective, a miracle as an act of God remains a mystery. Bultmann distinguishes between two types of miracles. The first, *Wunder*, refers to acts of God that lie beyond the natural cause-and-effect processes experienced by human beings. The second, *Mirakel*, denotes an event that intervenes directly in the causal order of nature. Having made this distinction, Bultmann argues that the true meaning of Scripture becomes apparent only when the Gospel narratives are demythologized or when miracles are understood not as mythological phenomena but as acts of God (Kusu, 2012). To illustrate this point, he refers to the account of Abraham's sacrifice of his son. For Abraham, the uncertainty of whether the commanding voice came from God or from Satan represents a profound existential struggle. Human beings cannot attain genuine certainty until they discern whether a command originates from God or from evil, and they therefore remain caught in a continual process of decision-making. Nevertheless, when one surrenders to God's miracle, the hidden God becomes revealed. Thus, for Bultmann, the essential significance of mythology and miracles lies in their symbolic meaning for human existence.

As noted previously, because the New Testament is fundamentally centered on Jesus, the meaning conveyed through the events of his life is of primary importance. At this point, Kusu (2012) explains that Bultmann raises the central question of the Christian tradition: how should the event of the cross, understood as God's miraculous act and as a unique event in history, be interpreted? The answer, according to Bultmann, requires a hermeneutical interpretation grounded in an understanding of that historical moment. This interpretive process extends from the birth of Jesus to his death and even to his anticipated return. While the birth and death of Jesus belong to the domain of historical inquiry, the resurrection is understood as an experience witnessed only by the apostles. Bultmann further argues that the crucifixion is not merely a historical event but also the beginning of an

existential history, constituting a saving event for humanity. The mythological language employed in the New Testament serves to express the profound significance of this event. Moreover, he maintains that the crucifixion introduced a new reality in terms of historical eschatology. Since the event belongs to the past, however, it cannot be reconstructed for later generations. Consequently, miraculous events such as the crucifixion and the resurrection of Christ should not be understood simply as objective historical occurrences but rather as historical expressions of faith within the earliest Christian community (Kuscu, 2012).

Building upon the events surrounding Christ, Kuscu (2012) explains that, for Bultmann, Christ represents the ultimate horizon of meaning for the believer. Even the unbeliever may attain a renewed mode of existence by allowing the act of God proclaimed in the Christian kerygma to take effect in his or her life. Accordingly, Bultmann interprets the purpose of Christ's death as the deliverance of humanity from the evil of the present age. The significance of Christ's death, therefore, is not merely to rescue humanity from divine punishment but also to liberate it from the powers of sin and death. Another noteworthy aspect of Bultmann's thought is his observation that the Synoptic Gospels and the Gospel of John differ in their accounts of the resurrection. Whereas the Synoptic Gospels present the resurrection as a physical event, the Gospel of John portrays the risen Christ in a manner that avoids physical contact and instead emphasizes the Christ of faith (Kuscu, 2012).

Kuscu (2012) further notes that Bultmann's understanding of the relationship between revelation and mythology differs significantly from that of traditional Christianity. He argues that revelation and mythology are fundamentally distinct realities. According to Bultmann, revelation does not belong to the mythological framework in which the Bible is expressed, and demythologization is a process that goes beyond mythology without negating revelation itself. He also distinguishes the Christian understanding of revelation from the Gnostic conception. Whereas Gnostic myth focuses on humanity's estrangement and loss, Christian revelation proclaims God's saving act on behalf of humanity (Kuscu, 2012).

4. Muhammad Ahmad Khalafallah's Mythological Approach to Qur'anic Narratives and His Pursuit of Symbolism

Muhammad Ahmad Khalafallah is one of the most prominent figures in the twentieth-century debates on Qur'anic narratives. His approach to Qur'anic stories has generated extensive discussion in both academic and religious circles. His influence continues to the present day, providing an important foundation for historical approaches to the Qur'an. Similar to Bultmann's treatment of biblical mythology, Khalafallah's interpretation of Qur'anic narratives departs significantly from the fundamental assumptions of the classical Islamic exegetical tradition. Indeed, much like Bultmann, his overall approach to scripture ultimately leads to a degree of interpretive ambiguity. In this context, one of the most important factors to consider is the profound intellectual influence of his doctoral supervisor, Amin al-Khuli, on the formation of his thought. Khalafallah's doctoral dissertation, *al-Fann al-Qasasi fi al-Qur'an al-Karim*, completed under al-Khuli's supervision, attracted considerable attention and laid the foundations for what is now recognized as the Khalafallah school of interpretation, a systematic approach to understanding and communicating the message of the Qur'an. Some scholars have even argued that Khalafallah's work represents the practical implementation of the theoretical principles advanced by Muhammad Abduh (1849–1905) and the maqasid-oriented historical approach associated with Amin al-Khuli (Jeghel, 2020).

Jeghel (2020) further notes that the influence of Gustave Lanson (1857–1934) on Khalafallah should not be overlooked. Drawing upon Lanson's literary philosophy, Khalafallah argues that the Qur'anic narratives are not only related to historical data but are also intrinsically connected with literature. Accordingly, he regards the Qur'an as the greatest masterpiece of Arabic language and literature and approaches its narratives primarily from a literary perspective.

Khalafallah's interpretation of Qur'anic narratives, much like Bultmann's reading of the mythological elements in the New Testament, ultimately moves toward a symbolic understanding of the text. Although the two thinkers arrive at different conclusions in certain respects, an examination of their writings reveals that both emphasize the symbolic dimension of scriptural narratives and the centrality of their message. Khalafallah begins by focusing on the narrative style of the Qur'anic stories, arguing that the Qur'an conveys its message through a distinctive literary mode of expression grounded in concrete narrative forms. Just as authors possess artistic freedom in literary composition, he contends that the Qur'an likewise employs literary freedom in its presentation of narratives. In Khalafallah's view, this literary freedom is fully compatible with historical inquiry and should be understood within that framework (Jeghel, 2020).

For example, the Qur'anic narrative of the People of the Cave is discussed from two perspectives: first, the number of the youths who took refuge in the cave, and second, the length of time they remained there (Qur'an, Al-Kahf 18:22–24).

According to Khalafallah, the differing accounts concerning the number of the People of the Cave in the Qur'anic narrative should not be understood as a discussion of the nature of divine knowledge. Rather, they should be interpreted within the rhetorical relationship established between revelation and its audience. He argues that the Jewish rabbis themselves disagreed over the number of the youths who stayed in the cave. Consequently, the Qur'an addresses these differing opinions in a manner intended to affirm the truthfulness of the Prophet's mission. Had the Qur'an simply stated the exact number while ignoring the existing Jewish claims, unbelievers would have repeatedly accused the Prophet of being unaware of the actual number of the youths in the cave. Such accusations, Khalafallah maintains, would have been used to cast doubt on the authenticity of revelation itself and to argue that the Qur'an had not truly been revealed to the Prophet (Khalafallah, 2012).

The same principle applies to the length of time the youths remained in the cave. Rather than specifying a definitive period, God indicates that the ultimate knowledge of this matter belongs to Him alone (Qur'an, Al-Kahf 18:26). In another example, Khalafallah interprets the Qur'anic descriptions of Hell, the food of its inhabitants, and those afflicted by Satan (Qur'an, As-Saffat 37:65–66; Al-Baqarah 2:275) as representations that correspond to mental imagery and psychological reality rather than literal depictions. He further argues that, in these passages, the Qur'an adopts a mode of expression consistent with the conceptual world accepted and imagined by the Arabs, rather than describing an objective rational reality or a historically verifiable event (Khalafallah, 2012). This interpretation demonstrates that Khalafallah evaluates the descriptive language of the Qur'an primarily through its symbolic significance.

Similarly, in the account of the people of 'Ad and the Prophet Hud, the Qur'an does not dwell on historical details but moves directly to the description of divine punishment (Qur'an, Al-Qamar 54:18–21). According to Khalafallah, the symbolic message of this narrative is conveyed through an unparalleled literary style designed to stir emotions, provoke a powerful response, and profoundly affect both the hearts and minds of its audience. The depiction of punishment centers on the overwhelming force of a violent wind that brings relentless destruction, sweeping people away as though they were uprooted palm trunks (Khalafallah, 2012).

Khalafallah applies the same interpretive approach to the narrative of Moses and the magicians. He argues that the terms *jan* and *thu'ban* used in the Qur'anic account (Qur'an, An-Naml 27:10; Al-Qasas 28:31) are intended primarily to evoke an emotional response. In his view, the word *jan* conveys the image of a terrifying creature from which people instinctively flee without looking back, whereas the terms *thu'ban* and *hayyah* function as vivid literary expressions within the narrative of Pharaoh, Moses, and the magicians. Likewise, the staff symbolizes the fact that Moses ultimately had no reason to fear once God's command had been made manifest (Khalafallah, 2012).

Khalafallah's tendency toward symbolic interpretation is also evident in his treatment of eschatological descriptions. The Qur'anic accounts depicting the oppressed, the oppressors, Satan, and those who follow him are frequently expressed in the past tense. According to Khalafallah, the primary purpose of these narratives is not to establish the chronological occurrence of the events but to produce a profound psychological and moral impact upon their audience. He argues that this stylistic choice reflects a subtle linguistic feature through which the Qur'an seeks to instill fear and apprehension in the Prophet and his contemporaries, encourage the oppressed to seek deliverance from their oppressors, and warn people against following Satan. For this reason, the Qur'an presents these future realities as though they had already taken place by employing the past tense. Khalafallah explains that this rhetorical strategy was intended to confront the Meccan polytheists, who denied the resurrection, by leaving no room for escape from the certainty of the events being described. Thus, while rational logic would regard these events as belonging to the future, from a literary and emotional perspective their realization is portrayed as inevitable. Khalafallah therefore argues that such passages should not be interpreted solely through rational categories but should also be appreciated for their literary artistry and emotional force. In his view, a literary approach provides a more adequate explanation of the function of these narratives. Ultimately, what matters is not whether the event has already occurred but the message and effect that the narrative is intended to convey (Khalafallah, 2012). In another example drawn from Surah al-Ma'idah, Khalafallah argues that the classical exegetes fell into a significant error in their interpretation of the passage. He criticizes them for concentrating on the timing of the dialogue between God and Jesus rather than on the message conveyed by the narrative (Qur'an, Al-Ma'idah 5:116–119).

According to Khalafallah, the primary purpose of this passage is to criticize the Christians of the Prophet's time and to discourage the worship of Jesus. Why, then, is the dialogue once again presented as though it had already taken place? Khalafallah explains that the use of the past tense serves a rhetorical function: it closes every avenue for denial, undermines the erroneous beliefs of Christians, and instills fear of God's punishment. Thus, the narrative form is intended not to establish the chronology of the event but to reinforce the certainty and persuasive force of the Qur'anic message (Khalafallah, 2012). One of Khalafallah's most noteworthy interpretations concerns the Qur'anic response to the accusation of *asatir al-awwalin* ("legends of the ancients") advanced by the polytheists. References to *asatir* (myths or legends) appear in several Qur'anic passages (Qur'an, Al-An'am 6:25; Al-Anfal 8:31–32; An-Nahl 16:24; Al-Mu'minun 23:81–83; Al-Furqan 25:5–6; An-Naml 27:67–68; Al-Ahqaf 46:17; Al-Qalam 68:10–15; Al-Mutaffifin 83:10–13).

Khalafallah raises a fundamental question regarding this issue: Does the Qur'an's reference to this accusation imply that the polytheists held a firm conviction based on evidence within the Qur'an itself that prompted them to describe it as *asatir al-awwalin*? In answering this question, he argues that the Qur'an's primary concern is to refute the accusation directed against it rather than to deny the existence of such narratives altogether. Khalafallah explains in detail that the term *asatir* should be understood in light of the Qur'an's own discourse. According to him, the Qur'an does not reject the presence of narratives that its opponents labeled as *asatir*; rather, it rejects the claim that these narratives originated with Muhammad instead of God. The Meccan polytheists persistently maintained that the Qur'an consisted of the legends of earlier peoples. In response, the Qur'an does not deny their characterization as "legends of the ancients" but instead refutes the allegation that they were fabricated or transmitted by Muhammad. These observations demonstrate that Khalafallah is willing to interpret certain Qur'anic narratives within the framework of mythological language and literary representation. At the same time, he insists that this approach does not contradict the explicit statements of the Qur'an itself (Khalafallah, 2012).

Conclusion

Rudolf Karl Bultmann and Muhammad Ahmad Khalafallah are two of the most influential figures in the twentieth-century debates concerning sacred narratives, mythology, and symbolic interpretation. This study has comparatively examined their respective approaches to scriptural narratives, with the aim of identifying both their shared methodological assumptions and the points at which they diverge through selected textual examples.

Bultmann's interpretation of the narratives of the New Testament focuses primarily on the symbolic and existential significance of stories centered on Jesus. His broader program of demythologization demonstrates that he evaluates biblical narratives not chiefly in terms of their historical factuality but according to their symbolic and existential meaning. For Bultmann, the primary function of the New Testament narratives is to convey symbolic truth. Consequently, human-centered existential meanings are brought to the foreground, while the historical dimension of the narratives assumes a secondary role. In this framework, interpreting the concept of God through Jesus and pursuing a hermeneutical understanding of the Christian message are ultimately expressed through symbolic categories intended to lead humanity toward faith. As a result, Bultmann's approach represents a significant departure from the methods of traditional Christian theology. This development may be understood in light of the renewed prominence of philosophy in post-Renaissance European intellectual life, which profoundly shaped Bultmann's intellectual formation. Ultimately, his project sought to leave the historical events of the New Testament in the past, placing less emphasis on whether they actually occurred and instead concentrating on their symbolic meaning as the foundation of authentic Christian faith.

The present study further demonstrates that Khalafallah's approach shares several important methodological features with that of Bultmann. Within the broader context of the Islamic world, the growing influence of rational and philosophical approaches that characterized nineteenth- and twentieth-century Western thought also affected certain modernist trends in Qur'anic interpretation. This intellectual climate appears to have influenced Khalafallah's reading of Qur'anic narratives. According to Khalafallah, the primary emphasis of these narratives lies not in their historical occurrence but in the symbolic, moral, and religious messages they communicate. In his interpretation, the encounters between the prophets and their communities, together with the concept of Satan and his relationship with humanity, function primarily as symbolic representations centered on the human condition. Whether Bultmann directly influenced Khalafallah cannot be established with certainty. Nevertheless, both thinkers were clearly shaped by the modern intellectual emphasis on history, reason, literature, and hermeneutics. Their methodological similarities demonstrate that, despite belonging to different religious traditions, they confronted the interpretive challenges of modernity through comparable conceptual frameworks. Like Bultmann, Khalafallah distanced himself from the traditional methods of Islamic scholarship and approached the language of scripture from a historical perspective. At the same time, an important distinction separates the two thinkers. Although Bultmann regarded certain linguistic forms and narrative styles in the New Testament—particularly those found in the Synoptic Gospels—as problematic, Khalafallah consistently maintained that the Qur'an contains no linguistic inconsistency whatsoever. On the contrary, he explicitly affirmed the Qur'an's unique literary excellence and incomparable rhetorical style.

Within the classical Islamic exegetical tradition, Qur'anic narratives occupy a central place because of their function in conveying moral guidance, religious instruction, and spiritual admonition. According to this tradition, the narratives of the Qur'an are intended to provide humanity with guidance, ethical lessons, and religious direction. Nevertheless, approaches that subordinate the historical reality of these narratives while emphasizing only their symbolic message risk weakening the historical and ontological truth claims of divine revelation from the perspective of classical Islamic thought. This distinction represents one of the fundamental differences between the Islamic

understanding of revelation and the Christian tradition of biblical interpretation. In Islamic theology, the conception of God is grounded in the principle of *tanzih*, according to which the divine essence is absolutely transcendent and free from all human attributes. God is unique and without equal, and this doctrine constitutes one of the defining characteristics that distinguishes Islam from other major religious traditions.

www.turkishstudies.net/religion

Turkish Studies - Comparative Religious Studies

eISSN: 2667-5544

ANKARA SCIENCE
UNIVERSITY

Muhammed Ahmed Halefullah (1916-1997) Ve Rudolf Karl Bultmann'ın (1874-1976) Kutsal Metinlerde Bulunan Mitolojik Unsurları Sembolleştirme Çabaları

Giriş

İslam coğrafyasında 19. Yüzyıldan itibaren başlayan modern felsefi akımlar ve mefkureler İslami metinlere bakış açısını etkilemiştir. Bu etkinin en bariz örneğini telif edilen tefsir kitaplarında görebilmekteyiz. İlk olarak Hindistan alt kıtasında Seyyid Ahmed Han (1817-1898) ile başlayan modern İslami hareket fikirleri Han'ın yazdığı tefsir kitabında kendisini göstermektedir. Devamında ise Mısır'da Cemaleddin Efganî (1838-1897) ile süregelen bir silsile oluşturmaktadır. Bu zincirin halkalarından birisi de Muhammed Ahmed Halefullah'tır. XX. yüzyılın felsefi ve modern düşünce ikliminden etkilenen Halefullah'ın doktora tezi olan el-Fennü'l-kasasî fi'l-Kur'an, ilmî çevrelerde önemli tartışmalara yol açmıştır. Zira bu eser, modern dönem tefsir tartışmalarında kıssaların mahiyeti ve yorum yöntemi meselesini belirgin biçimde gündeme taşımıştır. Halefullah'ın temel yönelimi, Kur'an kıssalarını edebî tefsir yaklaşımı çerçevesinde değerlendirmektir. Bu yaklaşımı özellikle Kur'an kıssaları üzerinden temellendirmeye çalışmıştır. Halefullah, kıssaların mahiyetini edebî bir zeminde ele alırken, bu anlatılarda bulunduğunu düşündüğü mitolojik unsurları sembolik ve mesaj merkezli bir yorumla değerlendirme eğilimi göstermiştir. Mitolojik unsurlardan arındırma meselesini ise edebi yaklaşımlara dayandırdı. Yaşadığı dönemden itibaren ise ciddi eleştiriler aldı.

Benzer bir yaklaşım, klasik Hristiyan yorum geleneğine eleştirel bir mesafeden yaklaşan Rudolf Karl Bultmann'ın New Testament and Mythology adlı çalışmasında da görülmektedir. Bultmann, Yeni Ahit'te mevcut bulunan kıssaların farklı bir mahiyet taşıdığını, çağdaşı Halefullah gibi modern çağa uyum sağlaması gerektiğini savunmuştur. Bu yaklaşım, Yeni Ahit'teki anlatıların mitolojik unsurlardan arındırılması gerektiği düşüncesine dayanmaktadır. Bultmann'ın bakış açısı ise yaşanan olayların özellikle Hz. İsa kıssasında manevi karşılıkları olduğunu belirtmesiydi. Bu bağlamda Hristiyan din adamları tarafından ciddi eleştirilere maruz kalmıştır.

Bu çalışma, iki düşünürün dinî metinlerde yer alan kıssaları mitolojik unsurlardan arındırma veya sembolik biçimde yorumlama çabalarını karşılaştırmalı olarak incelemeyi amaçlamaktadır. Daha önce Mustafa Öztürk'ün kaleme aldığı Demitolojizasyon ve Kur'an makalesi her ne kadar Bultmann ve Halefullah'ın benzer fikir yapılarına sahip olduklarına işaret etse de bu benzerlik tespiti, konunun kapsamlı biçimde açıklanması bakımından sınırlı kalmaktadır. Akabinde 2020 yılında Sara Toscuoğlu Jeghel'in İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslami Bilimleri- Tefsir dalında yazılan "Muhammed Ahmed Halefullah'ın el-Fennü'l-Kasasî Adlı Eserinde Klasik Kaynakları Kullanma Yöntemi" adlı yüksek lisans tezinde her iki müellifin kıssalara bakışı hakkında çok kısa bir benzerlikten bahsetmiş, lakin bu benzerlik fikri yeterli gelmemektedir. Bu makale, iki müellifin kutsal metinlerdeki kıssaları mitolojik unsurlardan arındırma çabalarını benzerlik ve farklılıklarıyla, örnekler eşliğinde incelemesi bakımından özgünlük taşımaktadır. Aynı zamanda her iki müellifin görüşlerini tahlil etmektir. Ayrıca Bultmann ve Halefullah'ın yaklaşımları, çağdaş kutsal metin yorumlarında etkisini sürdüren tartışma alanlarından biri olarak önem

taşımaktadır. Bir diğer husus her ikisi de ciddi eleştiriler almaya devam etmektedir. Bu eleştiriler ikisinin yöntem problemini de ortaya koymaktadır.

1. Mitoloji Kavramı

Mitoloji kavramı, Yunanca mythos ve logos sözcüklerinin birleşiminden türemiştir. Türkçede ise genel olarak mitlerin incelenmesini ifade etmektedir. Terim olarak mitoloji, Eski Yunan düşüncesine ait olup nesilden nesile sözlü olarak aktarılan efsanevi anlatıları ifade eder. Daha geniş anlamda ise yazılı kaynaklarda derlenen mit, destan ve efsanelerin bütününe kapsamaktadır. Tarihsel açıdan bakıldığında, Yunan mitleri ilk kez Homeros ve Hesiodos tarafından yazıya geçirilmiştir (Demir, 2003). Mitlerin en yaygın kabul gören özelliklerinden biri kutsal bir nitelik taşımalarıdır. Özellikle evrenin ya da onu oluşturan unsurların yaratılışına ilişkin kutsal anlatılar içermektedirler. Mitler, evrenin kökenini açıklarken hem olgusal anlatımlardan hem de doğaüstü varlıklardan yararlanmaktadır (Demir, 1996).

Bu çalışma açısından mitoloji kavramının tarihsel gelişimine kısaca değinmek uygun olacaktır. Zira kavram, tarihsel süreç içerisinde farklı anlam katmanları kazanmış ve günümüzde çeşitli bağlamlarda kullanılmaya başlanmıştır. Dolayısıyla mitoloji kavramından neyin kastedildiği bugün farklı şekillerde anlaşılabilmektedir. Her ne kadar kavram öncelikle Eski Yunan düşüncesi ve kültürüyle ilişkilendirilse de mitolojik anlatılar birçok toplumun kültürel hafızasında da önemli bir yer edinmiştir. Zeus'un kartalına ilişkin anlatıda olduğu gibi, Doğu kültürlerinde de nesilden nesile aktarılan benzer efsanevi anlatılar bulunmaktadır. Benzer şekilde bazı Yahudi kaynaklarında Hüdhüd kuşu Hz. Süleyman'ın habercisi olarak kabul edilmekte ve bu kuşa yüklenen sembolik anlam kültürel etkileşimin bir örneği olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca bu anlatıların aynı coğrafi havzada ortaya çıkmış olması da dikkat çekicidir. Yahudi geleneğindeki Ziz kuşu, Yunan mitolojisindeki Phoenix, Arap efsanelerindeki Zümrüdüanka ve İran mitolojisindeki Simurg, ortak bir coğrafi ve kültürel mirasın farklı yansımaları olarak değerlendirilebilir (Tezokur, 2020).

Bu çalışma açısından özellikle önem taşıyan hususlardan biri ise mit ve mitoloji kavramlarının Hristiyan geleneğine giriş sürecidir. Kitâb-ı Mukaddes döneminden itibaren Hristiyan ilahiyatçıları genel olarak mit kavramına ve mitlerin varlığına eleştirel bir mesafeye yaklaşmışlardır. Yeni Ahit'te mit kavramı şu şekilde ifade edilmektedir: “Kulaklarını gerçekten çevirip efsanelere sapacaklardır.” Bununla birlikte İncillerde Yahudi ve Akdeniz kökenli sembollerin yanı sıra çok sayıda mitolojik unsurun da bulunduğu ileri sürülmektedir (Demir, 1996).

Hristiyanlığın yayılış sürecinde misyonerler, putperest kültürün güçlü etkisini sürdürdüğü Orta ve Batı Avrupa toplumlarıyla ilişki kurmakta önemli güçlüklerle karşılaşmışlardır. Ayrıca bu bölgelerdeki siyasi otoriteler de misyonerlik faaliyetlerini çoğu zaman engellemiştir. Bununla birlikte Hristiyanlığın zamanla yayılması ve yerel halklar tarafından benimsenmesiyle birlikte, yeni dini kabul eden topluluklar kendi kültürel geleneklerinden devrıldıkları mitolojik unsurları Hristiyan dinî çerçevesi içerisinde yeniden yorumlamaya başlamışlardır. Böylece pagan mitolojisinde canavarları öldüren kahraman veya tanrı figürü zamanla Aziz George ile özdeşleştirilmiş; fırtına tanrıları Aziz İlyas ile, bereket tanrıçaları ise Meryem Ana ve çeşitli azizlerle ilişkilendirilmiştir. Benzer şekilde Asya ve Akdeniz kökenli birçok sembol de süreç içerisinde Hristiyanlaştırılmıştır. Hristiyan mitolojik geleneğinin dikkat çeken bir diğer yönü ise Platoncu felsefenin ve bazı pagan unsurların Hz. İsa'ya atfedilmiş olmasıdır. Bu noktada İrenaeus, söz konusu gelişmeyi sert biçimde eleştirmiş ve bunun temel sebebinin Aziz Pavlus'un etkisi olduğunu ileri sürmüştür (Demir, 1996).

Bu bağlamda üzerinde durulması gereken bir diğer önemli husus, Yunan düşüncesinin Hristiyan kültürünün oluşumu üzerindeki etkisidir. İlk İnciller başlangıçta İbranice kaleme alınmış, daha sonra Yunancaya çevrilmiştir. Her ne kadar İncillerin tamamı doğrudan Yunan kültürüne hitap etmek amacıyla yazılmamış olsa da özgün metinden uzaklaşma süreci bu çevirilerle birlikte başlamıştır. Daha da önemlisi, İncillerin İbranice nüshaları zamanla ortadan kaybolmuştur. Aziz

Jerome, MS 387 yılında Yunanca metni Latinceye çevirmiştir. Bu çeviri ve daha sonra farklı dillere yapılan tercüme, İncil metinlerinin tarihsel gelişimi ve metinsel dönüşümü konusunda önemli tartışmaların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Nitekim Nietzsche, Hristiyan dünya görüşünü “halk için Platonculuk” olarak nitelendirmiştir (Demir, 1996).²

2. Kıssa Kavramı

Kıssa kavramı, Arapçada *k-s-s* (ق-ص-ص) kökünden türemiş olup fiil şekli *qassa*’dır. Her ne kadar mastar olarak da kullanılsa da Kur’an-ı Kerim’de daha çok *qasas* biçiminde yer almaktadır. Kur’an’daki kullanımına bakıldığında kavram öncelikle bir kimsenin veya bir şeyin izini takip etmek, peşinden gitmek anlamlarını ifade etmektedir (Kur’an, Kasas 28:11; Kehf 18:64; Yusuf 12:5). Bunun yanı sıra kesmek, göğüs veya göğsün orta kısmı ile bir şeyin ya da konunun özü ve en önemli kısmı gibi anlamlarda da kullanılmaktadır (Demir, 1996).

Terim olarak kıssa ise, geçmişte yaşamış peygamberler, kavimler ve toplumlara ilişkin en güzel anlatımları ifade etmekte; bu anlatılar, insanlara ibret vermek ve hidayete ulaştırmak amacıyla, çoğunlukla belirli bir zaman ve mekâna bağlı kalmaksızın sunulmaktadır (al-Isfahani, t.y.; Ibn Manzur, 1993; Demir, 1996; ayrıca bkz. Soylu, 2024). Kur’an kıssaları öğretici bir anlatım yöntemine sahip olup itikadî ve ahlâkî esaslar üzerine bina edilmiştir. Esasen akıl sahipleri ile sağduyu sahibi kimseler arasında bu kıssaların anlaşılması ve yorumlanması hususunda herhangi bir ihtilaf bulunmamaktadır. Bu yaklaşım, Kur’an kıssalarının hem zahirî hem de bâtinî boyutlarını kapsamaktadır (İsmail, 1999).

Çağdaş araştırmacılar Salah al-Khalidi’nin (1947–2022) de belirttiği üzere, Kur’an kıssalarının incelenmesi, özellikle geçmişe ilişkin gaybî haberler bakımından Kur’an’ın i’câzının tarihsel boyutuyla yakından ilişkilidir. Kur’an’ın önceki toplumlara ait kıssaları aktarmadaki temel amacı, bu anlatıların insanlık tarihinin gerçekliğiyle örtüştüğünü ve onu tasdik ettiğini ortaya koymaktır (Khalidi, 2014).

Yukarıdaki tanımlar ışığında mitoloji ile Kur’an kıssalarının kavramsal açıdan özdeş kabul edilemeyeceği açıktır. Diğer kutsal metinlere ilişkin tanımlar ile Kur’an kıssalarına yönelik tanımlar

² Mitolojinin dil, edebiyat, din, tarih, sanat ve toplumsal yaşamla ilişkilerini; yaratılış ve türeyiş anlatılarını, kozmolojik tasavvurları, kutsal varlıkları, doğa unsurlarını, renk ve sayı sembolizmini, halk inanışlarını ve ritüelleri; destan, efsane, masal, mesnevi, şiir, roman ve tiyatrodaki mitolojik motifleri, arketipleri, kahramanın yolculuğunu, erginlenme süreçlerini, aile ve kadın temsillerini; Türk, Yunan, Latin, İran ve Mezopotamya mitolojilerinin edebî ve kültürel yansımalarını, mitlerin dinî anlatılarla ve siyasal meşruiyetle ilişkilerini; mimari, resim, minyatür, heykel, seramik, sikke, takı, kostüm ve grafik tasarımı mitolojik imgelerin kullanımını; sinema, video oyunları, yapay zekâ, bilgi teknolojileri, tüketim kültürü ve turizm bağlamında mitlerin yeniden üretimini, kültürel belleğin aktarımını ve anlatısal dönüşümleri farklı yönleriyle ele alan çalışmalar için ayrıca bk. Alyounes, 2025; Çıvgın, 2025; Demirci, 2019; Aydın & Demir, 2026; Beydiz, 2021; Bütüner, 2021; Çakın, 2019; Kaplan & Aydın, 2021; Kardaş, 2019; Kılıç, 2020; Kutlar Oğuz & Uğur, 2021; Sezgin, 2019; Tunç & Çelebi, 2021; Uluişik, 2021; Akçeşme, 2022; H. Aydın, 2021; M. Aydın, 2023; Ener Su, 2021; Erbek, 2021; Güven, 2023; Karoğlu, 2021; Kufacı, 2021; Reyhanoğulları, 2021; Şahin & Ağbaht, 2021; Yasak & Özdemir, 2021; Doğan, 2024; Güven, 2026; Kazancı, 2025; Oktay, 2024; Sarıbaş, 2025; Sarıtuğ, 2025; Sezgin, 2025; Toprak, 2024; Ulu, 2024; Yaseen, 2025; Bayrak Kaya & Kaya, 2019; Gültepe, 2019; Işık, 2020; Sezer, 2019; Ünal & Ünal Özdemir, 2019; Arıkan & Kallımcı, 2008; A. Aydın, 2010; E. Aydın, 2009; Bayat, 2008; Durbilmez, 2008; Gariper, 2011; İnayet & Öger, 2009; Önal, 2010; Öncül, 2010; Şenocak, 2008; Uzun, 2007; Yekbaş, 2009; Aksoy, 2012; Cerrahoğlu, 2012; Demir, 2013; Durukoğlu, 2013; Duymuş Florioti & Eser, 2013; Erzen, 2013; İçli, 2012; Karakaş, 2012; Küçük & Odabaş, 2012; Önal, 2013; Özmenli, 2013; Sır, 2013; Şenocak, 2013; Andaniyozova, 2015; Balaban, 2013; Bars, 2014; Cihan, 2015; Çek, 2015; Çiftçi, 2013; Derin, 2014; Deveci, 2013; Erdemir Göze, 2013; Göğebakan, 2015; Gürbüz, 2014; Karabulut, 2015; Kavlak, 2014; Parla, 2014; E. Şahin, 2014; Yusoğlu, 2015; Zorkul, 2015; Avşar & Cengiz, 2017; Cihaner Keser & Telli, 2017; Çevirme, 2018; İlhan, 2015; Kayabaşı, 2016; Kocaer, 2016; Koçak & Gürçay, 2017; Kuluşaklı & Kuluşaklı, 2017; Küçük, 2016; Nazarova, 2017; Şenocak, 2017; Şenocak & Alsac, 2017; Tepeköylü, 2016; Ulutaş, 2016; Yeşilyurt, 2015; Yücel & Yozgat, 2018; Zengin, 2017; Aslan & İlik, 2025; Atasever, 2018; Berkli, 2020; Çevik, 2025; Erim & Coşkun Onan, 2021; Gökçen Kayabaşı & Aydoğan, 2018; Gültepe, 2019; Günaydın & Akkol, 2025; Güney, 2022; Mamur Yılmaz, 2019; Saklavcı, 2021; Savaş, 2025; C. Şahin, 2025; Şar İşbilen, 2020; Erdoğan & Sönmez Okulmuş, 2026; Ergin & Dore, 2026; Sezgin & Şahin, 2026; Yalçınkaya, 2026.

bazı ortak özellikler taşıyor gibi görünse de bunlar gerek teolojik temelleri gerekse Müslüman âlimler tarafından anlaşılma biçimleri bakımından önemli farklılıklar göstermektedir. Bu çalışmanın temel problemi ise Bultmann ile Halefullah'ın bu iki kavramı nasıl anladıkları ve her iki düşünürün kutsal metinlerde yer alan mitolojik unsurları hangi yöntemlerle ortadan kaldırmaya çalıştıklarıdır.

3. Rudolf Karl Bultmann'ın Yeni Ahit'teki Mitolojik Unsurlara Yönelik Eleştirel Yaklaşımı ve Sembolizm Arayışı

Kuşçu'ya (2006) göre Rudolf Karl Bultmann, özellikle Yeni Ahit'e ilişkin yorumlarıyla yirminci yüzyıl Hristiyan teolojisinin en etkili ilahiyatçılarından biridir. Klasik Hristiyan tefsir geleneğine eleştirel bir yaklaşım benimseyen Bultmann, modern hermenötik çerçevesinde kendine özgü bir yorum yöntemi geliştirmiştir. Onun yaklaşımı, Yeni Ahit'te yer alan mitolojik unsurları modern insan için anlamlı hâle gelecek şekilde yeniden yorumlama çabasına dayanmaktadır. Bu doğrultuda mit ve mitoloji kavramlarına yeni anlamlar yüklemiştir. Bultmann, miti yalnızca ilk insanların açıklamakta güçlük çektikleri olayları açıklama girişimi olarak değil, insanın varoluşuyla doğrudan ilişkili bir olgu olarak değerlendirmiştir. Bu nedenle onun mitoloji anlayışı, en iyi felsefi hermenötik perspektifi çerçevesinde açıklanabilir.

Bultmann'a göre mitoloji, öncelikle kozmolojik açıklamalarla değil, kişisel yorum ve insanın varoluşsal gerçekliğiyle kavranan olgulara ilişkindir. Ayrıca mitoloji antropolojik bir temele dayanmaktadır. Bu antropolojik temel, mitolojiyi bireyselleştirdiği için temel amacı, yaratılışı ve kurtuluşu dünya tarihinin akışı içerisinde gerçekleşen olaylar olarak yorumlayan tarihsel panteist yaklaşımlardan ayrılmaktır.

Genel olarak Bultmann, Kitâb-ı Mukaddes'in mitolojik dünya tasavvurunun artık modern insan tarafından kabul edilemeyeceğini savunmuştur. Ona göre modern dünya görüşü, insanların gündelik yaşamlarını sürdürürken karşılaştıkları pratik gerçeklikler tarafından şekillendirilmektedir. Benzer şekilde Hristiyan kerigması da (Kuşçu, 2006) modern bilimsel dünya görüşüne yabancıdır.

Bu noktada temel soru, Bultmann'ın mitoloji anlayışının ve mite ilişkin yaklaşımının gerçekten bir demitolojizasyon yöntemi oluşturup oluşturmadığıdır. Onun modern insanı merkeze alan yaklaşımı, demitolojizasyonu yalnızca teorik bir öneri olarak değil, aynı zamanda hermenötik bir zorunluluk olarak gördüğünü ortaya koymaktadır. Bununla birlikte Bultmann, dünya görüşü bilimsel düşünce tarafından şekillenen modern insanın mitolojiyle artık anlamlı bir ilişki kuramayacağını ileri sürmüştür. Bu nedenle Kitâb-ı Mukaddes'in mitolojik dili ve anlatım biçimini eleştirel incelemeye tabi tutmuş; bu ifade biçimlerinin modern insanın imana yönelmesini engellediğini savunmuştur. Böylece bilimsel akıl yürütme ön plana çıkmakta ve bilim ile mitoloji arasında açık bir gerilim ortaya çıkmaktadır. Kuşçu (2006), ayrıca Bultmann'ın Yeni Ahit ile Yunan felsefesi arasındaki yakın ilişkiden de rahatsızlık duyduğunu belirtmektedir. Ona göre Yeni Ahit bağımsız bir metin olarak anlaşılmalı; insan anlayışı ise tarihten kopuk olan Yunan felsefesinden temelde farklı değerlendirilmelidir. Bunun yanında Bultmann, Yahudiliğin apokaliptik temalarının Hristiyan eskatolojisine aktarılmasıyla yeni bir mitolojik varoluş anlayışının ortaya çıktığını ileri sürmektedir. Bu bakımdan Kitâb-ı Mukaddes'in öz mesajına dönülmesini savunmuş ve Hristiyan kutsal metinlerinin mitolojiden arındırılması gerektiğini ileri sürmüştür.

Kuşçu'ya (2006) göre Bultmann, Yeni Ahit'te yer alan mitolojik ifadelerin demitolojizasyonu probleminin ancak felsefi bir hermenötik aracılığıyla çözülebileceğini vurgulamıştır. Bu nedenle, tarihsel olaylara ilişkin apokaliptik anlayışın yerini alan modern tarih felsefelerini kavrayamayan tarih yaklaşımlarının yerine yeni bir yorum yöntemi geliştirmeye çalışmıştır. Ona göre bu yöntem, Kitâb-ı Mukaddes metinlerini mitolojik çerçevesinden kurtaracaktır. Bultmann, tarihsel olayların nedensellik ilişkileri içerisinde anlaşılması gerektiğini savunmuştur. Bir tarihsel olay öncelikle tarihsel bir olgu olarak kabul edilmeli, ardından bireyin gelecekteki varoluşu açısından taşıdığı anlam doğrultusunda yorumlanmalıdır. Ayrıca tarihsel

olayların yine tarihin kendi bağlamı içerisinde değerlendirilmesi gerektiğini ileri sürmüştür; asıl önemli olanın tarihsel İsa'nın kahraman veya sıra dışı bir şahsiyet olup olmadığı değil, İsa'nın Hristiyan mümine yönelttiği varoluşsal çağrı olduğunu vurgulamıştır. Bultmann, tarihsel İsa'nın portresinin yeniden inşasında Sinoptik İncilleri önemli bir kaynak olarak görmekle birlikte, asıl amacını Mesih ile yaşanan varoluşsal karşılaşmayı açıklamak olarak belirlemiştir. Buna göre İncil'in temel amacı, okuyucunun gündelik varoluşuna hitap eden bir mesaj sunmaktır. Örneğin, on dokuzuncu yüzyıl Alman ilahiyatçılarının idealizmin etkisiyle insan ruhunda bulunan aklî güç olarak yorumladıkları Ruh kavramı, Yeni Ahit'in yorumunda da bu şekilde ele alınmıştır. Ayrıca Bultmann, Kitâb-ı Mukaddes metinlerinin doğru biçimde anlaşılabilmesi için uygun bir hermenötik yöntemin gerekli olduğunu savunmuş; Tanrı bilgisinin, Mesih'in birey üzerindeki somut fiili aracılığıyla elde edildiğini ileri sürmüştür. Nitekim Sokrates'in ölümüne ilişkin bilgimiz geleneğin aktarımı sayesinde mümkündür; gelenek olmasaydı bu bilgiye ulaşmamız mümkün olmayacaktı. Aynı şekilde tarihçiler de tarihsel olayları sağlıklı biçimde yorumlayabilmek için içinde bulundukları tarihsel bağlama ilişkin ön bilgiye sahip olmak zorundadırlar. Bu çerçevede Bultmann, yöntem ile gelenek arasındaki yakın ilişkiyi de savunmuş; mitolojik metinlerden kurtuluşun nihayetinde ancak varoluş kavramı aracılığıyla anlaşılabilceğini, çünkü tarihin varoluşsal anlamını kavramanın temel kaynağının Hristiyanlık olduğunu ileri sürmüştür.

Bultmann'ın en etkili eseri *Theology of the New Testament*'tir. Özellikle Hz. İsa ve onun hayatı etrafında şekillenen olaylara odaklanan bu eser, Yeni Ahit'in teolojik mesajını modern hermenötik yöntemler ışığında yeniden yorumlamaya yönelik en önemli girişimlerden biri olarak değerlendirilebilir. Öncelikle Bultmann'ın Yeni Ahit'e yaklaşımının temelinde Hz. İsa merkezli olduğu görülmektedir. Zira Hristiyan geleneğinde temel ayrışma noktası, Hz. İsa'ya ilişkin algı ve inançtan başlamaktadır. İslam açısından tevhid ilkesiyle bağdaşmadığı düşünülen teslis doktrini, Hz. İsa'nın konumuna ilişkin tartışmaları daha da önemli hâle getirmiştir. Bultmann, "İsa'nın Mesajı" başlıklı bölümde Hristiyan inanç tarihini modern felsefi düşünce açısından ele almakta ve özellikle onun eskatolojik mesajı üzerinde durmaktadır (Bultmann, 1951).

Bultmann'a (1951) göre Hz. İsa'nın temel mesajı esas itibarıyla Tanrı'nın egemenliğine dayanmaktadır. Tanrı'nın hükümlerliği eskatolojik bir kavram olarak anlaşılmakta; Tanrı ise nihayetinde şeytanî dünyayı ortadan kaldıracak olan varlık şeklinde tasvir edilmektedir. Felsefi yorumunu daha da geliştiren Bultmann, Hz. İsa'nın mesajını Tanrı'nın iradesinin bir yorumu ve Yahudi hukukçuluğuna karşı bir direnç biçimi olarak değerlendirmektedir. Aynı zamanda Hz. İsa'nın Tanrı anlayışını ahlaki ve eskatolojik ilkelerin bir sentezi olarak nitelendirmektedir. Sonuç olarak Bultmann, bu düşünceleri Hz. İsa'nın öğretilerini yaymada merkezi bir rol üstlenen Aziz Pavlus üzerindeki Helenistik kültürün etkisine bağlamaktadır. Bununla birlikte Bultmann'ın, Hz. İsa'nın Tanrı'nın Oğlu ve Rab olduğu yönündeki Hristiyan inancını reddetmediği de belirtilmelidir.

Bu durum, Bultmann'ın geleneksel Hristiyan anlayışından hangi noktalarda ayrıldığını önemli bir mesele hâline getirmektedir. Bu sorunun ele alınması gereklidir. Çünkü Bultmann'a göre tarihsel İsa, iman ile Mesih arasında bir köprü işlevi görmektedir ve bu iki kavramı bütünleşik bir yapı içerisinde bir araya getirmektedir. Böylece Hz. İsa, pozitivist tarih anlayışının ortaya koyduğu sınırlamaları aşmaktadır (Kuşçu, 2012).

Bultmann'ın Hz. İsa'nın mitolojik tasvirine yönelik çözüm önerisi, temelde demitolojizasyon yöntemine dayanmaktadır. Kuşçu'ya (2012) göre Bultmann, İncil'in gerçek anlamını ortaya çıkarabilmek amacıyla ondaki mitolojik unsurları ayıklamaya çalışmıştır. Ona göre Mesih'in temel görevi, insanı Tanrı uğruna her şeyden vazgeçmeye çağırmaktır. Kuşçu (2012), Bultmann'ın Hz. İsa ile ilişkilendirilen mitolojik ifadelerin Hristiyan kerigmasının varoluşsal çağrısını engellediğini düşündüğünü belirtmektedir. Bultmann'a göre düşüncesi, Mesih'in doğru anlaşılmasına ilişkin dört temel dayanağa sahiptir: liberal teoloji, Heideggerci teoloji, diyalektik teoloji ve dinler tarihi. Bu etkilerden ulaşılan sonuç, Mesih'in diğer nesneler arasında yer alan bir

nesne değil, müminin imanı aracılığıyla tecrübe edilen varoluşsal bir gerçeklik olduğudur. Dolayısıyla Bultmann'a göre Mesih'in çarmıha gerildiğine inanmak, yalnızca nesnel bir tarihsel olayı kabul etmek anlamına gelmez; aynı zamanda müminin çarmıhta Mesih ile varoluşsal düzeyde özdeşleşmesini ifade eder. Bu bakımdan Bultmann, Mesih'i öncelikle tarihsel bir olgu olarak değil, imanın sembolü olarak sunmaktadır. Böylece mitoloji de insanın varoluşsal deneyim yoluyla kendisini anlama çabası olarak değerlendirilmektedir (Kuşçu, 2012).

Kuşçu ayrıca, Bultmann'ın mitolojik anlatılarda yer alan mucizelerin ancak iman aracılığıyla kavranabileceğini savunduğunu belirtmektedir. Ona göre mucizeler bilimsel yöntemlerle açıklanamaz. Çünkü bilimsel açıdan bakıldığında mucize, Tanrı'nın fiili olarak gizemini korumaktadır. Bultmann mucizeleri ikiye ayırmaktadır. Bunlardan ilki olan *Wunder*, insanın tabi olduğu doğal neden-sonuç ilişkilerinin ötesinde gerçekleşen ilahi fiilleri ifade etmektedir. İkincisi olan *Mirakel* ise doğanın nedensellik düzenine doğrudan müdahale eden olayları belirtmektedir. Bu ayrımı yaptıktan sonra Bultmann, Kutsal Kitap'ın gerçek anlamının ancak İncil anlatıları demitolojize edildiğinde veya mucizeler mitolojik olgular olarak değil, Tanrı'nın fiilleri olarak anlaşıldığında ortaya çıkacağını savunmaktadır (Kuşçu, 2012). Bu görüşünü açıklamak için Hz. İbrahim'in oğlunu kurban etme kıssasını örnek göstermektedir. Hz. İbrahim açısından emreden sesin Tanrı'dan mı yoksa şeytandan mı geldiğine ilişkin belirsizlik derin bir varoluşsal mücadeleyi ifade etmektedir. İnsan, kendisine yönelen buyruğun Tanrı'dan mı yoksa kötülükten mi kaynaklandığını ayırt edinceye kadar gerçek bir kesinliğe ulaşamaz ve sürekli bir karar verme süreci içerisinde kalır. Buna rağmen kişi Tanrı'nın mucizesine teslim olduğunda gizli olan Tanrı kendisini açığa vurur. Bu nedenle Bultmann'a göre mitolojinin ve mucizelerin asıl önemi, insanın varoluşu açısından taşıdığı sembolik anlamda yatmaktadır.

Daha önce de belirtildiği üzere Yeni Ahit esas itibarıyla Hz. İsa merkezli olduğu için onun hayatındaki olayların ifade ettiği anlam temel öneme sahiptir. Bu noktada Kuşçu (2012), Bultmann'ın Hristiyan geleneğinin temel sorusunu gündeme getirdiğini belirtmektedir: Tanrı'nın mucizevi fiili ve tarihte biricik bir olay olarak kabul edilen çarmıh hadisesi nasıl yorumlanmalıdır? Bultmann'a göre bunun cevabı, söz konusu tarihsel anın doğru anlaşılmasına dayanan hermenötik bir yorum gerektirmektedir. Bu yorum süreci, Hz. İsa'nın doğumundan ölümüne ve hatta yeniden dönüş beklentisine kadar uzanmaktadır. Hz. İsa'nın doğumu ve ölümü tarih araştırmasının konusu olmakla birlikte diriliş yalnızca havarilerin tanıklık ettiği bir tecrübe olarak değerlendirilmektedir. Bultmann ayrıca çarmıha gerilmenin yalnızca tarihsel bir olay olmadığını, aynı zamanda insanlık için kurtarıcı bir hadise oluşturan varoluşsal tarihin başlangıcı olduğunu ileri sürmektedir. Yeni Ahit'te kullanılan mitolojik dil, bu olayın derin anlamını ifade etmek amacı taşımaktadır. Bunun yanında çarmıha gerilmenin tarihsel eskatoloji açısından yeni bir gerçeklik meydana getirdiğini savunmaktadır. Ancak bu olay geçmişte kaldığından sonraki nesiller tarafından yeniden inşa edilmesi mümkün değildir. Dolayısıyla Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesi ve dirilişi gibi mucizevi olaylar yalnızca nesnel tarihsel vakalar olarak değil, ilk Hristiyan topluluğunun imanını yansıtan tarihsel ifadeler olarak anlaşılmalıdır (Kuşçu, 2012).

Mesih etrafında şekillenen bu olaylardan hareketle Kuşçu (2012), Bultmann'a göre Mesih'in mümin için nihai anlam ufkunu temsil ettiğini belirtmektedir. Hatta inanmayan kimse bile Hristiyan kerigmasında ilan edilen Tanrı fiilinin kendi hayatında etkili olmasına izin verdiğinde yeni bir varoluş biçimine ulaşabilir. Buna göre Bultmann, Mesih'in ölümünün amacını insanlığı mevcut çağın kötülüğünden kurtarmak şeklinde yorumlamaktadır. Dolayısıyla Mesih'in ölümünün anlamı yalnızca insanı ilahi cezadan kurtarmak değil, aynı zamanda günahın ve ölümün güçlerinden özgürleştirmektir. Bultmann'ın dikkat çekici tespitlerinden biri de Sinoptik İnciller ile Yuhanna İncili'nin diriliş olayını farklı biçimlerde aktarmasıdır. Sinoptik İnciller dirilişi fiziksel bir olay olarak sunarken, Yuhanna İncili dirilmiş Mesih'i fiziksel temastan kaçınan ve imanın Mesih'ini öne çıkaran bir şekilde tasvir etmektedir (Kuşçu, 2012).

Kuşçu (2012), Bultmann'ın vahiy ile mitoloji arasındaki ilişkiye dair anlayışının geleneksel Hristiyan yaklaşımından önemli ölçüde ayrıldığını da belirtmektedir. Bultmann'a göre vahiy ile mitoloji birbirinden temelde farklı iki gerçekliktir. Vahiy, Kitâb-ı Mukaddes'in ifade edildiği mitolojik çerçevenin bir parçası değildir. Demitolojizasyon ise vahiyi reddetmeden mitolojinin ötesine geçen bir yorum sürecini ifade etmektedir. Ayrıca Bultmann, Hristiyan vahiy anlayışını Gnostik vahiy anlayışından da ayırmaktadır. Gnostik mit, insanın yabancılaşması ve kaybı üzerinde dururken, Hristiyan vahiy Tanrı'nın insanlık adına gerçekleştirdiği kurtarıcı fiili ilan etmektedir (Kuşçu, 2012).

4. Muhammed Ahmed Halefullah'ın Kur'an Kıssalarına Mitolojik Yaklaşımı ve Sembolizm Arayışı

Muhammed Ahmed Halefullah, yirminci yüzyılda Kur'an kıssaları üzerine yürütülen tartışmaların en önemli isimlerinden biridir. Kur'an kıssalarına yönelik yaklaşımı, hem akademik çevrelerde hem de dinî çevrelerde geniş yankı uyandırmıştır. Onun etkisi günümüze kadar devam etmiş ve Kur'an'a yönelik tarihselci yaklaşımların önemli dayanaklarından biri hâline gelmiştir. Bultmann'ın Kitâb-ı Mukaddes'teki mitolojik unsurlara yaklaşımına benzer şekilde Halefullah'ın Kur'an kıssalarına ilişkin yorumu da klasik İslam tefsir geleneğinin temel kabullerinden önemli ölçüde ayrılmaktadır. Nitekim Bultmann'da olduğu gibi onun kutsal metne yönelik genel yaklaşımı da nihayetinde belirli ölçüde yorumsal bir belirsizliğe yol açmaktadır. Bu noktada özellikle dikkate alınması gereken hususlardan biri, doktora danışmanı Emin el-Hûlî'nin düşünce dünyasının oluşumu üzerindeki derin etkisidir. Halefullah'ın, el-Hûlî danışmanlığında tamamladığı *el-Fennü 'l-Kasâfî fî 'l-Kur'ânî 'l-Kerîm* adlı doktora tezi büyük ilgi görmüş ve günümüzde Halefullah ekolü olarak bilinen, Kur'an'ın mesajını anlama ve aktarmaya yönelik sistematik yorum yaklaşımının temellerini atmıştır. Hatta bazı araştırmacılar, Halefullah'ın çalışmalarını Muhammed Abduh'un (1849–1905) ileri sürdüğü teorik ilkeler ile Emin el-Hûlî'nin makâsîd merkezli tarihsel yaklaşımının pratik uygulaması olarak değerlendirmiştir (Jeghel, 2020).

Jeghel (2020), ayrıca Gustave Lanson'un (1857–1934) Halefullah üzerindeki etkisinin göz ardı edilmemesi gerektiğini belirtmektedir. Lanson'un edebiyat felsefesinden hareket eden Halefullah, Kur'an kıssalarının yalnızca tarihsel verilerle değil, aynı zamanda edebiyatla da özsel bir ilişki içerisinde bulunduğunu savunmaktadır. Bu doğrultuda Kur'an'ı Arap dili ve edebiyatının en büyük şaheseri olarak görmekte ve kıssalara öncelikle edebî bir perspektiften yaklaşmaktadır.

Halefullah'ın Kur'an kıssalarına ilişkin yorumu, Bultmann'ın Yeni Ahit'teki mitolojik unsurları yorumlayışına benzer biçimde nihayetinde metnin sembolik anlamına yönelmektedir. Her ne kadar iki düşünür bazı noktalarda farklı sonuçlara ulaşmış olsalar da eserleri incelendiğinde her ikisinin de kutsal metin anlatılarının sembolik boyutunu ve taşıdığı mesajı merkeze aldıkları görülmektedir. Halefullah öncelikle Kur'an kıssalarının anlatım üslubuna odaklanmakta ve Kur'an'ın mesajını somut anlatı biçimlerine dayanan özgün bir edebî anlatım tarzıyla ilettiğini savunmaktadır. Nasıl ki yazarlar edebî eserlerini oluştururken sanatsal özgürlüğe sahiplerse, Kur'an da kıssalarını aktarırken aynı şekilde edebî bir serbestlikten yararlanmaktadır. Halefullah'a göre bu edebî özgürlük tarihsel araştırmayla tamamen uyumludur ve bu çerçevede değerlendirilmelidir (Jeghel, 2020).

Örneğin Ashâb-ı Kehf kıssası iki temel açıdan ele alınmaktadır: Bunlardan ilki mağaraya sığınan gençlerin sayısı, ikincisi ise mağarada ne kadar süre kaldıkları meselesidir (Kur'an, Kehf 18:22–24).

Halefullah'a göre Kur'an'da Ashâb-ı Kehf'in sayısına ilişkin farklı rivayetlerin yer alması, ilahî bilginin mahiyetine ilişkin bir tartışma olarak anlaşılmamalıdır. Aksine bu durum, vahiy ile muhatap kitlesi arasında kurulan hitabî ilişkinin bir parçası olarak değerlendirilmelidir. Ona göre Yahudi hahamları da mağaraya sığınan gençlerin sayısı konusunda kendi aralarında ihtilaf etmişlerdir. Bu nedenle Kur'an, söz konusu farklı görüşleri Hz. Peygamber'in doğruluğunu teyit

edecek şekilde ele almaktadır. Eğer Kur'an mevcut Yahudi iddialarını dikkate almaksızın doğrudan kesin sayıyı bildirmiş olsaydı inkârcılar, Hz. Peygamber'i mağaradaki gençlerin gerçek sayısını bilmemekle sürekli suçlayacaklardı. Halefullah'a göre bu tür ithamlar, vahyin güvenilirliğini sarsmak ve Kur'an'ın gerçekten Hz. Peygamber'e indirilmediğini ileri sürmek amacıyla kullanılacaktı (Halefullah, 2012).

Aynı ilke gençlerin mağarada kaldıkları süre bakımından da geçerlidir. Kur'an kesin bir süre bildirmek yerine bu bilginin nihai olarak yalnızca Allah'a ait olduğunu ifade etmektedir (Kur'an, Kehf 18:26). Bir başka örnekte Halefullah, cehennem tasvirlerini, cehennem ehlinin yiyeceklerini ve şeytanın etkisine maruz kalan kimseleri konu alan ayetleri (Kur'an, Saffât 37:65–66; Bakara 2:275), literal tasvirler olarak değil, zihinsel tasavvurlara ve psikolojik gerçekliğe karşılık gelen anlatımlar olarak yorumlamaktadır. Ona göre Kur'an bu pasajlarda nesnel aklı gerçekliği veya tarihsel olarak doğrulanabilir olayları tasvir etmek yerine, Arap toplumunun kabul ettiği ve zihninde canlandırdığı kavramsal dünyaya uygun bir anlatım tarzı benimsemektedir (Halefullah, 2012). Bu yorum, Halefullah'ın Kur'an'ın tasvir dilini öncelikle sembolik anlamı bakımından değerlendirdiğini göstermektedir.

Benzer şekilde Âd kavmi ile Hz. Hûd kıssasında da Kur'an tarihsel ayrıntılar üzerinde durmamakta, doğrudan ilahî azabın tasvirine geçmektedir (Kur'an, Kamer 54:18–21). Halefullah'a göre bu kıssanın sembolik mesajı, duyguları harekete geçiren, güçlü bir etki meydana getiren ve muhatapların kalpleri ile zihinlerini derinden etkileyen eşsiz bir edebî üslupla aktarılmaktadır. Azap tasviri, insanları kökünden sökülmiş hurma kütükleri gibi savuran, durmaksızın yıkım getiren şiddetli bir rüzgârın ezici gücü etrafında şekillenmektedir (Halefullah, 2012).

Halefullah aynı yorum yöntemini Hz. Musa ile sihirbazlar kıssasına da uygulamaktadır. Ona göre Kur'an'da geçen *cân* ve *su'bân* kelimeleri (Kur'an, Neml 27:10; Kasas 28:31) öncelikle duygusal etki meydana getirmeyi amaçlamaktadır. Halefullah'a göre *cân* kelimesi, insanların korkuyla arkalarına bakmadan kaçtıkları ürkütücü bir varlığı çağrıştırırken ;*su'bân* ve *hayye* kelimeleri Firavun, Hz. Musa ve sihirbazlar kıssasında kullanılan canlı edebî anlatım unsurlarıdır. Aynı şekilde asa da Allah'ın emri tecelli ettikten sonra Hz. Musa'nın artık korkmasına gerek olmadığını simgelemektedir (Halefullah, 2012).

Halefullah'ın sembolik yoruma yönelme eğilimi ahiret tasvirlerine ilişkin açıklamalarında da açıkça görülmektedir. Kur'an'da mazlumlara, zalimler, şeytan ve ona uyan kimselerle ilgili anlatımlar çoğu zaman geçmiş zaman kipinde ifade edilmektedir. Halefullah'a göre bu anlatımların temel amacı olayların kronolojik olarak gerçekleştiğini göstermek değil, muhataplar üzerinde derin psikolojik ve ahlaki bir etki meydana getirmektir. Ona göre bu üslup tercihi, Kur'an'ın Hz. Peygamber ve çağdaşlarının kalplerine korku ve endişe yerleştirmeyi, mazlumlara zalimlerden kurtulmaya teşvik etmeyi ve insanları şeytanın peşinden gitmekten sakındırmayı amaçlayan ince bir dilsel özelliği yansıtmaktadır. Bu nedenle Kur'an gelecekte gerçekleşecek olayları, geçmiş zaman kipini kullanarak sanki çoktan meydana gelmiş gibi sunmaktadır. Halefullah'a göre bu hitabî strateji, dirilişi inkâr eden Mekke müşriklerini, anlatılan olayların kesinliğinden kaçış imkânı bırakmayacak şekilde yüzleştirmeyi amaçlamaktadır. Dolayısıyla aklı mantık bakımından bu olaylar geleceğe ait olsa da edebî ve duygusal açıdan gerçekleşmeleri kaçınılmaz biçimde tasvir edilmektedir. Bu nedenle Halefullah, söz konusu pasajların yalnızca aklı kategorilerle yorumlanmaması, aynı zamanda edebî sanatları ve duygusal etkileri bakımından da değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Ona göre edebî yaklaşım, bu kıssaların işlevini daha yeterli biçimde açıklamaktadır. Sonuçta önemli olan olayın gerçekleşmiş olması değil, kıssanın vermek istediği mesaj ve meydana getirmeyi amaçladığı etkidir (Halefullah, 2012). Maide sûresinden verdiği başka bir örnekte ise Halefullah, klasik müfessirlerin ilgili ayeti yorumlarken önemli bir hataya düştüklerini ileri sürmektedir. Onların dikkatlerini Allah ile Hz. İsa arasındaki konuşmanın ne zaman gerçekleştiği meselesine

yoğunlaştırdıklarını, oysa asıl üzerinde durulması gereken hususun kıssanın iletmediği mesaj olduğunu ifade etmektedir (Kur'an, Maide 5:116–119).

Halefullah'a göre bu pasajın temel amacı, Hz. Peygamber dönemindeki Hristiyanları eleştirmek ve Hz. İsa'ya ibadet edilmesini engellemektir. Peki, diyalog neden bir kez daha gerçekleşmiş gibi geçmiş zaman kipinde sunulmaktadır? Halefullah'a göre bunun hitabî bir işlevi vardır. Geçmiş zaman kullanımı, inkâr ihtimalini tamamen ortadan kaldırmakta, Hristiyanların yanlış inançlarını geçersiz kılmakta ve onları Allah'ın azabıyla korkutmaktadır. Dolayısıyla anlatım biçimi olayın kronolojisini ortaya koymayı değil, Kur'an'ın mesajının kesinliğini ve ikna gücünü pekiştirmeyi amaçlamaktadır (Halefullah, 2012).

Halefullah'ın en dikkat çekici yorumlarından biri de müşriklerin Kur'an'a yönelttikleri *esâtîru'l-evvelîn* (öncekilerin efsaneleri) ithamına verdiği açıklamadır. *Esâtîr* kavramına Kur'an'ın birçok ayetinde yer verilmektedir (Kur'an, En'âm 6:25; Enfâl 8:31–32; Nahl 16:24; Mü'minün 23:81–83; Furkan 25:5–6; Neml 27:67–68; Ahkâf 46:17; Kalem 68:10–15; Mutaffifin 83:10–13).

Halefullah bu konuda şu temel soruyu gündeme getirmektedir: Kur'an'ın bu ithama yer vermesi, müşriklerin Kur'an'ın içeriğinden hareketle onun gerçekten *esâtîru'l-evvelîn* olduğuna dair güçlü bir kanaate sahip oldukları anlamına mı gelmektedir? Halefullah bu soruya cevap verirken Kur'an'ın temel amacının bu ithamı reddetmek olduğunu, yoksa bu tür anlatıların varlığını bütünüyle inkâr etmek olmadığını savunmaktadır. Ona göre *esâtîr* kavramı Kur'an'ın kendi söylemi çerçevesinde değerlendirilmelidir. Kur'an, muhataplarının *esâtîr* olarak nitelendirdiği anlatıların varlığını reddetmemekte; asıl olarak bu anlatıların Allah'tan değil, Hz. Muhammed tarafından ortaya konulduğu iddiasını reddetmektedir. Mekke müşrikleri sürekli olarak Kur'an'ın önceki milletlerin efsanelerinden oluştuğunu ileri sürmüşlerdir. Buna karşılık Kur'an, onların "öncekilerin efsaneleri" nitelmesini doğrudan reddetmek yerine, bu anlatıların Hz. Muhammed tarafından uydurulduğu veya nakledildiği iddiasını çürütmektedir. Bu değerlendirmeler, Halefullah'ın bazı Kur'an kıssalarını mitolojik dil ve edebî temsil çerçevesinde yorumlamaya istekli olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte o, bu yaklaşımın Kur'an'ın açık ifadeleriyle çelişmediğini özellikle vurgulamaktadır (Halefullah, 2012).

Sonuç

Rudolf Karl Bultmann ile Muhammed Ahmed Halefullah, yirminci yüzyılda kutsal anlatılar, mitoloji ve sembolik yorum üzerine yürütülen tartışmaların en etkili isimlerinden ikisidir. Bu çalışmada, her iki düşünürün kutsal metin anlatılarına yönelik yaklaşımları karşılaştırmalı olarak incelenmiş; seçilmiş metin örnekleri üzerinden ortak metodolojik kabulleri ile birbirlerinden ayrıldıkları noktalar ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bultmann'ın Yeni Ahit anlatılarına ilişkin yorumu, öncelikle Hz. İsa merkezli anlatıların sembolik ve varoluşsal anlamı üzerinde yoğunlaşmaktadır. Onun genel demitolojizasyon programı, Kitâb-ı Mukaddes anlatılarını esas itibarıyla tarihsel gerçeklikleri bakımından değil, taşıdıkları sembolik ve varoluşsal anlam açısından değerlendirdiğini göstermektedir. Bultmann'a göre Yeni Ahit anlatılarının temel işlevi sembolik hakikati aktarmaktır. Bu nedenle insan merkezli varoluşsal anlamlar ön plana çıkarken, anlatıların tarihsel boyutu ikincil konuma düşmektedir. Bu çerçevede Tanrı kavramının Hz. İsa üzerinden yorumlanması ve Hristiyan mesajının hermenötik bir anlayışla açıklanması, nihayetinde insanı imana yönlendirmeyi amaçlayan sembolik kategoriler aracılığıyla ifade edilmektedir. Bu yönüyle Bultmann'ın yaklaşımı, geleneksel Hristiyan teolojisinin yöntemlerinden önemli ölçüde ayrılmaktadır. Bu gelişme, Rönesans sonrasında Avrupa düşünce hayatında yeniden güç kazanan felsefenin Bultmann'ın entelektüel oluşumu üzerindeki derin etkisi çerçevesinde anlaşılabilir. Sonuç olarak onun projesi, Yeni Ahit'te anlatılan tarihsel olayları geçmişte bırakmayı; bu olayların gerçekten meydana gelip gelmediği meselesinden ziyade, gerçek Hristiyan imanının temeli olarak taşıdıkları sembolik anlam üzerinde yoğunlaşmayı hedeflemiştir.

Bu çalışma ayrıca Halefullah'ın yaklaşımının Bultmann'ın yöntemiyle önemli ölçüde benzerlik gösterdiğini ortaya koymaktadır. İslam dünyasında, on dokuzuncu ve yirminci yüzyıl Batı düşüncesine hâkim olan akılcı ve felsefî yaklaşımların giderek etkisini artırması, Kur'an yorumundaki bazı modernist eğilimleri de etkilemiştir. Bu entelektüel atmosferin Halefullah'ın Kur'an kıssalarına yaklaşımını da şekillendirdiği anlaşılmaktadır. Halefullah'a göre Kur'an kıssalarında asıl önemli olan, olayların tarihsel olarak gerçekleşmiş olması değil, taşıdıkları sembolik, ahlaki ve dinî mesajlardır. Onun yorumunda peygamberlerle toplumları arasında geçen olaylar ile şeytan kavramı ve onun insanla ilişkisi, öncelikle insanın varoluşunu merkeze alan sembolik temsiller olarak değerlendirilmektedir. Bultmann'ın Halefullah üzerinde doğrudan bir etkisinin bulunup bulunmadığı kesin olarak ortaya konulamamaktadır. Bununla birlikte her iki düşünürün de tarih, akıl, edebiyat ve hermenötik ekseninde şekillenen modern entelektüel atmosferden etkilendikleri açıktır. Metodolojik benzerlikleri, farklı dinî geleneklere mensup olmalarına rağmen modernitenin ortaya çıkardığı yorum problemlerine benzer kavramsal çerçevelerle cevap vermeye çalıştıklarını göstermektedir. Bultmann gibi Halefullah da klasik İslam ilim geleneğinin yöntemlerinden uzaklaşmış ve kutsal metnin diline tarihsel bir perspektifle yaklaşmıştır. Bununla birlikte iki düşünür arasında önemli bir farklılık bulunmaktadır. Bultmann, özellikle Sinoptik İncillerde yer alan bazı dilsel biçimleri ve anlatım tarzlarını problemli görürken, Halefullah Kur'an'da hiçbir dilsel tutarsızlığın bulunmadığını sürekli vurgulamıştır. Aksine o, Kur'an'ın eşsiz edebî üstünlüğünü ve benzersiz belâgatini açıkça savunmuştur.

Klasik İslam tefsir geleneğinde Kur'an kıssaları, ahlaki rehberlik, dinî eğitim ve manevi öğüt sunma işlevleri nedeniyle merkezi bir konuma sahiptir. Bu geleneğe göre Kur'an kıssaları, insanlığa hidayet göstermek, ahlaki ilkeleri öğretmek ve dinî yönlendirmede bulunmak amacıyla anlatılmıştır. Bununla birlikte kıssaların tarihsel gerçekliğini ikinci plana iterek yalnızca sembolik mesajlarını öne çıkaran yaklaşımlar, klasik İslam düşüncesi açısından ilahî vahyin tarihsel ve ontolojik hakikat iddiasını zayıflatma riski taşımaktadır. Bu ayrım, İslam'ın vahiy anlayışı ile Hristiyan kutsal metin yorum geleneği arasındaki temel farklılıklardan birini oluşturmaktadır. İslam teolojisinde Tanrı tasavvuru, ilahî zatın bütün beşerî niteliklerden mutlak anlamda münezzeh olduğunu ifade eden tenzih ilkesi üzerine kuruludur. Buna göre Allah tektir, eşi ve benzeri yoktur. Bu ilke, İslam'ı diğer büyük dinî geleneklerden ayıran temel özelliklerden birini oluşturmaktadır.

References

- Akçeşme, B. (2022). Healing the “infection in the sentence” through a reunion with nature: An ecofeminist reading of Latife Tekin’s Muinar. *Turkish Studies - Language and Literature*, 17(3), 787–802. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.57985>
- Aksoy, E. (2012). İmtihanlar zinciri bağlamında Kirmanşah, yeniden doğum ve metinlerarasılık. *Turkish Studies*, 7(1), 181–192. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.3085>
- Alyounes, H. (2025). Cahiliye dönemi şiirinde hurma ağacının gizil kültürel yönünü ifade eden dizimler. *Turkish Studies-Comparative Religious Studies*, 20(2), 265–284. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.80846>
- Andaniyozova, D. (2015). Edebi metinde onomastik birimlerin lengüapoetik özellikleri. *Turkish Studies*, 10(8), 405–412. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.8130>
- Arkan, M., & Kallimci, İ. T. (2008). Kutsal Kırgız kalpağı. *Turkish Studies*, 3(2), 33–42. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.287>
- Aslan, H., & İlik, Y. E. (2025). Mitolojinin dijital dönüşümü: Bilgi teknolojileri ve bulut tabanlı yazılım sistemlerinde mitolojik isimlerin kültürel rolü ve kökeni. *Turkish Studies*, 20(Ö1), 105–117. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.80553>
- Atasever, M. (2018). Sibirya sahası Türk destanlarında ailenin kurulması. *Turkish Studies*, 13(28), 67–118. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.14463>
- Avşar, Z., & Cengiz, A. (2017). Divan şiirinde nilüferin kozmik serüveni. *Turkish Studies*, 12(5), 61–72. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.11488>
- Aydın, A. (2010). En relisant El Desdichado de Nerval. *Turkish Studies*, 5(4), 803–813. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.1694>
- Aydın, D., & Demir, Ö. (2026). İkarus sendromu: İş yükü algısı ve iş tatmini üzerindeki etkileri. *Turkish Studies-Economics, Finance, Politics*, 21(2), 2115–2164. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.80679>
- Aydın, E. (2009). Edebiyat-sosyoloji ilişkisinde sosyolojik kaynak ve ölçütler. *Turkish Studies*, 4(1-1), 357–370. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.548>
- Aydın, H. (2021). Mitolojik kökenli doğaüstü varlıkların deyimlere yansıyan özellikleri. *Turkish Studies - Language and Literature*, 16(3), 1493–1510. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.52308>
- Aydın, M. (2023). Gelibolulu Mustafa Âlî Divanı’nda Şehnâme etkisi. *Turkish Studies - Language and Literature*, 18(3), 1495–1515. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.69195>
- Balaban, T. (2013). Amasya taş kesilme efsaneleri ve motifleri üzerine. *Turkish Studies*, 8(8), 1671–1686. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.5438>
- Bars, M. E. (2014). Şor kahramanlık destanlarında geçiş dönemleri: Doğum-evlenme-ölüm. *Turkish Studies*, 9(5), 353–370. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.6942>
- Batuk, C. (2009). Mit, tarih ve gerçeklik sorunu üzerine notlar. *Milel ve Nihal*, 6(1), 27–53. <https://dergipark.org.tr/pub/milel/article/128017>
- Bayat, F. (2008). Ezoterik bilgi kaynağında yasak meyve. *Turkish Studies*, 3(5), 615–625. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.444>

- Bayrak Kaya, E., & Kaya, B. (2019). Minyatür sanatında Zümrüdü Anka kuşu ve bir tasarım örneği. *Turkish Studies-Social Sciences*, 14(6), 2925–2953. <https://doi.org/10.29228/TurkishStudies.37822>
- Berkli, Y. (2020). Ortaçağ sanatında taçkapı süslemelerinde görülen tetramorf figürleri üzerine birkaç söz. *Turkish Studies*, 15(2), 831–840. <https://doi.org/10.29228/TurkishStudies.41597>
- Beydiz, M. G. (2021). Lizbon Denizcilik Müzesinde sergilenen eserlerde bulunan mitolojik öğeler. *Turkish Studies - Language and Literature*, 16(3), 1511–1528. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.51861>
- Bultmann, R. (1951). *Theology of the New Testament* (K. Grobel, Trans.; Vol. 1). Charles Scribner's Sons.
- Bütüner, Ş. (2021). Toplumun ve bireyin erginlenme sürecinde yer alan mitolojik imgeler: Salur Kazan örnekleme. *Turkish Studies - Language and Literature*, 16(3), 1529–1542. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.52231>
- Cerrahoğlu, M. (2012). Mitolojide ve masallarda narın yeri. *Turkish Studies*, 7(1), 643–651. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.2739>
- Cihan, C. (2015). Türk akınlarına karşı Sasanilerin inşa ettiği Gurgan Seddi (Sedd-i İskender). *Turkish Studies*, 10(5), 107–130. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.7887>
- Cihaner Keser, S., & Telli, H. (2017). Eskiçağda dinsel ve ideolojik söylemlerin anıtsal kaya yontularında görselleşmesi. *Turkish Studies*, 12(3), 607–630. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.11442>
- Çakın, M. B. (2019). Süleymân-nâme'de mitolojik bir unsur olarak dîvler. *Turkish Studies - Language and Literature*, 14(3), 1137–1158. <https://doi.org/10.29228/TurkishStudies.22895>
- Çek, S. (2015). Bir senkretizm örneği olarak Sinop'ta Helesâ geleneği ve mitik nitelikleri. *Turkish Studies*, 10(4), 349–362. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.7659>
- Çevik, M. (2025). Antik Mısır'da giyim ve dramatik kostüm. *Turkish Studies*, 20(3), 1449–1479. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.82148>
- Çevirme, H. (2018). Türk dili ve edebiyatı dersi öğretim programının kültürel işlevi. *Turkish Studies*, 13(23), 37–52. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.14273>
- Çıvgın, İ. (2025). Sümer-Akkad'da krallığın meşruiyeti: Tanrılar, kozmik düzen ve yaşam (MÖ 2350–1763). *Turkish Studies-Comparative Religious Studies*, 20(3), 857–891. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.81539>
- Çiftçi, F. (2013). Axel Olrik'in epik yasaları ışığında Oğuz Kağan Destanı'na bir bakış. *Turkish Studies*, 8(4), 515–524. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.5017>
- Demir, H. (2013). Modern zamanlarda bir Ashâb-ı Kehf yorumu: Ayışığı Sofrası. *Turkish Studies*, 8(1), 1229–1237. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.4262>
- Demir, Ş. (2003). *Mitoloji, Kur'an kıssaları ve tarihî gerçeklik*. Beyan Yayınları.
- Demirci, H. (2019). Kazak aile yapısında kültürel ve mitolojik kavramlar: Otağ, ocak, şanıraq, dastarhan. *Turkish Studies - Historical Analysis*, 14(4), 821–832. <https://doi.org/10.29228/TurkishStudies.40255>
- Derin, S. (2014). Göktürk kitabelerinde Türk dini inancının izleri. *Turkish Studies*, 9(9), 465–474. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.7236>

- Deveci, A. (2013). Türk mitolojisinin görsel sanatlarımızdaki yeri nerede? *Turkish Studies*, 8(13), 795–810. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.5818>
- Doğan, S. (2024). Veysel Çolak'ın şiirlerinde Yunan ve Latin mitlerinin toplumcu gerçekçi yansımaları. *Turkish Studies - Language and Literature*, 19(1), 107–125. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.74569>
- Durbilmez, B. (2008). Nahçıvan Türk halk inanışlarında mitolojik sayılar. *Turkish Studies*, 3(7), 340–352. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.504>
- Durukoğlu, S. (2013). “Cihanda Türk” ve “Şarkımız” şiirlerinin varlıkbilim açısından / ontolojik açıdan karşılaştırılması. *Turkish Studies*, 8(8), 551–563. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.4922>
- Duymuş Florioti, H. H., & Eser, E. (2013). Kutsal kitaplar ve mitolojik kaynaklar ışığında Eski Yakındoğu'da rüya olgusu ve algısı üzerine. *Turkish Studies*, 8(2), 73–87. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.4073>
- el-Ferrâ, Y. b. Z. (t.y.). *Me'âni'l-Kur'ân* (A. Y. en-Necâtî, M. A. en-Neccâr, & A. İ. eş-Şelbî, Tahk.). Dârü'l-Misriyye.
- el-İsfahânî, R. (t.y.). *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân* (S. A. ed-Dâvûdî, Tahk.). Dârü'l-Kalem; ed-Dârü's-Şâmiyye.
- Ener Su, A. (2021). Aklın kaba kuvvete üstünlüğü: Zincire Vurulmuş Prometheus. *Turkish Studies - Language and Literature*, 16(4), 2251–2265. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.52710>
- Erbek, İ. (2021). Hasan Basri Gocul'un Oğuzlama'sındaki mitolojik unsurlar. *Turkish Studies - Language and Literature*, 16(3), 1573–1593. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.52435>
- Erdemir Göze, F. (2013). Kahramanın yolculuğu: Beyazperdede çocukların kahraman olma macerası. *Turkish Studies*, 8(8), 1793–1804. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.5109>
- Erdoğan, E., & Sönmez Okulmuş, N. (2026). Eskiçağ'dan günümüze obsidyenin sanat ve tasarıma yansımaları. *Turkish Studies*, 21(1), 1087–1124. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.88011>
- Ergin, V., & Dore, F. (2026). Mitolojik adaletten modern meşruiyete: Sosyolojik bir inceleme. *Turkish Studies*, 21(2), 2495–2531. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.88007>
- Erhat, A. (1996). *Mitoloji sözlüğü* (6. bs.). Remzi Kitabevi.
- Erim, G., & Coşkun Onan, B. (2021). Sanat tarihinde bir arketip: Daire formu ve göz. *Turkish Studies*, 16(3), 961–977. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.50992>
- Erzen, M. H. (2013). Divan şiirinde mitolojik ve efsanevî şahısların kullanımına iyi bir örnek: Nev'izâde Atâyî Divanı. *Turkish Studies*, 8(4), 835–854. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.4923>
- Gariper, C. (2011). Destandan modern şiire kolektif bilincin sürekliliği ve yeniden inşası: Oğuz Kağan Destanı ile Yahya Kemal'in O Rüzgâr şiiri. *Turkish Studies*, 6(3), 781–796. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.2407>
- Gögebakan, Y. (2015). Mitolojik unsurların 18. yüzyıl öncesi Türk resim sanatı içerisindeki yeri. *Turkish Studies*, 10(2), 367–388. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.7745>
- Gökçen Kayabaşı, R., & Aydoğan, T. (2018). Aksaray efsanelerinde mitolojik izler. *Turkish Studies*, 13(28), 453–468. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.14666>

- Gültepe, G. (2019). Subjeden objeye görsel plastik bağlamında mitolojik tahayyül. *Turkish Studies-Social Sciences*, 14(4), 1489–1498. <https://doi.org/10.29228/TurkishStudies.22948>
- Gültepe, G. (2019). Türk kültür ve medeniyetinde metaforik bağlamında oyun-inanç ve maske. *Turkish Studies*, 14(7), 3733–3747. <https://doi.org/10.29228/TurkishStudies.36988>
- Günaydın, E., & Akkol, N. (2025). Nesneleşen hayvan imgesinin yıkımı ile sanatsal pratiklerde insan, hayvan ve doğa birlikteliği. *Turkish Studies*, 20(3), 1569–1588. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.82763>
- Güney, H. (2022). Antik dönem kuyumculuk-takı tasarımı alet ve malzemeleri. *Turkish Studies*, 17(6), 1569–1584. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.65970>
- Gürbüz, H. (2014). Everekli Seyranî divanında “kuşlar”. *Turkish Studies*, 9(6), 485–504. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.6593>
- Güven, E. (2023). Hakasça “Ah Çibek Arığ” destanında kadınla ilgili söz varlığı. *Turkish Studies - Language and Literature*, 18(2), 937–948. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.67787>
- Güven, E. (2026). Hakas Kartaga Mergen destanında üç dünya kozmolojisi. *Turkish Studies - Language and Literature*, 21(2), 3305–3354. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.90324>
- Halefullah, M. A. (2012). *Kur'an'da anlatım sanatı: el-Fennü'l-kasâî* (Ş. Karataş, Çev.; 2. bs.). Ankara Okulu Yayınları.
- Halidî, S. A. (2014). *el-Beyân fî i 'câzi 'l-Kur'ân*. Dârü Ammâr.
- İşık, İ. (2020). Empedokles felsefesinin kökeni. *Turkish Studies-Social Sciences*, 15(8), 3565–3583. <https://doi.org/10.47356/TurkishStudies.47029>
- İbn Manzûr, M. b. M. (t.y.). *Lisânü'l-Arab* (3. bs.). Dâr Sâdır.
- İçli, A. (2012). Yaratılışın öyküsü olarak Mevlid: Mevlid ve mitoloji ilişkisi. *Turkish Studies*, 7(3), 1499–1516. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.3535>
- İlhan, A. (2015). Kürk Mantolu Madonna'da arketipsel yolculuk. *Turkish Studies*, 10(16), 713–728. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.8934>
- İnayet, A., & Öger, A. (2009). Uygur Türklerinin mitolojik, dinî ve tarihî kadın kahramanları üzerine. *Turkish Studies*, 4(3), 1183–1198. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.721>
- İsmail, M. B. (1997). *Kasasu'l-Kur'ân: Âdem aleyhisselam'dan Ashâb-ı Fîl'e kadar* (2. bs.). Dârü'l-Menâr.
- Jeghel, S. T. (2020). *Muhammed Ahmed Halefullah'ın el-Fennü'l-kasâî adlı eserinde klasik kaynakları kullanma yöntemi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi.
- Kaplan, T., & Aydın, E. (2021). Oğuz Tansel'in mitoloji dili: Al'lı ile Fırfırı. *Turkish Studies - Language and Literature*, 16(3), 1595–1619. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.52274>
- Karabulut, M. (2015). Edip Cansever'in şiirlerinde mitoloji. *Turkish Studies*, 10(12), 617–630. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.8505>
- Karakaş, R. (2012). Siirt halk kültürünün şifa dağıtıcıları: Kutsal sular. *Turkish Studies*, 7(4-II), 2149–2161. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.3947>
- Kardaş, S. (2019). Divan şiirinde kötü şahsiyetler. *Turkish Studies - Language and Literature*, 14(3), 1253–1281. <https://doi.org/10.29228/TurkishStudies.22919>

- Karoğlu, İ. (2021). Mavi Anadoluculuk'ta Batı medeniyeti, Anadolu kimliği, halk ve hümanizma anlayışı. *Turkish Studies - Language and Literature*, 16(4), 2363–2375. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.52667>
- Kavlak, A. (2014). Türk şiirinde felsefe: Mehmet Akif'in Fazilet şiiri. *Turkish Studies*, 9(5), 1319–1326. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.6909>
- Kayabaşı, O. A. (2016). Türk destanlarında baba-oğul çatışması. *Turkish Studies*, 11(4), 505–516. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.9341>
- Kazancı, S. (2025). Firdevsî'nin Süleymân-nâme (39. cilt) adlı eserinin imla ve ses özellikleri. *Turkish Studies - Language and Literature*, 20(2), 1211–1237. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.80577>
- Kılıç, M. H. (2020). Şeyhoğlu Mustafa'nın Hurşîd ü Feraḥşâd (Hurşîd-nâme) mesnevisinde kozmik unsurlar. *Turkish Studies - Language and Literature*, 15(4), 1907–1932. <https://doi.org/10.47845/TurkishStudies.45500>
- Kocaer, S. (2016). On beşinci yüzyıl Anadolusunda bir Zeyni dervişin yolculuğu: Şeyh Mehmed Çelebi ve divanı (Hızırname). *Turkish Studies*, 11(10), 361–380. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.9360>
- Koçak, A., & Gürçay, S. (2017). Anne arketipi ekseninde Uygur destanları. *Turkish Studies*, 12(5), 265–278. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.11363>
- Kufacı, O. (2021). Divan şiirinde bebr-i beyân. *Turkish Studies - Language and Literature*, 16(4), 2399–2412. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.52488>
- Kuluşaklı, E., & Kuluşaklı, S. (2017). Can Yücel'in şiirlerinde mitolojik unsurlar. *Turkish Studies*, 12(22), 533–544. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.12278>
- Kuşcu, E. (2006). *Mitoloji ve varoluş: Rudolf Bultmann'ın mitolojiden arındırma yöntemi üzerine*. Elis Yayınları.
- Kuşcu, E. (2012). Rudolf Bultmann'ın teolojisini çözmek: Belirsizlikler ve kökenler. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11(22), 47–74. <https://doi.org/10.14395/jdiv32>
- Kutlar Oğuz, F. S., & Uğur, F. (2021). Hz. İsa'ya methiye: Ahmedî'nin “İsî” redifli kasidesini mitoloji ve dinler tarihi üzerinden okuma denemesi. *Turkish Studies - Language and Literature*, 16(3), 1639–1666. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.51990>
- Küçük, S. (2016). Türk edebiyatında Yunan mitolojisine ilişkin kabul ve redlerin dayanak noktaları. *Turkish Studies*, 11(21), 271–292. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.11179>
- Küçük, S., & Odabaş, V. (2012). Ordulu şairler örnekleminde özel isimlerin kültürler arası öğrenmeye katkısı. *Turkish Studies*, 7(4-II), 2305–2355. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.4211>
- Mamur Yılmaz, E. (2019). Can Göknîl'in özgün baskı resimlerindeki Türk mitolojisi imgeleri. *Turkish Studies*, 14(7), 3841–3857. <https://doi.org/10.29228/TurkishStudies.38849>
- Nazarova, S. (2017). Özbek folklöründe yasak motifinin menşei ve poetiği. *Turkish Studies*, 12(7), 263–274. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.11393>
- Oktay, N. (2024). İki şair, bir tanrıça: Ali Ulvi ve Mehmet Celal'in Venüs şiirleri. *Turkish Studies - Language and Literature*, 19(4), 1641–1659. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.75626>
- Önal, M. N. (2010). Halk anlatılarında kahramanın kimliğini gizlemesi. *Turkish Studies*, 5(1), 1271–1285. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.1165>

- Önal, M. N. (2013). Muğla’da Alevi-Tahtacı kültürü. *Turkish Studies*, 8(9), 343–366. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.4825>
- Öncül, K. (2010). Mitolojiden romana yönetim erkinin anlatım türlerine yansımaları. *Turkish Studies*, 5(1), 1286–1293. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.1314>
- Özel, E. (2025). İslam ilimlerinde argümantasyonun imkânı. *EKEV Akademi Dergisi*, 29(104), 383–394. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sosekev/article/1785549>
- Özmenli, M. (2013). Esterebadi’de Kadı Burhaneddin. *Turkish Studies*, 8(5), 615–630. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.4631>
- Parla, C. (2014). Büyük Selçuklu Sultanı Melik Şah’ın Diyarbakır’da yaptırdığı zafer anıtı iki burca ikonografik yaklaşım. *Turkish Studies*, 9(10), 867–884. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.7476>
- Reyhanoğulları, G. (2021). Mitik trajik’ten modern trajik’e bireyin döngüsü: Edip Cansever’in “Medüza” şiiri üzerine. *Turkish Studies - Language and Literature*, 16(3), 1699–1714. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.52296>
- Saklavcı, F. (2021). Ortaçağ Anadolu Türk İslam mimarisinde kanat ve kuyrukları ejderle biten figürler. *Turkish Studies*, 16(5), 1593–1617. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.52312>
- Sarıbaş, S. (2025). The literary rewriting of myth in the digital mythosphere of the AI age: Cultural memory and narrative transformations. *Turkish Studies - Language and Literature*, 20(3), 1939–1962. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.82517>
- Sarıtuğ, B. (2025). Geyik boynuzunun Türk kültüründe koruyucu iye olarak kullanımı: Safranbolu, Sandıklı ve Sakarya örneği. *Turkish Studies - Language and Literature*, 20(4), 2973–2991. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.87969>
- Savaş, F. (2025). Türk seramik sanatında balık figürünün kullanımı. *Turkish Studies*, 20(3), 1819–1836. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.83010>
- Sezer, İ. (2019). Mitolojik ve efsanevi unsurların turistik çekicilik üzerine etkilerinin değerlendirilmesi: Giresun Adası örneği. *Turkish Studies-Social Sciences*, 14(5), 2463–2500. <https://doi.org/10.29228/TurkishStudies.32642>
- Sezgin, M. N. (2025). Türk halk takviminde zaman ve doğa üzerine cemre, Hıdırellez ve bahar ayınlarının sembolik dili. *Turkish Studies - Language and Literature*, 20(3), 1963–1982. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.83050>
- Sezgin, M. N., & Şahin, İ. (2026). Dede Korkut Günbet nüshasındaki ejderha motifinin mahiyeti ve diğer ejderha motifleriyle karşılaştırılması. *Turkish Studies*, 21(1), 1637–1679. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.88152>
- Sezgintürk, P. (2019). Gri Ruhlar’da sembolik imgeler. *Turkish Studies - Language and Literature*, 14(2), 839–853. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.14709>
- Sır, A. N. (2013). Eski Türkiye Türkçesi devresine ait mensur bir eser: Risâle-i Mi’râciyye. *Turkish Studies*, 8(1), 2257–2349. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.4497>
- Soylu, A. (2024). Kur’an kıssalarının temel amaçları. *Darulhadis İslami Araştırmalar Dergisi*, (6), 7–17. <https://doi.org/10.61216/darulhadisdergisi.1424865>
- Şahin, C. (2025). Ukiyo-e sanatının Okami video oyunundaki etkisi. *Turkish Studies*, 20(4), 2741–2757. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.86855>

- Şahin, E. (2014). Alageyik ile avcının ölümcül dansı. *Turkish Studies*, 9(12), 633–646. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.7612>
- Şahin, K., & Ağbaht, F. (2021). Postmodern tüketimde Defne Apollon mitinin yeniden sunumu. *Turkish Studies - Language and Literature*, 16(4), 2543–2560. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.52316>
- Şar İşbilen, E. (2020). Arkaik ve Klasik Yunan dünyasında salgın hastalıklar. *Turkish Studies*, 15(4), 1011–1028. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.44372>
- Şenocak, E. (2008). Türk halk kültüründe ve mitolojik bağlamda üzümün yeri. *Turkish Studies*, 3(5), 175–192. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.418>
- Şenocak, E. (2013). Göç ve Ergenekon destanlarında mitostan ütoppyaya yolculuk. *Turkish Studies*, 8(1), 2525–2537. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.4162>
- Şenocak, E. (2017). Âşık Veysel'in şiirlerinde toprak ana. *Turkish Studies*, 12(21), 503–518. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.12244>
- Şenocak, E., & Alsaç, F. (2017). Mit sistematığı bağlamında masal kahramanının serüveni. *Turkish Studies*, 12(22), 703–722. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.12209>
- Tepeköylü, İ. (2016). Halk edebiyatı anlatı türlerinin uygulamalı halk bilimi bağlamında Türk sinemasındaki izdüşümleri. *Turkish Studies*, 11(4), 1001–1014. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.9420>
- Tezokur, M. H. (2020). Dini açıdan sembol ve mit ilişkisi. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 18(35), 151–173.
- Toprak, F. (2024). Ejderhayı öldüren iki kahraman Ferhād ve Salur Kazan. *Turkish Studies - Language and Literature*, 19(Ö1), 859–874. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.78932>
- Tunç, İ., & Çelebi, N. (2021). Ortadoğu'daki yaratılış mitoslarında hava, su ve toprak fenomenleri. *Turkish Studies - Language and Literature*, 16(3), 1715–1729. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.52125>
- Ulu, Ü. S. (2024). Latîfi Tezkiresi'nde şairler anlatılırken kullanılan şahsiyet benzetmeleri. *Turkish Studies - Language and Literature*, 19(3), 1225–1250. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.76478>
- Uluışık, Y. P. (2021). Hakas Türklerine ait kahramanlık destanlarında renk sembolizmi I: Ak / beyaz. *Turkish Studies - Language and Literature*, 16(1), 485–513. <https://doi.org/10.47845/TurkishStudies.47528>
- Ulutaş, N. (2016). Arketipsel eleştiri bağlamında Turgay Nar'ın Gizler Çarşısı oyunu üzerine bir inceleme. *Turkish Studies*, 11(10), 659–680. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.9688>
- Uzun, G. (2007). Cengiz Aytmatov'un eserlerinde yaratılış ve türeyiş sembolizmi. *Turkish Studies*, 2(2), 723–735. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.103>
- Ünal, C., & Ünal Özdemir, H. S. (2019). Çeşme Müzesi'nden sikke örnekleri eşliğinde 12. ve 13. yüzyıllar arasında kültürel etkileşim ve astrolojik unsurlar. *Turkish Studies-Social Sciences*, 14(4), 1867–1884. <https://doi.org/10.29228/TurkishStudies.22974>
- Yalçinkaya, E. (2026). Büyük Selçuklu dönemi seramiklerinde harpi-siren figürü: Mitolojik kökenler ve sanatsal yansımalar. *Turkish Studies*, 21(2), 3881–3932. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.87672>

- Yasak, Ü., & Özdemir, H. M. (2021). Türk mitolojisinde coğrafi izler. *Turkish Studies - Language and Literature*, 16(3), 1745–1764. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.52302>
- Yaseen, M. A. (2025). Narrative and symbolic transformations in the post-2003 Iraqi novel: A critical study of literary responses to socio-political change. *Turkish Studies - Language and Literature*, 20(Ö1), 871–886. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.86930>
- Yekbaş, H. (2009). Divan şairinin penceresinden Acem şairleri. *Turkish Studies*, 4(2), 1126–1155. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.665>
- Yeşilyurt, Ş. (2015). Ahmet Mithat Efendi'nin Hasan Mellâh Yahut Sır İçinde Esrar ve Zeyl-i Hasan Mellâh Yahut Sır İçinde Esrar romanlarında yolculuk arketipi. *Turkish Studies*, 10(16), 1185–1204. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.8984>
- Yusoğlu, N. (2015). Bir pastiş örneği olarak Duçent-name. *Turkish Studies*, 10(16), 1253–1264. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.8749>
- Yücel, A., & Yozgat, S. (2018). Türk mitolojisindeki kuş sembollerinin günümüz logo tasarımlarına yansıması. *Turkish Studies*, 13(18), 1477–1493. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.13719>
- Zengin, M. (2017). Müfide Ferit Tek'in Aydemir adlı romanında Türk ideali ile Batı edebiyatı, din ve mitolojisinin birleşimi. *Turkish Studies*, 12(5), 559–578. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.11200>
- Zorkul, T. (2015). Mitoloji ve Mustafa Seyit Sütüven'in şiiri. *Turkish Studies*, 10(10), 1013–1034. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.8649>

ETHICAL DECLARATIONS

Research and Publication Ethics

The author(s) declare that this manuscript is an original work prepared in accordance with the principles of scientific research and publication ethics. The manuscript has not been previously published and is not currently under consideration for publication elsewhere.

All sources used in the preparation of this study have been properly cited and referenced. The author(s) confirm that the work contains no plagiarism, fabrication, falsification, or manipulation of data. The research findings are presented honestly and transparently in accordance with the principles of academic integrity.

Author Contributions

All authors have significantly contributed to the conception, design, analysis, and preparation of the manuscript. All authors have read and approved the final version of the manuscript and agree to its submission and publication.

Conflict of Interest

The author(s) declare that there is no conflict of interest regarding the publication of this manuscript.

Funding

This research did not receive any specific grant, financial support, or funding from any public, commercial, or non-profit funding agencies.

Artificial Intelligence (AI) Usage Disclosure

During the preparation of this manuscript, artificial intelligence tools may have been used solely for limited purposes such as language editing, translation assistance, and stylistic improvement. Any AI-assisted translations or language corrections were carefully reviewed and verified by the author(s). Artificial intelligence tools were not used to generate the core scientific content, research design, analysis, or scholarly conclusions. All academic responsibility for the content of the manuscript rests entirely with the author(s).

Copyright and Permissions

The author(s) confirm that all necessary permissions for copyrighted materials have been obtained where required and that the manuscript does not violate any intellectual property rights.

Author Approval

All authors confirm that they have read and approved the final version of the manuscript and consent to its submission and publication.

ETİK BEYANLAR

Araştırma ve Yayın Etiği

Yazar(lar), bu makalenin özgün bir çalışma olduğunu ve bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hazırlandığını beyan eder. Makale daha önce herhangi bir yerde yayımlanmamış olup başka bir dergide değerlendirme sürecinde değildir.

Çalışmada kullanılan tüm kaynaklar akademik kurallara uygun biçimde atıflanmıştır. Yazar(lar), çalışmanın intihal, veri uydurma, veri tahrifi veya manipülasyon içermediğini; araştırma bulgularının bilimsel dürüstlük ilkelerine uygun şekilde sunulduğunu beyan eder.

Yazar Katkısı

Tüm yazarlar çalışmanın tasarlanması, yürütülmesi, analizi ve makalenin hazırlanmasına önemli ölçüde katkı sağlamıştır. Tüm yazarlar makalenin son hâlini okuyup onaylamış ve yayımlanmasını kabul etmiştir.

Çıkar Çatışması

Yazar(lar), bu makalenin yayımlanmasına ilişkin herhangi bir çıkar çatışması bulunmadığını beyan eder.

Finansal Destek

Bu araştırma herhangi bir kamu kurumu, ticari kuruluş veya kâr amacı gütmeyen kuruluş tarafından finansal olarak desteklenmemiştir.

Yapay Zekâ Kullanım Beyanı

Makalenin hazırlanması sürecinde yapay zekâ araçlarından yalnızca dil düzenleme, çeviri desteği ve anlatım iyileştirmesi amacıyla sınırlı ölçüde yararlanılmış olabilir. Yapay zekâ araçları tarafından yapılan çeviri ve dil düzenlemeleri yazar(lar) tarafından dikkatle kontrol edilmiştir. Yapay zekâ araçları çalışmanın bilimsel içeriğinin, araştırma tasarımının, analizlerinin veya akademik sonuçlarının oluşturulmasında kullanılmamıştır. Makalenin içeriğine ilişkin tüm akademik sorumluluk yazar(lar)a aittir.

Telif Hakları ve İzinler

Yazar(lar), telif hakkı gerektiren materyaller kullanmamıştır.

Yazar Onayı

Tüm yazarlar makalenin son hâlini okuduklarını, onayladıklarını ve yayımlanmasını kabul ettiklerini beyan eder.

Authors' Contribution Statement / Yazarların Katkı Oranı Beyanı

The researchers' contribution statement is as follows / Araştırmacıların katkı oranı beyanı şu şekildedir:

First author / 1. Yazar %50,

Second author / 2. Yazar %50.